

*Серія «Наукові праці кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого»*

А. І. ДЕНИСОВ

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**
Монографія

Харків
«Юрайт»
2017

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 10 від 24 лютого 2017 року)*

Рецензенти:

Устименко Володимир Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, директор Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Борисова Валентина Іванівна – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Денисов А. І.

Д 33 **Господарсько-правове забезпечення технологічної безпеки держави** : Монографія / Денисов А. І. – Х : Юрайт, 2017. – 232 с.
ISBN 978-966–2740–82–0

Монографія є викладенням основного змісту кандидатської дисертації, захищеної автором у 2016 році в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

Наукова робота присвячена дослідженню та комплексному аналізу ключових питань удосконалення господарсько-правового забезпечення технологічної безпеки держави шляхом визначення основних дисфункцій чинного законодавства України у сфері технологічної безпеки та напрямів його подальшого удосконалення.

Отримані автором теоретичні та практичні результати можуть бути використані у подальших дослідженнях господарсько-правових проблем у сфері технологічної безпеки держави, модернізації чинного інноваційного законодавства, при викладенні курсу «Господарське право» та розробці спеціального курсу «Господарсько-правове забезпечення національної технологічної безпеки України» тощо.

Сформульовані пропозиції можуть бути корисні для спеціалістів у галузі права та інших наук, які досліджують сферу забезпечення інновацій та технологічної безпеки держави, викладачів, аспірантів, студентів, державних службовців та підприємців.

ISBN 978-966–2740–82–0

УДК 346.5:351.746.1
ББК 67.9(4УКР)303
© А. І. Денисов, 2017
© «Юрайт», оформлення, 2017

*Series «scientific works of the department of economic law
Yaroslav the wise national Law university»*

ANDRII DENYSOV

**ECONOMIC AND LEGAL SECURITY OF THE
STATE TECHNOLOGICAL SAFETY**

Monograph

Kharkiv
«Yurait»
2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	8
ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ У ВІДНОСИНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	13
1.1. Технологія як правовий феномен.....	13
1.2. Стан правового регулювання ринку технологій.....	31
1.3. Становлення та сучасний стан інноваційної системи України.....	41
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАН ЗАГРОЗ ТЕХНОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	67
2.1. Технологічна безпека України як об'єкт господарсько-правового регулювання.....	67
2.2. Поняття та класифікація загроз національній технологічній безпеці.....	88
РОЗДІЛ 3. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	112

3.1. Господарсько-правові засоби подолання
та нейтралізації загроз технологічній безпеці України.... 112

3.2. Напрями удосконалення національного
законодавства у сфері технологічної безпеки..... 141

ВИСНОВКИ..... 162

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 170

ДОДАТКИ..... 185

**Законопроект
«Про основи технологічної безпеки України»**..... 188

CONTENTS

LIST OF SYMBOL INTRODUCTION	8
INTRODUCTION	9
CHAPTER 1. NATIONAL INNOVATIVE SYSTEM OF UKRAINE IN RELATIONS OF NATIONAL TECHNOLOGICAL SAFETY	13
1.1. Technology as legal phenomenon.....	13
1.2. State of technologies market legal adjusting.....	31
1.3. Becoming and modern state of the Ukraine innovative system.....	41
CHAPTER 2. DETERMINATION AND LEGAL STATE OF UKRAINE TECHNOLOGICAL SAFETY THREATS	67
2.1. Technological safety of Ukraine as an object of commerce law adjusting.....	67
2.2. Concept and classification of national technological safety threats.....	88
CHAPTER 3. COMMERCE LAW MEANS OF NATIONAL TECHNOLOGICAL SAFETY SECURE	112
3.1. Commerce law means of threats to Ukraine technological safety overcoming and neutralization.....	112
3.2. Directions of national legislation in the sphere of technological safety improvement.....	141
CONCLUSIONS	162
REFERENCES	170
ADDITIONS	185

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВНЗ – Вищий навчальний заклад.
ГК – Господарський кодекс.
НДДКР – науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи.
НДІ – науково-дослідні інститути.
НІС – національна інноваційна система.
ОПК – оборонно-промисловий комплекс.
С(В)ЕЗ – спеціальна (вільна) економічна зона.
ТНК – транснаціональні корпорації.
ФОП – фізична особа-підприємець.

ВСТУП

Розвиток вітчизняної економіки залежить від підвищення конкурентоздатності продукції українського виробника. Однак в сучасну епоху це неможливо без впровадження у виробництво новітніх технологій, тим більше враховуючи технологічне відставання України від промислово розвинутих країн. Саме тому держава має зосередити зусилля на забезпеченні національної технологічної безпеки України. Національна технологічна безпека є різновидом національної економічної безпеки, яка в свою чергу визначена у ст. 17 Конституції України як одна з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу. Чинний Закон України «Про основи національної безпеки України» враховує аспект цієї проблеми абсолютно недостатньо. Для того, щоб створити повноцінний правовий механізм забезпечення захисту національної технологічної безпеки України слід виходити з того, що його господарсько-правовий компонент є визначальним.

Існуюче правове регулювання в інноваційній та безпековій сферах для цього є недостатнім. Враховуючи стрімку динаміку світового технологічного прогресу, вітчизняне законодавство, що регулює відносини забезпечення національної технологічної безпеки України, також має розвиватися, адаптуючись під зміни у світі. Функціонування інституту забезпечення національної технологічної безпеки України торкається широкого кола публічних та приватних інтересів, функціонування національної інноваційної системи, реалізації інноваційної, науково-технічної, оборонної та інших напрямів державної політики.

Методологічною проблемою розвитку законодавства у сфері забезпечення національної технологічної безпеки України є те, що законодавець своїм об'єктом вважає лише частину економічної безпеки, що торкається технологій та інновацій, а не виокремлює технологічну безпеку як окремий об'єкт, що має складну комплексну природу. Сфера виробництва, технологічний рівень вітчизняної промислової виробничої бази, суб'єкти господарювання та держава виступають фокусом низки відносин національної технологічної безпеки, а отже й потребують окремого розгляду як певні підсистеми. Слід констатувати малу ефективність механізму господарсько-правових засобів забезпечення

національної технологічної безпеки України, що призводить до неможливості втілення у реальність навіть тих керівних засад, що викладені у законодавстві. Тому актуальним завданням господарсько-правової науки та законодавства є модернізація законодавчого регулювання забезпечення національної технологічної безпеки України саме в напрямі формулювання ефективного господарсько-правового механізму.

Наукова розробленість проблематики забезпечення технологічної безпеки держави характеризується наявністю низки праць, що присвячені окремим аспектам. У цьому контексті науково-теоретичною основою роботи стали праці відомих науковців, серед яких: Д.І. Адамюк, Л.Л. Антонюк, Ю.Є. Атаманова, Є.М. Білоусов, І.І. Бочкова, О.В. Гладка, О.М. Давидюк, Д.В. Задихайло, В.В. Кудрявцева, В.І. Кухар, В.К. Мамутов, В.С. Мілаш, М.Т. Паташута, В.М. Пашков, О.П. Подцерковний, Н.І. Седоволоса, В.А. Устименко, О.В. Шаповалова, Т.В. Швидка, В.С. Щербина та ін.

Однак проблематика комплексного господарсько-правового забезпечення національної технологічної безпеки в контексті формування спеціального цілісного механізму правових засобів впливу на відносини у сфері господарювання не отримала в юридичній науці необхідної уваги.

Монографія є викладенням основного змісту кандидатської дисертації, успішно захищеної автором 20 грудня 2016 року в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

У зв'язку з цим хотілося б щиро подякувати науковому керівнику, завідувачу кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктору юридичних наук, професору Д.В. Задихайло за набуті знання, навички творчої наукової діяльності та безцінну допомогу на всіх етапах написання кандидатської дисертації.

Окрему подяку хотілося б висловити шановним членам кафедри господарського права, зокрема д.ю.н. проф. В.С. Мілаш, доц. Р.П. Бойчуку, доц. О.М. Давидюку, доц. М.М. Кузьміній які доброзичливо і уважно проаналізували мою дисертаційну роботу та висловили корисні зауваження та рекомендації щодо її змісту, які із вдячністю сприймаю.

Велику вдячність хочу висловити рецензентам цієї монографії, зокрема доктору юридичних наук, професору, директору Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, члену-кореспонденту Національної академії правових наук України В.А. Устименко та кандидату юридичних наук, професору, завідувачу кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, члену-кореспонденту Національної академії правових наук України В.І. Борисовій за ґрунтовну експертизу проведеного мною дослідження та високоякісне рецензування монографії.

Хотілося б подякувати моїм офіційним опонентам, зокрема доктору юридичних наук, доценту, завідувачу кафедри конституційного, міжнародного та приватного права Криворізького факультету Національного університету «Одеська юридична академія» В.Г. Олюсі та кандидату юридичних наук, голові господарського суду Харківської області В.О. Усатому за доброзичливе та висококваліфіковане опонування.

Щиру подяку хочу висловити вельмишановному голові Спеціалізованої вченої ради, доктору юридичних наук, професору кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, головному науковому співробітнику НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України П.М. Любченко, а також всім членам спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 за висловлені запитання, критичні зауваження, позитивні оцінки та рекомендації, що були зроблені під час захисту дисертації.

Окремо хочу подякувати вельмишановному проректору з наукової роботи, доктору юридичних наук, професору А.П. Гетьману за підтримку, яку він надав при написанні та захисті дисертації та доброзичливе ставлення.

Велику вдячність хочу висловити Ректорові Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Тацію Василю Яковичу за створену атмосферу конструктивної, позитивно налаштованої, творчої співпраці трудовому колективі та сприятливі умови для наукової реалізації.

Насамкінець слова вдячності хотілося б висловити особисто лаборантському складу кафедри М.Д. Петришиній, М.В. Сало,

А.О. Мазаловій, Ю.В. Тимченко, В.В. Короленко за всіляку технічну та емоційну підтримку за весь час навчання у аспірантурі на кафедрі господарського права.

РОЗДІЛ 1

НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ У ВІДНОСИНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Технологія як правовий феномен

У наш час технічний розвиток не стоїть на місці і держава має активно діяти, щоб національний виробник був конкурентоспроможним на внутрішньому і світових ринках. Одним з головних факторів забезпечення такої конкурентоздатності виступає наявність відповідних технологій. Нажаль у науковій доктрині відсутня однозначна думка щодо визначення терміну «технологія».

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» містить наступне визначення технології – це результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг [95]. Однак даний Закон України регулює лише відносини, пов'язані з трансфером технологій. Водночас, загальний закон (Закон України «Про інноваційну діяльність») не містить визначення технології, а інші нормативно-правові акти містять суперечливі визначення. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» регулює діяльність у сфері трансферу технологій і є спірним використання цього тлумачення у інших сферах. Крім того, спірним є й сам термін. Законодавець обмежив «технологію» лише формою інформаційного втілення, тобто технологія є лише сукупністю специфічних знань, а не об'єктом матеріального світу. Таке трактування, на наш погляд, не є повністю досконалим. Так, при передачі технології можливим є не тільки передача відповідної інформації, але й створення відповідної промислової лінії. Крім того, поняття «результат науково-технічної діяльності» є досить абстрактним, оскільки не зрозуміла форма цього результату. Таким чином не можливо

встановити чи є таким результатом саме об'єкти права власності. А звідси виникають проблеми з захищеністю таких прав. Також не зовсім доречним вбачається використання словосполучення «сукупність систематизованих наукових знань». Сукупність означає, що це лише певний неструктурований перелік. А в нашому випадку є не лише структура, а й певна послідовність. Більш того, без одного будь-якого елемента ця система не буде працювати. Тому у цьому випадку краще підійшло б словосполучення «система систематизованих наукових знань». Також доречно було б доповнити фрагмент «перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій» та викласти його у редакції «перелік, строк, порядок, зміст та послідовність виконання операцій», оскільки без змісту операцій нього технології не існує і без розкриття цього змісту неможливо передати технологію як об'єкт господарсько-правового обороту. Доцільним вбачається також додати у визначення положень, що закріпили б трансформаційний аспект технології. Справа в тому, що технологія досить часто призводить до трансформації продукту з одного стану в інший, що має бути відображено у визначенні.

У не чинній наразі Постанові КМУ «Про затвердження Положення про порядок контролю за експортом, імпортом і транзитом товарів, що стосуються ядерної діяльності та можуть бути використані у створенні ядерної зброї» від 12.03.1996 року №302, технологія – це інформація (за винятком інформації, надрукованої в пресі) у будь-якому вигляді (включаючи зразки матеріалів та обладнання, а також відомості, що передаються під час навчання фахівців), яка може бути використана для розробки, виробництва або використання товарів, що стосуються ядерної діяльності [88]. Однак ця Постанова втратила чинність. Крім того, вбачається недоцільним розглядати технологію у вигляді інформації, оскільки це не завжди відповідає дійсності. Технологія може мати і матеріальний вигляд.

Л.Л. Антонюк під поняттям «технологія» розуміє сукупність наукових та технічних знань про прийоми та засоби виробництва, його організації та управління в умовах посилення поділу праці, розвитку застосування машин для отримання продукції з певними якостями [3, с. 10]. Дане визначення вбачається не зовсім корект-

ним, оскільки охоплює лише частину поняття технології. Бо перше, існують технології не пов'язані з виробництвом як таким (наприклад, базові технології, що лише створюють концепт нового продукту і не стосуються процесу його виробництва), а по-друге, технології не завжди існують у вигляді лише інформації (про це докладніше далі).

Т.М Пашута та О.М Шкільнюк натомість вважають, що технологія є спеціальною інформацією, що необхідна для розробки, виробництва чи використання виробів [84, с. 58]. На наш погляд дане визначення є не достатньо повним, оскільки технологія може виступати не тільки в якості інформації, але й у вигляді предмету матеріального світу. Це може бути відокремлена технологічна лінія, експериментальне конструювання або складова цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання, до виробничих фондів якого вже втілено технологію тощо. Крім того, технологія може стосуватися не тільки створення нового продукту, а й надання послуг.

За Є. Буравльовим і В. Стогнієм, технологія – це сукупність методів і процесів виробництва або надання послуг [12, с. 35]. Дана думка вбачається досить спірною, оскільки:

1. Методи та процеси – це об'єкти інформаційного втілення. В той же час технологія може мати й інформаційно-матеріальне втілення (докладніше про це далі).

2. Вважається недоречним зводити поняття технології лише до сукупності методів і процесів виробництва або надання послуг, оскільки це можуть бути і ідеї чи концепції нової продукції, але ці ідеї не пов'язані з методами та процесами виробництва, а тільки з поліпшенням характеристик існуючої чи створенням нової продукції (наданням послуг).

О.М. Давидюк, досліджуючи технологію як об'єкт господарсько-правового регулювання, наводить наступне визначення технології – це актив суб'єкта господарювання, що є закритою системою взаємопов'язаних в суворій послідовності та логічній взаємодії компонентів, а саме: виробничих методів і процесів; відомостей про послідовність окремих операцій; результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, проектної документації; охоронних документів, що підтверджують право-

мірність використання об'єктів права інтелектуальної власності, які входять до її складу; механізмів, устаткування, приладів, приборів, верстатів і т.д., що нерозривно пов'язані між собою матеріальними, енергетичними, інформаційними зв'язками, взаємодія між якими, за визначеним алгоритмом, дозволяє реалізувати спільну мету – виробництво певного продукту чи надання певної послуги, який за своїми характеристиками та внутрішніми властивостями здатний внести кардинальні зміни до розвитку технологічного укладу та характеру виробництва з різноманітними соціальними наслідками [32 с. 23]. Дане визначення вбачається найбільш повним з досліджуваних. Вбачається необхідним закріпити визначення поняття «технологія» законодавчо у основних законах, що регулюють відповідні суспільні відносини. Це визначення підходить для технології в контексті розгляду її як об'єкту інноваційної системи.

Технологія є об'єктом як інноваційної системи, так і технологічної безпеки. Тому окремо потрібно розглянути технологію як об'єкт зусиль з забезпечення технологічної безпеки. У цьому контексті мають бути досліджені господарсько-правовий механізм створення необхідних державі технологій, господарсько-правовий режим стимулювання залучення необхідних технологій, господарсько-правовий механізм втілення технологій у виробничий процес та господарський механізм реалізації інноваційної продукції. Як ми бачимо, технологія має бути чітко визначена у відповідному нормативно-правовому акті, оскільки неможливо забезпечити захист певному об'єкту, не маючи його визначення.

Окрім цього технологію потрібно розглядати як певну систему. Причиною цього є те, що іноді захисту потребують певні елементи технології. Наприклад, може виникати загроза лише інтелектуальним правам, технологію можуть незаконно використовувати як певну систему відносин чи інформацію, а можливе незаконне використання технології лише як об'єкту матеріального світу (незаконне використання виробничої лінії, певних пристроїв тощо). **Крім цього технологію можливо розглядати на макрорівні, як визначальний чинник технологічної бази (платформи) – це базовий технологічний уклад, що полягає у певній сукупності наукових знань, відсутність яких унеможливує створення пев-**

ної інновації, і саме використання яких є основним підґрунтям для проведення відповідних досліджень.

Окремо можливо розглядати технологію на мікрорівні, як об'єкт господарсько-правового обігу та об'єкт інноваційних правовідносин – це певна система інформації, прав інтелектуальної власності та/або матеріальних об'єктів, що мають здатність до передачі, дозволені Законом для залучення у обіг та мають всі характерні риси технології як об'єкту інноваційної системи.

Можна виділити наступні характерні риси технології:

1. Складна будова. Технологія не є простим явищем. Це складна структура, що складається із багатьох компонентів: виробничих методів і процесів; відомостей про послідовність окремих операцій; результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, проектної документації; охоронних документів, що підтверджують правомірність використання об'єктів права інтелектуальної власності, які входять до її складу; механізмів, устаткування, приладів, приборів, верстатів і т.д.

2. Взаємозв'язок компонентів. Самі по собі компоненти не мають ознак технології. Вони є лише її складовою частиною. Технологія як така виникає лише внаслідок матеріальних, енергетичних, інформаційних зв'язків між окремими компонентами.

3. Системність. Технологія має складну ієрархічну структуру. При цьому сукупність взаємозв'язків між компонентами має бути чітко алгоритмізована, оскільки лише за цієї умови технологія, як така, буде існувати.

4. Існування технології призводить до певного результату – створення певного продукту чи надання певної послуги. При цьому цей результат має відповідати певним умовам – за своїми характеристиками та внутрішніми властивостями має бути здатний внести кардинальні зміни до розвитку технологічного укладу та характеру виробництва з різноманітними соціальними наслідками.

5. Має соціальний характер. Так як результатом застосування технології є створення продукції та (або) надання послуг, що споживаються суспільством, то технологія безумовно має соціальний характер.

6. Цілісність. Технологія може існувати сама собі як цілісний об'єкт господарсько-правового обігу.

7. Вартісність. Має відповідний вартісний характер, оскільки може бути оцінена на ринку технологій і передана іншій особі (маються на увазі особисті майнові права) на основі правочину за відповідну вартість.

8. Специфічною рисою технології є також її невичерпність. Так, Ю.Є. Атаманова зазначає, що на відміну від традиційних ресурсів (сировина, земля, капітал), технологія не тільки є невичерпною, але й при використанні поширюється ще більше [4, с. 42]. При цьому слід зазначити, що під невичерпністю технології треба розуміти не саму технологію, а технологічні активи. Так, сама технологія може застаріти, перестати бути рентабельною тощо. Тоді технологія фактично вичерпується. Хоча слід наголосити, що вичерпується не технологія сама по собі (вона залишається), а можливість та/або доцільність її використовувати. Водночас технологічні активи, а саме – людський творчий потенціал, є невичерпним.

Необхідною вбачається створення чіткої розгалуженої системи класифікації технологій за різними критеріями. Виходячи з можливості застосування технологій при виробництві продукту (наданні послуг) пропонується поділ на такі види:

1. Прикладні. Ці технології безпосередньо використовуються у процесі виробництва продукту (надання послуг).

2. Теоретичні. Безпосередньо не використовуються у процесі виробництва продукту (надання послуг), однак необхідні для створення практичних технологій. Як правило розробляють теоретичні аспекти майбутніх прикладних технологій.

Окремим видом можна виділити базові технології. Вони можуть бути як прикладними так і теоретичними. Специфікою цього виду технологій є те, що без них неможливим є створення (впровадження в виробництво, застосування при наданні послуг) широкого кола технологій, що має значення для окремої галузі в цілому. Дані технології особливо потрібні для створення конкурентоздатної економіки. Тому необхідним вбачається створення нормативно-правової бази, що регулювала б питання відносини із захисту базових технологій, стимулювання їх розвитку, режиму їх обігу тощо. **Пропонується наступне визначення базових технологій**

– це технології, що необхідні для забезпечення якісного технологічного стрибка у певній галузі, та без доступу до яких такий стрибок є неможливим. Пропонується виділити наступні характерні риси базових технологій:

1. Базовість. Вони є підґрунтям для створення та (або) застосування декількох інших технологій.

2. Велике значення для економіки. Ці технології потрібні для забезпечення конкурентоздатності окремого сектору (галузі) економіки в цілому.

3. Необхідним вбачається ввести поняття базових технологій у законодавство, створити особливий режим захисту прав на них та їх обороту, а крім того – стимулювати інвестування у такі технології.

Окрему класифікацію було запропоновано О.М. Давидюком. Він вважає, що у якості об'єкту ринку технологій, технологія може виступати в якості таких форм:

1. Технології у формі інформаційного втілення. Сюди входять технології, що не втілені як предмети матеріального світу, а існують лише на носіях інформації у вигляді інформації. Це може бути інформація науково-технічного характеру, результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і т.д.

2. Технології у формі інформаційно-матеріального втілення. У цьому випадку технологія втілена і як предмет матеріального світу. Це може бути відокремлена технологічна лінія, експериментальне конструювання або складова цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання, до виробничих фондів якого вже втілено технологію.

3. Технології у формі інноваційної продукції, яка має функціонально-виробниче призначення. Це устаткування, що містить у собі процес технологічної трансформації, наслідком якої є виробництво іншої технології.

Поняття «технологія» є тісно пов'язаним з поняттям «інновація».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, ко-

мерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [101]. Однак, з цього визначення можна дійти висновку, що інноваціями є лише новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Інші технології не є інноваціями. Крім того, інноваціями можуть бути не тільки технології, а й продукти, послуги, організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру. Крім того інновації обмежуються лише науково-технічною сферою, оскільки прямо пов'язані з виробництвом. Технологія ж може виходити за ці рамки і заходити у соціальну та управлінську сфери (наприклад, технології соціального впливу). Тобто, поняття «технологія» та «інновація» є досить близькі і у певній мірі перетинаються, але все ж таки, предмет технологій та предмет інновацій не співпадає. Отже, можна виділити такий вид технологій, як інноваційна технологія. Її характерними рисами є те, що:

1. Вона є новоствореною чи новозастосованою та (або) вдосконаленою. При цьому окремим є питання щодо новизни, оскільки воно є оціночним.
2. Вона є конкурентоздатною. Тобто вона має бути придатна до застосування на ринку і мати переваги перед аналогами.
3. Істотно поліпшує структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. При цьому поняття «істотно» нажаль є оціночним, тому вбачається за потрібне встановити певні критерії «істотності». Це може бути відсоток покращення якісних та (або) кількісних характеристик виробництва продукту (надання послуг).
4. Технологія спрямована на покращення виробництва товару чи надання послуг у соціальній сфері.

Окремим видом технології можна вважати критичні технології (КТ). Нажаль, навіть визначення КТ наразі відсутнє у вітчизняному законодавстві. Водночас, підтримка національних КТ здійснюється багатьма промислово-розвиненими країнами світу (США, країнами ЄС, Японією тощо), в яких існують затверджені переліки таких технологій і регламентована державна підтримка. Стосовно визначення КТ, то у США під ними розуміють технології, найважливіші для забезпечення довгострокової якісної переваги системи

озброєння держави [15, с. 23-24]. Однак таке визначення не є достатнім, оскільки до складу КТ входять не лише технології, що необхідні для обороноздатності держави, а й ті, що є вкрай важливими для забезпечення економічного росту, збереження екологічно-чистого навколишнього середовища, енергетичної безпеки, тощо. **Тому пропонується дати наступне визначення критичних технологій – технології, найважливіші для забезпечення довгострокової якісної переваги держави і державного виробника у найважливіших сферах виробництва і надання послуг, необхідні для забезпечення обороноздатності та національної безпеки країни та технології, що мають значну комерційну чи наукову цінність.**

Тобто можна виокремити п'ять наступних груп критичних технологій:

1. Технології, що забезпечують довгострокову якісну перевагу вітчизняного виробника у певних стратегічних сферах та підтримують конкурентоздатність вироблених ним товарів на світових ринках.
2. Технології, необхідні для забезпечення обороноздатності країни.
3. Технології, необхідні для забезпечення національної безпеки і подолання невійськових загроз державі (епідемії, епізоотії, хакерські атаки, енергетичний колапс тощо).
4. Технології, що мають значну комерційну цінність і передача яких у вільний доступ може нанести значні потенційні збитки.
5. Технології, що мають значну наукову цінність. Зокрема сюди можна відносити технології наступних технологічних укладів, які поки що неможливо використовувати (при найманні на максимальній ефективності), однак вони мають здатність значно підвищити конкурентоздатність вітчизняного виробника у майбутньому.

Характерними ознаками КТ є:

1. Незамінність. Дані технології є якісно новими і суттєво впливають на конкурентоздатність продукту. За їх відсутності, вітчизняний виробник знаходиться у заздалегідь програшному становищі стосовно виробника, що використовує дану технологію.
2. Револьюційність. Дані технології є принципово новими, а не просто вдосконаленням старих.

3. Рентабельність. Є сенс використовувати дані технології для отримання прибутку.

4. Соціальність. Впровадження даних технологій має значення для суспільства в цілому, оскільки мають загальнодержавне економічне, екологічне, енергетичне, оборонне значення, тощо.

5. Довгостроковість. Використання КТ надає користь протягом великого періоду.

6. Тісний зв'язок із конкурентними економічними перевагами держави та відповідною структурою економіки, що існує, а також тієї, що планується в майбутньому.

Можна виділити наступні функції КТ:

1. Оборонна. За допомогою КТ оборонні підприємства мають забезпечувати нашу армію продукцією, що необхідна для захисту держави від посягань.

2. Економічна. КТ мають слугувати для створення конкурентоздатної продукції вітчизняними товаровиробниками. Як наслідок, вони необхідні для підвищення доходів як держави, так і її громадян.

3. Соціальна. Завдяки економічній функції, КТ підвищують рівень життя населення, сприяють отриманню громадян більш якісних і дешевих продуктів і послуг.

Для забезпечення безпеки цього виду технологій необхідно законодавчо закріпити поняття критичних технологій, встановити особливий режим їх захисту державою (можливо навіть обмежити в обігу), встановити критерії у кожній галузі для надання технологіям статусу критичних та обмежити приватні та/або закордонні інвестиції у їх розробку у певних випадках.

Окремим видом є технологія подвійного призначення. Відповідно до Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», технології військового призначення – спеціальна інформація в будь-якій формі (за винятком загальнодоступної інформації), необхідна для розроблення, виробництва або використання виробів військового призначення та надання послуг військового призначення [96]. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги.

Однак існують також технології, що можливо використовувати для розроблення, виробництва або використання виробів військового призначення, а крім того необхідні для розроблення, виробництва або використання невійськової продукції (технології літако- та ракетобудування, деякі з технологій, що необхідні для створення спеціальних засобів зв'язку тощо). Пропонується виокремити спеціальну групу технологій – технології подвійного використання. Наразі їх визначення міститься у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Технології подвійного призначення – технології, які крім цивільного призначення, можуть бути використані для розроблення, виробництва або використання озброєння, військової чи спеціальної техніки [95]. Однак з цього визначення можна дійти висновку, що мова йде лише про технології, що застосовуються у військовій чи спеціальній техніці. Однак існують технології, що не використовуються у військовій чи спеціальній техніці чи озброєнні, однак все ж таки можуть підвищувати обороноздатність держави. Наприклад, нові логістичні технології, тактичні та стратегічні технології, технології будівництва окремих об'єктів, тощо. Проводячи аналогію з товарами подвійного використання, визначення яких міститься у Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», пропонується надати наступне **визначення технологій подвійного використання – це технології, які можна використати як для створення конкурентоздатного продукту (основна мета), так і для зміцнення обороноздатності держави**. Важливість захисту цього виду технологій широко обговорюється за кордоном. Так, у доповіді Міністра оборони перед Парламентом Великобританії, що має назву National Security Through Technology: Technology, Equipment and Support for UK Defence and Security (національна технологічна безпека: технології, обладнання та підтримка захисту і безпеки Сполученого Королівства), що відбулась у 2012 році, було наголошено, що загрозами національній безпеці держави виступають не тільки більш досконалі системи озброєння, але й інноваційне та майстерне використання доступних на ринках технологій цивільного використання [148]. Тобто увага зосереджується на факті, що використання окремих

технологій цивільного призначення також може суттєво підвищити військову міць інших держав.

Характерними рисами таких технологій є:

1. Основною метою їх використання є створення конкурентоздатного продукту та реалізація його з метою досягнення певного соціального чи економічного результату.

2. Можливим є використання цих технологій при розробленні, виробництві або використанні виробів військового призначення.

Як наслідок, виникають певні проблеми з визначенням статусу таких технологій, оскільки з одного боку вони не є технологіями військового використання, а отже не обмежені у обігу, а з іншого – вони можуть бути використані як технології військового призначення, а отже необхідні певні обмеження. Необхідно створити спеціальний урядовий орган для спостереження за оборотом таких технологій та обмежити потрапляння цих технологій до рук іноземних держав, чи ТНК, що торгують з ними.

Зважаючи на складну екологічну ситуацію як у нашій країні, так і в світі в цілому, пропонується особливу увагу надати проблемі технологій, впровадження яких необхідне для ефективного захисту навколишнього середовища від забруднень. Тому пропонується виокремити особливу групу екологічних технологій. Пропонується наступне визначення екологічних технологій – це технології, що мають велике значення для зниження шкоди чи очищення навколишнього середовища від шкідливих наслідків виробництва та відновлення екосистем. Як буде вказано надалі, для цієї групи технологій необхідним є запровадження спеціальних заходів з подолання та нейтралізації загроз.

Також необхідно виокремити групу технологій соціального управління – технологій, що не впливають на виробництво товару чи надання послуги, однак впливають на обсяги реалізації товару чи надання послуг, загальну продуктивність праці тощо, внаслідок впливу на суспільство в цілому чи окремі групи людей. Зокрема мова йде про нейро-лінгвістичне програмування (NLP). Так, Р.В. Ваксман зазначає, що NLP має бути визначено у законодавстві про рекламну діяльність та введені певні обмеження та нормативи для технологій, що маніпулюють людською свідомістю [14, с 167]. Результатом використання таких тех-

нологій не є пряме створення певної продукції, однак завдяки їх використанню можливий опосередкований вплив на виробництво продукції, оскільки змінюється продуктивність праці, політичні та економічні умови виробництва тощо.

Також технологія може існувати лише у вигляді об'єкту матеріального світу, а саме – виробничої лінії. Особливо важливим вбачається закріплення цього специфічного виду технологій для регулювання відносин з трансферу технологій. Так, постачальник виробничої лінії не поставляє технології у вигляді інформації чи у вигляді іншого об'єкту інтелектуальної власності, однак завдяки створенню для замовника виробничої лінії, останній має змогу виробляти нову продукцію чи надавати послуги, що не було б можливим у разі відсутності такої виробничої лінії чи відповідної технології. **Пропонується наступне визначення виробничої лінії у контексті розгляду її як окремої групи технологій – специфічний вид технології, що полягає у створенні специфічної виробничої лінії, що дозволяє сама по собі виробляти новий товар (надавати нову послугу) чи значно підвищує конкурентоздатність виробника товару (суб'єкта, що надає послуги).** Таким чином ця технологія має лише матеріальне втілення і не супроводжується передачею інноваційного компоненту в інноваційній формі, однак є об'єктом права інтелектуальної власності.

Для виробничої лінії характерні такі риси:

1. Вона має цілковито матеріальне втілення.
2. При передачі її як об'єкта господарського обороту відсутня передача будь якої інформації чи інших об'єктів інтелектуальної власності.
3. Виробнича лінія сама по собі виступає єдиним об'єктом права інтелектуальної власності.

У наші часи стрімкого розвитку комп'ютерних технологій можливо виокремити специфічний вид технологій – технології-послуги. Як відомо, багато онлайн-програм, до яких надається доступ у мережі Інтернет є не продуктом, а лише послугою. Такі програми можливо використовувати для створення інших програм, при цьому вони можуть містити лише певну інформацію, що дозволить створювати новий продукт та не існувати у матеріальному вигляді. Тому ці програми можливо розглядати як технології, а отри-

мання доступу до них – як процес трансферу технологій. Оскільки така технологія, як і продукція, що виробляється за її допомогою, не мають матеріального втілення, то у її циклі відсутні всі стадії, пов'язані з виробництвом як таким. **Таким чином, технологія-послуга являє собою послугу, що завдяки інформації, що в ній міститься, може розглядатись одночасно як технологія.**

Окремим видом також пропонується виокремити біотехнології. Причиною цього є: по-перше, важливість для держави цього виду технологій, якому зараз нажал не надано достатньо ефективного правового регулювання; по-друге, специфіку, що полягає у виробничому використанні біологічних агентів; по-третє – результатом використання біотехнології у виробництві є створення певних живих організмів. Можливе визначення біотехнології було надано І.І. Бочковою – «це вид результатів промислової діяльності, які ґрунтуються на використанні наукових та інженерних принципів, передбачає виробниче використання біологічних агентів (мікроорганізмів, рослинних клітин, тваринних клітин частин клітин: рибосоми, мітохондрії, хлоропласти) і спрямований на створення живих організмів з необхідними властивостями, або на виготовлення чи зміну продуктів чи процесів з метою їх конкретного використання» [9. с.5]. Інше визначення, надане ФАО по біотехнології, розглядає її як будь-який вид технології, пов'язаний з використанням біологічних систем, живих організмів або їх похідних для виготовлення чи зміни продуктів чи процесів з метою їх конкретного використання [44].

Можливо також виокремити певні спеціальні види технологій залежно від галузі. Їх специфіка викликана особливістю відповідної галузі – енергетичної, аерокосмічної, телекомунікаційної, суднобудувальної тощо.

У добу стрімкої зміни технологічних укладів значну увагу необхідно приділити проблемі створення нових засобів виробництва, що використовуються для виробництва інших засобів виробництва. Саме існування таких засобів дасть можливість Україні створити ефективну інноваційну економічну модель і дозволить вітчизняним товарам успішно конкурувати на світових ринках з іноземними аналогами. Тому окрему класифікацію технологій можливо зробити залежно від ролі у виробництві інноваційної продукції:

технології у виробництві товарів споживання; технології, необхідні для виробництва засобів виробництва необхідних для створення інноваційної продукції (засобів другого порядку); технології необхідні для створення засобів виробництва другого порядку (які необхідні для створення інших засобів виробництва).

Як будь який достатньо складний комплексний процес, технологія проходить певні стадії. Пропонується поділ цілого циклу суспільних відносин щодо створення, трансферу, виробництва, використання технологій та реалізації виробленої продукції включно з розподілом доходів отриманих від такої реалізації як системного (комплексного) об'єкта господарсько-правового регулювання на окремі етапи:

1. Наука у формі наукових розробок. На цьому етапі виникають відносини, що пов'язані з розробки певних ідей, методів, винаходів та промислових зразків, що необхідні для проведення роботи з створення та розробки певної технології. Результат такої діяльності не синтезується в межах створюваної технології, однак без нього неможливим є перехід на етап створення та розробки технології. Наука може бути фундаментальною чи прикладною. Фундаментальна наука генерує базові ідеї, методи, винаходи та промислових зразки, що використовуються при створенні та розробці технологій цілої галузі та/або декількох галузей. Прикладна ж наука генерує базові ідеї, методи, винаходи та промислових зразки, необхідні для створення та розробки лише обмеженої групи технологій.

2. Створення та розробка технології. На цьому етапі виникають відносини, що пов'язані з розробкою основних ідей, методів, винаходів та промислових зразків, що в подальшому можуть бути синтезовані в межах окремої технології виробництва товарів та послуг, або таких, що забезпечують функціонування таких товарів. За класифікацією О.М. Давидюка, технологія існує на цьому етапі у формі інформаційного втілення. Сюди входять технології, що не втілені як предмети матеріального світу, а існують лише на носіях інформації у вигляді інформації. Іноді стадія створення та розробки технології закінчується реалізацією технології.

Так, іноді мають місце випадки, коли творець технології не має наміру самостійно втілювати технологію у життя, а має на меті про-

дати права на неї іншому суб'єкту (як правило, таке відбувається на ринку інформаційних технологій).

3. Фінансування створення інноваційного продукту у вигляді технології. На цій стадії технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання з'являється як цілісний об'єкт правового регулювання, що потенційно може бути залучений у виробництво. Отже вона все ще існує у формі інформаційного втілення. На цьому етапі здійснюється пошук інвестицій для інноваційного продукту.

4. Впровадження технології у виробництво. Технологія переходить на новий рівень існування – у форму інформаційно-матеріального втілення. На цьому етапі технологія втілена і як предмет матеріального світу. Це може бути відокремлена технологічна лінія, експериментальне конструювання або складова цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання, до виробничих фондів якого вже втілено технологію. Цікаво, що не кожна технологія проходить через цю стадію. Так, ряд інформаційних технологій (створення нових соціальних мереж, інтернет-сервісів, тощо) фактично не потребує виробництва продукту, оскільки він існує лише як запис на єдиному носії (носіях) і реалізується не потребуючи виробництва.

5. Реалізація інноваційної продукції. На цій стадії ми маємо справу вже не з технологією як інформацією, а з товарами, які виготовлені завдяки її використанню. Отже, технологія фактично повністю переходить у матеріальний стан. При цьому слід зазначити, що ефективне функціонування кожного з елементів циклу можливо лише за умови функціонування інших елементів та існування міцного зв'язку між всіма елементами циклу. Тому для забезпечення безпечного існування кожної технології необхідним є забезпечення такого зв'язку. Також слід зазначити, що як у інших об'єктів господарського права, для обороту технологій може існувати декілька правових режимів.

Іншою цікавою проблемою є можливість існування кількох правових режимів для обороту технологій, виходячи з їх специфіки. А.В. Матвеева прямо зазначає на необхідності утворень багатьох спеціальних правих режимів інноваційної діяльності виходячи як за критерієм об'єкта (технологія), так і суб'єкта [68, с. 37.].

Пропонується виокремити наступні правові режими:

1. Рестриктивний режим – режим обмеження використання. Такий режим має застосовуватися до екологічно шкідливих, старих та інших технологій, використання яких може мати негативні наслідки для навколишнього середовища, обороноздатності, економіки, здоров'я та життя громадян. Основними правовими засобами, що використовуються при цьому режимі є заборона, контроль та обмеження.

2. Загальний режим. Базовий режим для більшості технологій.

3. Режим пріоритетної реалізації – його потрібно застосовувати для технологій, що покращують конкурентоздатність вітчизняних виробників, екологічне становище, обороноздатність держави тощо. Для цього правового режиму характерним має бути використання встановлених державою пільг.

4. Режим найбільшого стимулювання впровадження та розробки – спеціальний правовий режим для технологій, що мають першочергове значення та застосування яких є критично важливим для забезпечення технологічної безпеки держави. Для цього правового режиму необхідним вбачається використання таких правових засобів як гарантії, пільги, різноманітні засоби державної підтримки, використання правових форм державно-приватного партнерства.

Важливе питання – чи є технологія об'єктом інвестиційної діяльності? Відповідно до ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права [99]. Тому перед нами постає запитання – що ж з усього вище переліченого є технологією? Нажаль, законодавець не дає чіткої відповіді на дане питання.

Технологія тісно пов'язана з поняттям науково-технічної продукції. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», наукова (науково-технічна) продукція – науковий та (або) науково-прикладний результат, призначений для реалізації. При цьому, науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень

та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науководослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо, а науково-прикладний результат – нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальний зразок, закінчене випробування, розробка, яка впроваджена або може бути впроваджена у суспільну практику. Науково-прикладний результат може бути у формі звіту, ескізного проекту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, натурального зразка тощо [105]. Як бачимо, технологічна документація є науково-технічною продукцією. Однак поняття технології є набагато ширшим за поняття технологічної документації.

Важливим також вбачається дослідити взаємозв'язок понять «ноу-хау» та «технологія». В.В. Степанов вважає, що «ноу-хау» є своєрідним «попередником» технології, яка виникає шляхом «доопрацювання» та модернізації «ноу-хау» [128]. О.М. Давидюк зазначає, що «ноу-хау» є різновидом технології. При цьому «ноу-хау» має використовуватись у двох значеннях. По-перше, як інформація, що опосередковує собою певне специфічне поєднання своїх складових та містить загальний алгоритм її функціонування. По-друге, «ноу-хау» має використовуватись як виробничий досвід [32, с. 32]. Однак залишається питання: чи є «ноу-хау» видом технології, її складовою, чи це окреме поняття? Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», ноу-хау – технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології та її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності [95]. Тобто на відміну від технології, ноу-хау є перш за все інформацією, що має певні властивості. Отже, ноу-хау не може бути різновидом технології. Крім того, відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок

та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг, є об'єктом технології [95]. Відповідно до визначення, ноу-хау завжди є інформацією, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології та її складових, а отже не може існувати окремо від певної технології. Водночас, ефективне використання технології неможливе без використання відповідних ноу-хау. Тому можна дійти висновку, що ноу-хау є складовою частиною технології. Однак слід наголосити, що не кожна технології має у своєму складі ноу-хау.

Також важливо зрозуміти, чи є технологія об'єктом патентного права? З одного боку, ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ зазначає, що винахід (корисна модель) – результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології [105]. Однак сфера ще не є технологією. У ст. 6 мова прямо йде, що об'єкт патентування у окремих випадках належить до об'єкту технології [107]. Однак ніде прямо не вказано, що технологія є (чи не є) об'єктом патентного права. Тому вбачається доцільним, що законодавець має вирішити це питання та на законодавчому рівні все ж таки закріпити відповідь на нього.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що технологія є складним багатограним явищем. Однак окремі особливості правового регулювання відносин, пов'язаних з технологіями наразі не достатньо адекватно врегульовані нормами права. Навіть саме визначення технологій є спірним і потребує доопрацювання. Крім того, для більш ефективного правового забезпечення функціонування окремих технологій необхідною є утворення чіткої системи класифікації технологій. Потребує уваги також і співвідношення технології із суміжними поняттями з метою чіткої диференціації що саме є технологією.

1.2. Стан правового регулювання ринку технологій

Важливим завданням нашої держави є забезпечення її технологічної безпеки, шляхом вдосконалення державного регулювання

відносин на ринку технологій, оскільки на даний момент ці правовідносини потребують кращої регламентації.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», ринок технологій – система взаємовідносин споживачів технологій та їх складових та/або конкуруючих між собою постачальників цих технологій та їх складових, спрямованих на задоволення суспільних і державних потреб у відповідних технологіях, їх складових та продукції, виготовлених з їх застосуванням [95]. Виходячи з цього визначення, суб'єктами ринку технологій можна назвати споживачів технологій та постачальників технологій.

Однак, відповідно до ст. 3 цього Закону України перелік суб'єктів правовідносин щодо трансферу технологій визначено наступним чином:

1. Уповноважений орган з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також Національна академія наук України та галузеві академії наук, які беруть участь у закупівлі, передачі та/або використанні технологій.

2. Підприємства, наукові установи, організації, вищі навчальні заклади та інші юридичні особи незалежно від форми власності, що створюють та/або використовують технології та/або їх складові і яким належать або передаються майнові права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є складовими технологій.

3. Фізичні особи, які безпосередньо беруть участь у створенні, трансфері та застосуванні технологій та/або їх складових, надають необхідні для цього інформаційні, фінансові та інші послуги на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок [95].

Однак вбачається, що існують і інші суб'єкти даного ринку. Так, безсумнівно суб'єктами є посередники; особи, що забезпечують функціонування відповідних майданчиків для ведення торгівлі технологіями, тощо.

Тому пропонується доповнити статтю 3 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»

таким пунктом: «Юридичні та/або фізичні особи, що здійснюють організаційно-фінансове забезпечення процесу трансферу технологій шляхом надання посередницьких функцій та послуг, що сприяють процесам реалізації відносин трансферу технологій».

Крім того у існуючому законодавстві не існує поняття «обіг технологій». Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» містить визначення трансферу технологій – передачі технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових [95]. Однак набагато ширший процес обігу технологій не є визначеним і, як наслідок, не має чіткої законодавчої регламентації. Водночас, законодавство містить визначення інших специфічних об'єктів господарсько-правового регулювання (наприклад, у Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» закріплено поняття «обіг цінних паперів»).

Тому пропонується внести у існуюче законодавство поняття обігу технологій. Вбачається можливим закріпити таке визначення: обіг технологій – вчинення правочинів, пов'язаних з переходом прав на технології. Як бачимо, це більш широке поняття ніж трансфер технології, оскільки сюди входять правочини не тільки з передачі технології, а й усі пов'язані з технологією як такою.

Говорячи про обіг технологій, О.М. Давидюк виокремлює два його аспекти. Обіг технологій, заснований на диспозитивних засадах, має становити сукупність господарських правовідносин, що виникають між суб'єктами господарювання, заснованими на приватному праві, та іншими учасниками відносин, пов'язаних з трансфером технологій, переважно на підставі договірних форм співпраці, спрямованих безпосередньо на задоволення їх інтересів, досягнення економічних та соціальних результатів, що полягає у безпосередньому використанні технологій та/або її складових суб'єктами приватноправового сектору, а обіг технологій, заснований на публічно-правових засадах, має являти собою сукупність господарських правовідносин, які виникають між суб'єктами господарювання, і засновані на публічному праві, органами

державної влади чи органами місцевого самоврядування та іншими учасниками відносин, пов'язаних з трансфером технологій, що виникають на підставі розпорядчих актів спеціально уповноважених державних органів, спрямованих на задоволення державних інтересів чи інтересів територіальної громади у використанні технологій та/або її складових [29, с. 154–155]. Однак коли мова йде про ринок технологій у господарсько-правовому контексті, то вбачається недоцільним вести мову про обіг, заснований на публічно-правових засадах. Справа в тому, що він здійснюється завдяки адміністративно-правовим, а не господарсько-правовим засобам, оскільки мова йде лише про відповідні імперативні акти органів державної влади чи органів місцевого самоврядування. Таким чином, хоча обіг технологій, заснований на публічно-правових засадах, і має місце, однак на ринку технологій мова йде лише про обіг технологій на диспозитивних засадах, оскільки сама сутність будь-якого ринку перш за все передбачає диспозитивний характер відносин. Підсумовуючи вищезазначене, пропонується вважати, що обіг технологій на публічно-правових засадах існує за межами ринку технологій.

Однак неможливо не погодитись з думкою О.М. Давидюка про «неможливість використання виключно ринкових механізмів регулювання відносин, пов'язаних зі створенням, передаванням прав та втіленням технології, і необхідність активної участі держави у перелічених суспільних відносинах, що спрямовані на створення «позаринкового» обігу технологій, який в свою чергу має створити платформу для розвитку ринку технологій як визначального елемента сучасного економічного розвитку України» [29, с. 156]. Справді, враховуючи специфіку ринку технологій, його ефективне функціонування без певного адміністративно-правового впливу держави є неможливим. А однією з умов ефективного функціонування ринку технологій і пропонується вважати обіг, заснований на публічно-правових засадах, не частиною ринку, але важливим фактором, необхідним для ефективного функціонування останнього.

Об'єктом ринку технологій виступає технологія. При цьому технологія виступає у якості самостійного об'єкту, оскільки наділена всіма необхідними для цього властивостями оборотоздатності: ціліс-

ністю, вартісною визначеністю, здатністю функціонувати в системі економічних відносин попиту та пропозиції з урахуванням особливостей природи об'єктів права інтелектуальної власності та відповідних засобів їх захисту та знаходиться у сфері посиленого публічного інтересу, державної інноваційної політики. Іноді до об'єктів ринку технологій відносять результати інтелектуальної діяльності. При цьому, розрізняють дві форми – результати інтелектуальної діяльності в матеріальній та нематеріальній формі [91, с. 63].

Однак, більш переконливою вбачається позиція О.М. Давидюка. Він вважає, що у якості об'єкту ринку технологій, технологія може виступати в якості таких форм:

1. Форма інформаційного втілення. У цій формі технологія виступає в якості інформації науково-технічного характеру, результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і т. д.

2. Форма інформаційно-матеріального втілення. У цій формі технологія виступає у вигляді відокремленої технологічної лінії, експериментального конструювання або складової цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання, до виробничих фондів якого вже втілено технологію.

3. Форма інноваційної продукції, яка має функціонально-виробниче призначення [31, с. 5].

При цьому слід зазначити, що перші 2 форми технології як об'єкта виступають в якості інноваційного продукту, а третя – інноваційної продукції.

Дискусійним є й питання функцій ринку технологій. Так, М.О. Макаров вважає, що існують такі основні функції ринку інновацій: забезпечення, регулювання, інформація, стимулювання, санація [66, с. 86]. У той же час О.М. Головінов вважає, що функціями ринку інновацій є:

1. Інтегруюча функція дозволяє об'єднати сфери виробництва і споживання з науково-дослідними структурами, сприяє розвитку активного обміну новаціями.

2. Регулююча функція здійснює прогресивний вплив ринку інновацій на всі складові національної економіки, а саме: на збалансованість попиту і пропозиції, узгодження структури споживання та виробництва нових товарів і т. ін.

3. Стимулююча спонукає виробників до створення нової продукції з меншим рівнем витрат, а отже, зростанням прибутку підприємства. Ця функція є основою інтенсифікації виробництва і підвищення ефективності функціонування національної економіки шляхом інноваційного розвитку.

4. Ціноутворююча функція устанавлює цінові еквіваленти з метою обміну товарів

5. Контролююча функція виступає в ролі контролера кінцевих результатів споживання та виробництва інноваційної продукції.

6. Посередницька функція надає можливість економічно відокремленим виробникам і споживачам інновацій вступати в обмін результатами НДДКР.

7. Інформаційна функція дозволяє суспільству й учасникам ринку отримувати найбільш об'єктивну інформацію про попит на інновації та їх пропозицію.

8. Функція економічності спрямована на зменшення витрат у сфері споживання інноваційної продукції, встановлення еквівалентності між рівнем попиту з боку учасників ринку, рівнем реальних доходів тощо [22, с. 354-355].

До зазначених функцій доречним вважається додати такі функції як:

1. Гальмуюча – ринок має не тільки стимулювати поширення технологій, а й гальмувати розвиток певних видів технологій шляхом заборони на їх обіг (наприклад, екологічно-шкідливі технології). Особливо слід зазначити, що дана функція притаманна саме державному регулюванню ринку технологій, однак виходячи з того, що ринок технологій у роботі розглядається саме як національна система трансферу технологій, що діє у відповідності до законів країни та діяльність якої регулюється державою. Тому можна вести мову про відповідну функцію ринку технологій.

2. Антимонопольна – шляхом поширення технологій через ринок, такі технології стають доступними для багатьох товаровиробників, що дозволяє їм створювати конкурентоспроможну продукцію.

Слід відзначити, що розглядаючи ринок технологій, ми маємо справу з відносинами інноваційного інвестування. Тому важливим питанням є – яким актом мають регулюватися відносини на цьо-

му ринку? З одного боку, на ринку технологій ми маємо справу з відносинами, пов'язаними з інноваціями. Проблемою при цьому вбачається недостатня законодавча база з питань забезпечення технологічної безпеки. Слушною є думка Задохайло Д.В. про необхідність створення комплексного нормативно-правового акта [42, с. 177-185]. Створення такого документу (наприклад, Інноваційного кодексу України) справді вбачається необхідним, оскільки розпорощення норм, що регулюють відповідні відносини по багатьох нормативно-правових актах, негативно впливатиме на практичне втілення таких норм в правову реальність. При цьому, ще у 2011 році у місті Харкові робочою групою, створеною за розпорядженням Адміністрації президента України та президії НАПрНУ, було створено проект Інноваційного кодексу України і подано його на розгляд до Адміністрації Президента. Однак, на жаль, Кодекс так і не було прийнято.

Про тенденцію до поглиблення кодифікації економічного законодавства говорить і Ю.І. Остапенко [80, с. 62], відтак вбачається вкрай доцільним посилювати цю тенденцію та приймати кодекси у найважливіших сферах економіки, зокрема у інноваційній.

Ринок технологій тісно пов'язаний також з поняттям «інвестиція». Так, безперечно, ринок технологій є різновидом саме інвестиційного ринку. Сам процес отримання майнових прав на технологію є інвестицією. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [99]. Тобто, у разі якщо отримання майнових прав на технологію принесе прибуток (доход) або досягатиметься певний соціальний ефект, то передача майнових та інтелектуальних цінностей задля отримання майнових прав на технологію має вважатися інвестицією. На жаль, законодавство не містить поняття «інвестиційний ринок», однак дослідивши зміст понять «ринок» та «інвестиції» можна дійти висновку, що інвестиційний ринок – система взаємовідносин інвесторів, отримувачів інвестицій та суб'єктів інфраструктури, спрямованих на задоволення державних та приватних потреб у інвестиціях та продукції, що буде вироблена завдяки інвестуванню.

Ринок технологій є частково і інноваційним ринком, оскільки відповідно до ст. 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність», інноваційною діяльністю є сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності [99]. Так як раніше доводилось, що технології та інновації є тісно пов'язаними, то й відповідні ринки мають тісний зв'язок.

Однак слід зазначити, що на думку І.М. Буднікевич, ринок інновацій в Україні також є майже не розвинутий, а інновації не включені в систему цивілізованих ринкових відносин [11, с. 8]. Нажаль, національний ринок технологій характеризується переліком негативних рис. О. М. Давидюк наводить низку особливостей національного ринку технологій:

- у сфері технологічної пропозиції: висока вартість фундаментальних наукових досліджень, що лежать в основі створення технологій; процес істотного зниження темпів розвитку вітчизняної прикладної науки; недостатній рівень «технологічного попиту», що зумовлено відсутністю приватноправового та централізованого фінансування розроблення технологій; складний процес організації та створення необхідних передумов для створення та розроблення технологій; недостатня кількість наукових спеціалістів високої кваліфікації;

- у сфері інфраструктури ринку технологій: майже повна відсутність інфраструктури ринку технологій як такої; відсутність суб'єктів господарювання — посередників, що здійснюють купівлю та продаж технологій; відсутність єдиної системи інформаційного забезпечення відносин, пов'язаних зі створенням, передаванням прав та втіленням технологій;

- у сфері технологічного попиту: високий ступінь економічних ризиків,

- пов'язаних із втіленням технологій; конкуренція з боку транснаціональних

- корпорацій та наявні технологічні можливості інших країн; особлива структура виробничого сектору національної економіки,

зосереджена на виробництві продукції декількох різновидів, що в свою чергу визначає вузько спрямований попит; недостатність внутрішніх фінансових ресурсів, що направляються на придбання технологій [29, с. 153-154].

Стосовно інфраструктури ринку неможливо не наголосити на такій його властивості, як майже повна відсутність відповідних майданчиків для проведення торгівлі (наприклад, біржі технологій) – вона здійснюється у персональному порядку. Ця особливість обмежує певним чином доступ широкого кола суб'єктів до певних технологій, оскільки проблемою є можлива відсутність у цих суб'єктів інформації, щодо наявних для придбання технологій. Це є наслідком того, що як правило, продавець технологій не поширює для широкого кола інформацію про свою технологію та про факт своєї згоди на її трансфер, з міркувань захисту своїх прав на технологію через недостатньо ефективний механізм державного захисту таких прав.

Можливо виокремити у ринку технологій три великих сегменти:

1. Попит – всі суб'єкти, що мають намір придбати певні права інтелектуальної власності на технології.

2. Пропозиція – всі суб'єкти, що мають намір продати певні права інтелектуальної власності на технології.

3. Інфраструктура – суб'єкти, що сприяють зв'язку між попитом та пропозицією, забезпечують функціонування відносин між ними.

Таким чином національний ринок технологій потребує кардинальних реформ з метою подолання вказаних негативних особливостей.

Іншою вкрай негативною рисою ринку технологій можна назвати монополізацію певних технологій та створення їх «для себе». Справа в тому, що через велику вартість створення та розробки значної частини технологій, достатнє фінансування цих процесів можуть забезпечити лише крупні фінансові структури. Як правило такими структурами виступають ТНК та ОПК. Часто такими технологіями є базові та критичні технології, оскільки принциповий технологічний стрибок майже завжди потребує значних фінансових інвестицій, яких не може надати дрібні структури чи окремі

винахідники. Відповідно ТНК та ОПК досить часто не надають іншим суб'єктам доступу до таких технологій (принаймні, доки вони не стають застарілими чи їх використання стає малоефективним). Це призводить до такої особливості вітчизняного ринку технологій як майже цілковита відсутність на ньому базових та критичних технологій.

Можна частково погодитись з О. М. Давидюком, який прямо вказує, що на сьогодні спроможність створювати певну технологію мають лише або держава, або ТНК. Наслідком того є те, що технології створені за рахунок державних коштів першочергово використовуються з метою задоволення потреб держави, а технології, які створені за рахунок коштів наданих ТНК та їхніми науково-дослідними підрозділами використовуються з метою задоволення потреб лише відповідної ТНК. Ці технології є фактично недоступними для трансферу і весь ефект від використання таких технологій є недоступним для широкого кола суб'єктів [29, с. 152]. І хоча вбачається недоцільним вести мову про технології в цілому (навіть зараз існують випадки, коли навіть критичні технології розроблялись окремими винахідниками), однак слід погодитись з цією думкою О.М. Давидюка, але вести мову не про всі технології, а про значну частину базових та критичних технологій.

Варто зазначити, що виходячи з класифікації за окремим видами технологій пропонується також створити підсистему ринку технологій за окремими специфічними галузями: ринок біотехнологій, військових технологій, базових технологій тощо. Причиною цього є необхідність окремого правового регулювання функціонування цих ринків виходячи з особливостей відповідних видів технологій (наприклад, біотехнології) та важливості інших видів для держави та необхідності особливого порядку регулювання та контролю за такими ринками (наприклад, технології подвійного використання). Крім того, необхідним є й утворення окремого нормативно-правового матеріалу, для регулювання окремих видів технологій, виходячи з їх специфіки. Так, наприклад, неможливо погодитись з І.І. Бочковою, що ринок біотехнологій потребує посиленого державного регулювання його діяльності, виходячи зі специфіки біотехнологій як таких, їх значення для держави та небезпечності неконтрольованого обороту [10, с. 86-87].

Особливої уваги потребує наразі ринок військових технологій, оскільки наразі трансфер відповідних технологій вкрай ускладнений недостатньо ефективним правовим механізмом трансферу інноваційних технологій у сфері оборонно-промислового комплексу. Такі відносини мають регулюватись спеціальним нормативно-правовим актом, виходячи з їх специфіки та величезного значення для існування держави в цілому. Тому доречною вбачається думка А.В. Семинишина, що пропонує прийняти такий нормативно-правовий акт у формі підзаконного акту «Про особливості та порядок трансферу військових технологій» [120, с. 146].

Отже, підсумовуючи вищезазначене можна дійти висновку, що ринок технологій має свою специфіку, що виокремлює його з поміж інших ринків, а тому вимагає особливої уваги потреба надання ефективно діючого господарсько-правового забезпечення діяльності цього ринку.

1.3. Становлення та сучасний стан інноваційної системи України

Стабільний розвиток конкурентоздатної вітчизняної економіки можливий лише завдяки широкому використанню сучасних досягнень науки при виробництві товарів та наданні послуг. Враховуючи низьку конкурентоздатність вітчизняних товарів та економічну і політичну кризу в Україні, створення інноваційної економічної системи стає життєво важливим питанням. Отже необхідним є модернізація вітчизняного господарсько-правового забезпечення інноваційної системи держави з метою збільшення ефективності роботи останньої.

Інноваційна система України була започаткована у часи, коли наша держава входила до складу СРСР. До 60-х років наукова діяльність, що стосувалися інноваційної діяльності була досить обмеженою. Так, правовому дослідженню наукових відносин була присвячена лише одна монографічна робота Г.И. Федькина, а саме – «Г.И. Федькин. Правовые вопросы организации научной работы в СССР. – М., 1958» [45]. Саме у зазначений період виник певний спір, які саме відносини мають регулювати питання,

пов'язані з науковими відкриттями. Дискусійним було питання: чи є об'єктами авторського права інновації (хоча тоді таке поняття ще не використовували, а оперували терміном «наукові відкриття»)? М.В. Гордон вважав, що «об'єктом авторського права слід вважати не просто працю автора та не ідеї, що виражені автором, а твір, як комплекс ідей та образів, що отримують своє суб'єктивне уособлення в готовій праці». Тому наукові відкриття не можуть фігурувати в якості об'єкта авторського права, оскільки процес використання такого відкриття не можна пов'язувати з використанням об'єктивно вираженої праці автора [24, с. 59]. Однак існувала і інша думка. Так, В.І. Серебровський зазначав, що наукове відкриття може бути об'єктом авторського права і мати відповідний захист. Однак для цього воно має отримати об'єктивну форму та бути здатним до відтворення [59, с. 256]. Іншу точку зору висловили Н.А. Райгородський та В.І. Корецький. Вони вважали, що наукове відкриття завжди підлягає захисту нормами авторського права, незалежно від форми та способу відтворення такого відкриття. В.І. Корецький зазначав, що «якщо виходити з того, що вчений зробив наукове відкриття, яке є встановленням невідомих раніше об'єктивно існуючих явищ, властивостей та закономірностей матеріального світу, то поза сумнівом, що воно володіє об'єктивною формою, сприяє розвитку соціалістичної культури і є результатом трудової творчої діяльності автора, тобто всіма ознаками твору, що охороняється авторським правом (ознака відтворюваності поглинається ознакою об'єктивної форми)». Водночас В.І. Корецький наполягав, що охорона наукових відкриттів не може здійснюватися і авторським, і винахідницьким правом. Так, якщо існують норми винахідницького права, що регулюють відносини, що розглядаються, то для регулювання таких відносин недопустимим є використання норм авторського права [59, с. 255-256].

Слід зазначити, що стрімкий індустріальний розвиток у країні потребував створення адекватного правового регулювання відносин, пов'язаних із впровадженням в виробництво нових технічних засобів. Правова доктрина пішла тим шляхом, що формою реалізації науково-дослідної діяльності вважалось створення та впровадження у виробництво винаходу. Отже науково-дослідна робота, що не доходила до даного етапу, фактично не отримувала від-

повідного правового захисту [90, с 315]. Тобто майже не існувало захисту вчених, що розробляли теоретичні концепції, розробляли теоретичні основи майбутніх приладів тощо.

Розглядаючи прогрес правової думки радянського періоду неможливо не відмітити Постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 24.09.1968 р. «Про заходи щодо підвищення ефективності роботи наукових організацій та прискорення використання в народному господарстві досягнень науки і техніки». Саме ця Постанова запровадила інститут державного наукового, технічного та економічного прогнозування розвитку як народного господарства в цілому, так і окремих його галузей. Визначним є й той факт, що Постановою було запроваджено також прогнозування розвитку не тільки у масштабах СРСР, а й у межах окремих республік [76]. Ю.Є. Атаманова зазначає, що цією Постановою «було закладено багаторівневу систему прогнозування та планування науково-технічного прогресу, яка охоплювала державний, галузевий і республіканський рівні...прогнозуванню розвитку науки й техніки було надано загальнодержавного значення – воно становило підґрунтя системи планування соціально-економічного розвитку країни на всіх рівнях» [4, с. 16-17]. Дана Постанова передбачувала обов'язковість розроблення довгострокових (15 років) науково-технічних прогнозів та галузевих, республіканських та для кожної наукової установи (підприємства) планів на строк у п'ять років та один рік. Основною формою державного планування розвитку науки і техніки встановлювався п'ятирічний план, що розробляється виходячи із завдань розвитку економіки країни і основних напрямів розвитку науки і техніки на перспективний період.

Важливим кроком було приєднання СРСР до Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 у 1970 році, яка проголошувала основні засади захисту державою права інтелектуальної власності [53].

12.07.1979 р. ЦК КПРС та Рада міністрів СРСР прийняли Постанову «Про поліпшення планування та посилення впливу господарського механізму й підвищення ефективності виробництва та якості роботи». Ця Постанова значно реформувала систему планування та прогнозування науково-технічної діяльності в державі та функціонування інноваційної системи. Постановою було за-

проваджено два види науково-технічних прогнозів – на десять і на двадцять років. Позитивним вбачається викладена у Постанові вимога завершити у 1980 році переведення науково-дослідних, конструкторських, проектно-конструкторських і технологічних організацій, дослідних (експериментальних) підприємств, науково-виробничих і виробничих об'єднань (підприємств) промислових міністерств на госпрозрахункову систему організації робіт із створення, освоєння і впровадження нової техніки на основі замовлень-нарядів (договорів); визначати в замовленнях-вбраннях (договорах) кінцеві результати цих робіт (включаючи народногосподарський економічний ефект), виконавців і терміни виконання робіт на всіх етапах – від наукових досліджень до впровадження результатів у виробництво, а також необхідні матеріальні ресурси, розміри і джерела фінансування і матеріального заохочення [77]. Переведення науково-дослідних установ на госпрозрахунок є безсумнівно позитивним кроком, оскільки така позиція призводить до певної комерціалізації досліджень – за такої ситуації науково-дослідна діяльність відбувається у напрямку бажаному для безпосередньо виробників продукції, а не керується адміністративними засобами. Також неможливо не зазначити, що у Постанові проголошувалася необхідність створення у міністерствах і відомствах єдиного фонду розвитку науки і техніки для фінансування науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт і відшкодування витрат, пов'язаних з розробкою і освоєнням нових видів продукції і технологічних процесів, з впровадженням наукової організації праці, а також для фінансування додаткових витрат по поліпшенню якості продукції і підвищених витрат в перші роки виробництва нової продукції. Існування такого фонду безсумнівно вказує, що державна підтримка здебільшого надавалася для впровадження нових технологій у виробництво, а не науково-дослідним установам для проведення досліджень, що ще не могли впровадитись у виробництво. В цілому, Постанова впроваджувала нову модель процесу створення та впровадження у виробництво нових технологій. Тепер пріоритет у фінансуванні надавався технологіям, впровадження у виробництво яких було рентабельним (переведення науково-дослідних установ на госпрозрахунок). Ця тенденція розвивалась і надалі, коли наприкінці існування СРСР

майже всі науково-дослідні установи перейшли на режим самофінансування. Крім того, створення єдиного фонду розвитку науки і техніки певним чином централізувало систему державної підтримки науково-дослідних установ та виробників, що впроваджували нові технології. Однак залишалась невирішеною проблема правового регулювання відносин, пов'язаних з технологіями, що прямо не впроваджуються у виробництво.

Проблему недостатньої захищеності прав на технології, що прямо не впроваджуються у виробництво досліджував В.П. Розсохін. Вчений зазначав, що такі дослідження (він виокремлював такі види як: видатні відкриття, піонерські винаходи, які вирішують концептуальні технічні завдання, і інші авангардні результати досліджень, що слугують основою для створення техніки і технології нових поколінь) хоча і становлять лише незначну частину від загальної кількості досліджень, але вкрай важливі для «переходу до революційного типу розвитку науково-технічного прогресу» [115, с. 6]. І хоча об'єктом дослідження В.П. Розсохіна виступали не права на такі технології, що потребували захисту, а проблеми впровадження революційних досягнень природних і технічних наук, однак перехід до розгляду і дослідження цієї проблеми є знаковим. В.П. Розсохін також активно працював і над понятійним апаратом інноваційної сфери. Він розробив концепцію фундаментально нових досягнень науки і техніки. Під ними він розумів такі досягнення, що дають змогу замінити базові технології одразу в кількох сферах чи навіть галузях виробництва [115, с. 11].

Великими проблемами правового регулювання інноваційних відносин у СРСР були також фрагментарність правового регулювання, недостатня систематизація і кодифікація відповідних правових норм. Так В.А. Дозорцев зазначає, що у законодавстві про науково-технічну діяльність присутні значні суперечності і прогалини. Крім того, більшість норм науково-технічного права містилась у відомчих актах, а не була зафіксована у вигляді Законів СРСР. При цьому не існувало чіткого поділу компетенції різних відомств з видання нормативних актів, що регулювали б відносини у сфері науково-технічного прогресу [36, с. 162-163].

Існувала суперечка серед радянських правників і щодо того, яка галузь права має регулювати науково-технічні відносини (поняття

«інноваційні відносини» ще не використовувалося). Ю.Є. Атаманова виокремлює наступні основні погляди на це питання:

- науково-технічне право є самостійною галуззю права;
- науково-технічне право є комплексною галуззю права;
- науково-технічне право не є галуззю права взагалі, а лише правовий комплекс;
- науково-технічне право входить до складу господарського права [4, с. 36-37].

Наприкінці існування СРСР, а тим паче після його розпаду, відбулась стрімка зміна інноваційної системи держави. Це зумовлено зокрема недостатньою розвиненістю на рівні інших держав вітчизняного високотехнологічного виробництва. Нажаль, ця тенденція продовжувала зберігатися. Так, З. Попович вказує, що розгортання інфраструктури для росту цієї сфери здійснюється лише в третьому ешелоні, після багатьох інших галузей [89, с. 43].

Після розпаду СРСР було значно скорочено адміністративні методи регулювання інноваційних відносин. Тепер замовником проведення дослідницької діяльності, як правило, виступав виробник продукції, а не державні органи. Це фактично стало одним із наслідків переходу України до ринкової економіки. Також з'явилися терміни «інновація», «інноваційні відносини», «інноваційна політика» і т.д. Більш того, такі поняття закріплені у законодавстві України.

Вперше термін «інноваційна діяльність» було використано у Законі України «Про інвестиційну діяльність», який було прийнято у 1991 р. При цьому інноваційна діяльність розглядалась як форма інвестиційної діяльності, метою якої виступає впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво й соціальну сферу [99]. Однак вбачається недоцільним розглядати інноваційну діяльність у такому аспекті. Інноваційна діяльність все ж таки не форма інвестиційної діяльності, а окремий вид діяльності. Крім того, ця діяльність включає не тільки впровадження наукових досягнень у виробництво, а й будь-яке комерційне використання таких досягнень. Законодавець також підтримує цю думку, зазначивши у діючому Законі України «Про інноваційну діяльність», що інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів

наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [101]. Таким чином, будь-яка діяльність із комерціалізації наукових досліджень, що не направлена на впровадження таких досліджень у виробництво (наприклад, створення нових технологій з метою їх продажу), також була прирівняна до інноваційної діяльності. Інше визначення міститься у діючому Законі України «Про інвестиційну діяльність», згідно якого інноваційною діяльністю є сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності [99]. Дана норма теж зазначає, що інноваційна діяльність охоплює не тільки відносини з впровадження наукових досягнень у виробництво, а й з їх створення, поширення та реалізації. Таким чином, можна побачити, що за часів існування України поняття «інноваційна діяльність» дещо змінило своє значення.

Головний закон у сфері забезпечення національної економічної безпеки, а саме Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає, що пріоритетом національних інтересів України є, зокрема, збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку [106].

Інноваційна модель розвитку держави була проголошена 13 липня 1999 року Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку [56]. Пізніше ця модель була проголошена у багатьох інших програмних документах.

Револьюційним було також створення ринку технологій, як інституту інноваційної системи держави. І хоча на даний момент цей інститут ще працює не досконало, однак саме його створення є знаковим.

Також характерною для цього періоду стала розробка нових термінів та переробка старих. Так, зараз актуальною є суперечка щодо правового статусу технології. Існуюче законодавство не містить однозначного визначення цього терміну, оскільки визначення, що містяться у різних нормативно-правових актах відрізняються одне від одного.

Неможливо не відмітити й прийняття у 1993 році Закону України «Про науково-технічну інформацію», де держава зазначила основні відомості про статус науково-технічної інформації, суб'єктний склад учасників відносин у сфері науково-технічної інформації. Зокрема, на авторську думку саме у цьому Законі набула значного розвитку ідея про захист технологій та інновацій як об'єкту інтелектуальної власності (хоча у цьому Законі України використовується термін «науково-технічна інформація, однак вона охоплює отримувані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності результати, зафіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення, використання та поширення [104], тобто фактично й інновації і технології).

Значні досягнення можна відзначити у сфері систематизації інноваційного законодавства. Було прийнято багато нормативно-правових актів як у формі законів, так і у формі підзаконних актів. Однак все ж таки вбачається недоцільним правове регулювання інноваційних відносин підзаконними нормативно-правовими актами. Це призводить до розпорошення норм та носить антисистемний характер. Існували і певні спроби кодифікувати інноваційне законодавство. У 2011 році було створено проект Інноваційного кодексу України і подано його на розгляд до Адміністрації Президента. Цей Кодекс був першим та єдиним проектом кодифікованого нормативно-правового акта, що регулював би всі основні аспекти реалізації відносин у науково-технічній та інноваційних сферах [114]. Однак, на жаль, Кодекс так і не було прийнято. Через це, основні норми, що регулюють інноваційні відносини, залишаються розпорошеними по багатьох нормативно-правових актах, а іноді трапляються протиріччя між існуючими нормами. Вбачається доцільним все ж таки прийняти певний кодифікований нормативно-правовий акт, для встановлення єдиного правового регулювання усіх зазначених відносин.

Сучасна нормативно-правова база в сфері регулювання інноваційних процесів включає: Закон України «Про інноваційну діяльність», Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», Закон України «Про пріо-

ритетні напрямки розвитку науки і техніки», Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферту технологій» тощо.

Державне регулювання в сфері інноваційної діяльності також здійснюється за допомогою значної кількості указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України тощо. Серед них можливо виділити наступні: Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки», Наказ Міністерства освіти і науки «Щодо затвердження методики проведення державної експертизи інноваційних проектів», Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17 червня 2009 р. N 680-р та інші.

Однак все ж таки ряд вітчизняних науковців висловлює думку, що чинне законодавство в інноваційній сфері має недостатню структурну повноту та в нього відсутня системна завершеність [49, с. 216].

При цьому слід зазначити, що на думку А.О. Олефіра за нинішньою інноваційною активністю відставання України від країн з постіндустріальною економікою складає 60-100 років [78, с. 55-56], тому лише швидкий і ефективний розвиток національної інноваційної системи може допомогти Україні в економічних перетвореннях. Для цього необхідним є розробка ефективно діючого законодавчого забезпечення, що активно триває. Значним позитивним кроком можна назвати закріплення самого поняття «інноваційна система» на державному рівні.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17 червня 2009 р. N 680-р, інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [58]. Слід зазначити, що розвиток вітчизняної національної інноваційної системи визнано одним з пріоритетних напрямків державної політики в науково-технологічній сфері [47, с. 3].

Національна інноваційна система включає підсистему:

1. Державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи.

2. Освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів.

3. Генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

4. Інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;

5. Виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

І.Ю. Матюшенко виокремлює наступних основних суб'єктів інноваційної діяльності: організації Національної Академії наук, університети, великі оборонні НДІ і КБ, малі підприємства науково-технічної сфери, інноваційні технологічні центри на базі конверсійних підприємств, великі промислові підприємства, консалтингові фірми [69, с. 5-6]. Однак наданий перелік вбачається безсистемним. Тим не менш, слід зазначити, що виходячи з існуючої структури законодавства України та законодавчо закріпленої термінології, вбачається доцільним виокремити таку підсистему інноваційної системи як інноваційна діяльність. Відповідно до ст. 1 Закону України

«Про інноваційну діяльність», інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Виходячи з визначення інноваційної інфраструктури, наданого у цієї ж статті (інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо), можна дійти висновку, що інноваційна інфраструктура являє собою підсистему інноваційної діяльності. Те ж саме можна сказати і про генерацію знань та виробництво. Отже пропонується поділ інноваційної системи на наступні підсистеми: державне регулювання, освіта та інноваційна діяльність (що в свою чергу складається з підсистем генерації знань, інноваційної інфраструктури та інноваційного виробництва).

Суб'єкти інноваційної системи у Розпорядженні Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17 червня 2009 р. N 680-р подано лише у формі переліку, неповно і безсистемно. Так, до суб'єктів, що здійснюють державне регулювання інноваційної системи необхідно додати інституції, що забезпечують національну технологічну безпеку. Крім того, слід зазначити, що певні суб'єкти можуть входити до різних категорій суб'єктів. Так, науково-виробниче підприємство може входити до суб'єктів освіти, генерації знань та виробництва одночасно. Для більш ефективного розгляду інноваційних суб'єктів необхідним є розгляд їх не тільки в одній площині. Залежно від господарських функцій суб'єктів інноваційної системи можливо поділити на такі групи:

1. Інноватори – функцією цих суб'єктів є створення інновацій як такої. Вони розробляють інновацію, шляхи введення її у виробництво, оптимізують інновацію.

2. Інвестори – функція цих суб'єктів полягає у наданні інвестицій для можливості ефективного функціонування інших груп суб'єктів інноваційної системи.

3. Менеджери – ця група суб'єктів виконує функцію управління процесами інноваційної діяльності на всіх її етапах.

4. Суб'єкти інфраструктури – їх функцією є забезпечення ефективного функціонування інноваційної системи шляхом створення та обслуговування відповідної інфраструктури.

5. Виробники – виконують виробничу функцію шляхом створення інноваційного продукту.

6. Реалізатори – забезпечують існування інноваційної системи реалізуючи вироблений інноваційний продукт.

7. Споживачі – основна їх функція полягає у споживанні виробленого інноваційного продукту. Однак вони також виконують функцію корегування, оскільки саме попит споживачів формує потребу створення інноваційної продукції та саме він перш за все впливає на розподіл інвестицій у інноваційній системі.

Залежно ж від форми власності суб'єктів можна поділити на такі групи:

1. Національні публічні. Належать державі України.
2. Національні приватні. Належать приватним особам України.
3. Іноземні публічні. Належать іншим державам.
4. Іноземні приватні. Належать приватним особам інших держав. Серед цієї групи особливо потрібно виокремити ТНК, оскільки вони, по-перше, іноді мають наддержавний характер, а по-друге, можуть належати приватним особам декількох держав (а іноді й самі держави мають частку) включаючи Україну.

З цього впливає складність конфігурації НІС в цілому.

З чого ж складається інноваційна система? Можна зазначити наступні складові: елемент, компонент, підсистема. Елементом є найпростіша частина системи, яку розглядають як неподільну. Компонентом прийнято називати таку складову системи, щодо неподільності якої не має впевненості. Підсистемою ж є частина, що в свою чергу складається з певних компонентів. Елементами інноваційної системи пропонується вважати окремих суб'єктів та відносини між ними. Суб'єкти пропонується поділити на дві великі групи. Суб'єкти актори – ті суб'єкти, що безпосередньо створюють, застосовують, вдосконалюють, використовують інновації чи є стороною їх трансферу. Суб'єкти інфраструктури – суб'єкти, що своїми діями забезпечують інноваційну діяльність суб'єктів акторів, однак самі по собі не створюють, застосовують, вдосконалю-

ють, використовують інновації та не є стороною їх трансферу. Що стосується підсистем, то відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17 червня 2009 р. № 680-р, національна інноваційна система включає такі підсистеми: державного регулювання; освіти; генерації знань; інноваційної інфраструктури; виробництва [58]. Такий поділ вбачається доречним, але потребує певного доповнення. Так, окрім певних суб'єктів, кожна з названих вище підсистем складається також і з відповідних відносин. Крім того, цей поділ не зовсім правильний, оскільки підсистема державного регулювання фактично виокремлюється за інструментальним критерієм, а водночас освіти та генерації знань – за об'єктовою ознакою. Слід зазначити, що певні суб'єкти можуть входити до різних підсистем. Так, науково-виробниче підприємство може входити до суб'єктів освіти, генерації знань та виробництва одночасно. Крім того, вбачається недоречним надавати визначення окремих інституцій лише як перелік суб'єктів, оскільки у разі створення нових суб'єктів, вони не будуть віднесені до інноваційної системи, доки не відбудуться зміни у відповідних нормативно-правових актах. Тому у кожній підсистемі має бути своє визначення, а перелік суб'єктів має бути невичерпний. Також до суб'єктів, що здійснюють державне регулювання інноваційної системи необхідно додати інституції, що забезпечують національну технологічну безпеку. Під такими суб'єктами розуміються ті, що забезпечують створення важливих для держави (критичних) інновацій та захист прав на інновації. Також підсистемами інноваційної системи можна назвати державну та недержавну підсистеми; підсистеми окремих регіонів; підсистеми окремих галузей. Окремою комплексною підсистемою можна виокремити оборонно-промисловий комплекс (ОПК). Характерними рисами цієї підсистеми є закритість та участь у ній тільки держави. Окремими підсистемами можуть виступати також і окремі галузеві холдингові об'єднання. Як і ОПК, такі інноваційні підсистеми є закритими, однак єдиним учасником виступає не держава, а відповідні юридичні особи, зокрема такі, що об'єднані у холдинг. Специфікою таких підсистем є локальність – вони обмежується значним сегментом певної окремої галузі, що знаходиться в сфері виробничої

діяльності такого холдингу. Іншою підсистемою пропонується виокремити кластери. Під кластерами пропонується розуміти певну групу взаємопов'язаних суб'єктів (корпорацій, холдингів тощо), що формують певну відокремлену галузь виробництва чи надання послуг (наприклад, енергетичний, металовиробничий кластери). В межах таких кластерів природньо формуються відповідні інноваційні підсистеми. Як і окремі галузеві холдингові об'єднання, кластери характеризуються недержавністю (учасниками є недержавні суб'єкти) та локальністю, однак вони є відкритими підсистемами, оскільки «членство» в них формально-юридично не є фіксованим. Долучення до кластерної системи відбувається в першу чергу за економічними резонами та може залишатися на рівні договірно-правової взаємодії підприємств, що втім носить довгостроковий і стійкий характер.

Спробуємо проаналізувати структуру інноваційної системи України. На першій сходинці стоїть ініціатор створення інновацій. Це може бути замовник чи сам дослідник. Другий рівень становлять творці інновації як окремого об'єкту (у деяких випадках – технології), ще не існуючого у реальному світі. Третій рівень займають суб'єкти, що займаються впровадженням інновації у виробництво. Четвертий рівень – виробництво інноваційного продукту. На п'ятому рівні ж знаходяться суб'єкти, що реалізують інноваційний продукт. Це основні п'ять рівнів інноваційної системи. Але це далеко не вся інноваційна система. Окремим рівнем знаходяться суб'єкти організаційно-господарського супроводження інноваційних процесів, що можуть бути як владні (сюди слід віднести як законодавчих, що створюють норми які регулюють діяльність всіх суб'єктів інноваційної системи, так і просто контролюючих суб'єктів), так і окремі невіддані суб'єкти (наприклад, окремі підрозділи ТНК, що контролюють процес розробки та створення інновацій іншими підрозділами). Ці суб'єкти тісно пов'язані з усіма основними рівнями інноваційної системи. Іншим рівнем виступає інвестори – ті суб'єкти, що фінансують розробку, впровадження у виробництво, виробництво чи реалізацію інновацій. Вони можуть не володіти правами на інновації, але без них створення таких інновацій є неможливим, тому вкрай важливим вбачається розгляд інвесторів як окремого елемента інноваційної

системи. Окремим рівнем можна розглянути суб'єктів, що надають послуги, необхідні для функціонування інноваційної системи (створення ринку технологій, допомога у легалізації прав на інновації тощо). Пропонується виокремити в спеціальний рівень споживачів інноваційного продукту. Цей рівень пов'язаний з іншими досить складними зв'язками. З рівнем реалізації інноваційного продукту він прямо пов'язаний, оскільки саме він є покупцем. Однак водночас, споживачі пов'язані з усіма рівнями інноваційної системи, оскільки саме їхні запити фактично формують усю інноваційну систему. Тому вбачається, що споживачі пов'язані з усіма рівнями двостороннім зв'язком – з одного боку кожен окремий рівень впливає на той продукт, що отримують споживачі, а з іншого – саме споживачі утворюючі ринкові тенденції, формують стратегію розвитку усіх інших рівнів.

Крім того, визначення інноваційної системи та її структура має міститись не у підзаконних актах, а у законі (наприклад, Законі України «Про інноваційну діяльність»), адже така система, як комплекс складних суспільно-економічних відносин, є цілісним і надзвичайно значимим об'єктом і політики держави, що формується у окремий її напрям – інноваційну політику, і становить окремий сегмент національної економіки, що кумулятивно впливає на усі її сфери, а також є об'єктом правового регулювання, що має на меті забезпечити високу функціональну ефективність цього типу суспільних відносин.

Інноваційну систему можна розглядати і з інших точок зору. Так, інноваційну систему можна розглядати як сукупність підсистем з надання освіти, розробки інновацій, впровадження інновацій у виробництво, виробництва інноваційного продукту, реалізації інноваційного продукту, регулювання інноваційних правовідносин, надання певних послуг суб'єктам інноваційної діяльності (створення ринків технологій, надання консалтингових послуг, тощо). Крім того, можна виокремити інноваційну систему держави та інноваційну систему певної галузі чи території.

Т. М. Сироваткіна зазначає, що інноваційна система – це сукупність інституційних утворень, діяльність яких спрямована на відтворення знання, наукової інформації та нововведень за допомогою консолідації науки, освіти бізнесу і держави на взаємоко-

рисній основі, метою якої є збільшення економічного потенціалу цілою країною чи окремою регіоном [130]. Однак слід зазначити, що все ж таки система не може бути лише сукупністю певних елементів – вона завжди включає в себе зв'язки між цими елементами та має бути структурованою. Крім того, метою інноваційної системи може бути не тільки збільшення економічного потенціалу цілої країни регіону, а й збільшення такого потенціалу окремого суб'єкту, оскільки в окремих випадках (ТНК, холдинги) можна говорити про інноваційну систему окремого суб'єкта-юридичної особи. Б. Лундвалл під інноваційною системою розуміє «елементи та взаємовідносини, що взаємодіють при виробництві, розподілі та використанні нового та економічно-корисного-знання» [150, с. 108]. А.В. Бочаров зазначає, що інноваційна система розкриває свою сутність через створення державно-приватного інноваційного партнерства, де держава підтримує науково-технічний сектор та систему освіти, надає вільний доступ до результатів державних наукових досліджень, створює необхідні умови для комерційного використання наукових досліджень, формує ефективно діючу інноваційну інфраструктуру, систему підготовки кадрів та відповідну нормативно-правову базу, що має стимулювати розвиток інноваційного підприємництва [8, с. 39]. Н.А. Іванова ж під національною інноваційною системою розуміє сукупність взаємопов'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом та комерціалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів, що охоплює комплекс інститутів, які забезпечують інноваційні процеси правового, фінансового та соціального характеру [46, с. 61].

Однак перед тим, як розробляти концепцію інноваційної системи, перш за все необхідно зрозуміти, що вона з себе являє. Потрібно пояснити термін «система». Нажаль, єдиного визначення поняття «система» у світі не існує. Так А.Д. Холл та Р.І. Фейджин вважають, що система є сукупністю речей та відношень між ними [133, с. 38]. Однак це визначення вбачається не досить правильним, оскільки всі речі в світі можуть мати взаємні відносини, але не всі вони безперечно є системою. Л. фон Берталанфі зазначав, що система – це комплекс взаємодіючих компонентів чи сукупність елементів, що знаходяться у певних відносинах один з одним і з середовищем [23, с. 13]. Тут ми бачимо таку ж помилку,

що полягає у надто широкому сприйнятті системи, оскільки всі об'єкти у світі знаходяться у певних відносинах як один з одним, так і з середовищем. І. Кант під системою ж розуміє єдність різноманітних знань, об'єднаних однією ідеєю [51, с. 680]. Тобто І. Кант також розглядає систему не як об'єкт об'єктивного світу, а лише як сукупність певних знань, тобто результат відображення у людській свідомості явищ об'єктивної дійсності. Однак все ж таки, при дослідженні певної системи ми перш за все маємо справу з об'єктами об'єктивної реальності, що мають певну притаманну їм всім об'єктивну властивість, що відокремлює ці об'єкти від усіх інших об'єктів.

Тому автором запропоновано наступне визначення системи для дослідження інноваційної системи – це певна річ чи певне явище (або їх сукупність), що має певну мету та складається з певних окремих елементів, які пов'язані фіксованими зв'язками та взаємозалежністю один з одним та з навколишнім середовищем та які всі мають певне призначення, що виступає критерієм для входження елементів до складу системи.

Так, всі системи завжди побудовані за певним критерієм, яким виступає саме призначення елементів і за яким ці елементи групуються. Для інноваційної системи таким критерієм виступає певне суспільне призначення – спрямованість на створення та запровадження інновацій. Пропонується дати наступне визначення інноваційної системи у системологічному аспекті чином – це певна ієрархічно побудована та законодавчо закріплена сукупність суб'єктів та відносин, що забезпечують створення, трансфер, застосування, вдосконалення, забезпечення залучення інноваційних продуктів у сфері господарювання з метою підвищення конкурентоздатності окремих суб'єктів господарювання та національної економіки в цілому за рахунок випуску та реалізації інноваційної продукції, а також використання інновацій.

Чим же характеризується інноваційна система? Для визначення основних факторів необхідно зрозуміти до яких видів систем вона відноситься. За природою елементів виокремлюють абстрактні (елементи не мають прямих аналогів у реальному світі) і реальні (елементи існують у реальному світі). Інноваційна система є абстрактною, оскільки ані суб'єкти (юридичні особи, що є фік-

цією), ані відносини не існують у реальному світі. За походженням виокремлюють штучні, природні та змішані системи. Так як інноваційна система складається з одного боку із штучно створених суб'єктів та відносин між ними, а з іншого боку з природного процесу створення інновацій та відносин між окремими людьми, то вона є змішаною системою. За терміном існування можна виокремити тимчасові (існують лише певний час) та постійні системи. Інноваційна система безперечно є постійною. Залежно від кількості етапів існування можна виокремити одноетапну (один етап) та багатоетапну (багато етапів) системи. У зв'язку з тим, що інноваційну систему можна умовно поділити на етапи створення, застосування, вдосконалення, передачі чи споживання інновацій (окремим етапом також може йти забезпечення безпеки інноваційної діяльності), то інноваційна система безсумнівно є багатоетапною. Існує також поділ всіх систем на гомогенну та гетерогенну системи залежно від зміни однорідності властивостей у різних елементів системи. Гомогенною є система, у елементів якої основні властивості однакові, або безперервно змінюються без стрибків. Водночас у гетерогенній системі елементи мають різні основні властивості, а зміни мають характер стрибків. Вбачається слушною думка, що інноваційна система є гетерогенною. Її елементи мають різні характерні риси – велика різниця існує між відносинами та суб'єктами; суб'єкти можуть бути державними та приватними, юридичними чи фізичними особами; діяльність суб'єктів та сфера відносин можуть бути направлені на регулювання інноваційної діяльності, створення, впровадження у виробництво, виробництво, торгівлю, захист інновацій та інноваційним продуктом, генерацію знань, надання освітніх послуг, тощо. Крім того, розвиток інноваційної системи іноді має характер стрибка. Наприклад, після розпаду СРСР правова складова інноваційної системи зробила якісний стрибок (було створено нових суб'єктів, фактично була надана можливість фізичним і юридичним особам володіти особистими майновими правами на інновації та було здійснено заходів по захисту таких прав тощо). Залежно від складності системи можуть бути простими чи складними. При цьому такий поділ є певним чином оціночним. Інноваційна система безперечно є складною, оскільки охоплює багато фаз, містить у своєму складі розгалужені складні підсистеми та

велику кількість різнопланових елементів. Відповідно до частоти змін системи можна поділити на статичні (зміни трапляються рідко) та динамічні (постійно змінюються). Нажаль, в Україні зміни у інноваційній системі наразі дуже повільні. Законодавство неповне та майже не розвивається, нові органи та суб'єкти створюються недостатньо часто. Тому інноваційну систему України все ж таки слід віднести до статичних систем, хоча метою держави має стати перетворення її на динамічну. Однак інноваційна система в цілому має бути явищем динамічним. Залежно від міцності зв'язків з об'єктами навколишнього середовища, системи можна поділити на автономні (замкнуті) та відкриті. Автономні системи мають послаблені зв'язки з іншими об'єктами. Для їх існування такі об'єкти грають незначну роль, оскільки вони працюють самі по собі. Відкриті ж системи потребують для свого існування значної взаємодії з іншими об'єктами. Інноваційна система вбачається відкритою, оскільки потребує для свого функціонування тісної взаємодії із фінансовою, політичною та іншими суспільними системами. Системи поділяють на цілісні (зв'язок між елементами яких міцніший, ніж зв'язок цих елементів із навколишнім середовищем) та суммативні (де такі зв'язки рівнозначні). Інноваційна система ж безперечно є цілісною, оскільки всі її елементи є тісно пов'язаними і мають одну мету – забезпечити інноваційний розвиток. Більш того, їх зв'язок настільки міцний, що без будь-якого з елементів інноваційна система не зможе працювати або взагалі, або частково. Залежно від будови, системи можна поділити на ієрархічні (елементи створюють певну ієрархію) та рівнозначні (ієрархії немає). Інноваційна система є ієрархічною, оскільки і її підсистеми та суб'єкти створюють певну ієрархію (ті що мають владні чи законодавчі повноваження, та ті що їх не мають; координаційні, контрольні та виробничі, тощо). Більш того, окремі підсистеми інноваційної системи також є ієрархічними.

Інноваційна система поділена на два великі сектори – державний та приватний.

Деок Сун Юім, розглядаючи національну інноваційну систему, виокремлює наступні групи суб'єктів: уряд; науково-дослідні інститути та інші дослідницькі інституції; університети; підприємства; фінансові установи [145].

Значною сферою інноваційної системи виступає інвестиційна система, що передбачає фінансування інноваційної діяльності.

Об'єктом інноваційної системи виступають інновації.

Важливою особливістю НІС є здатність до самоорганізації – за відсутності ефективного регулювання (в основному – правового), будь-яка державна система (у тому числі інноваційна) певним чином саморегулюється – наприклад, за допомогою «руки ринку» Адама Сміта, шляхом створення певних звичаїв, тощо. Однак на відміну від більшості інших систем, здатність інноваційної системи до самоорганізації є досить обмеженою, оскільки без відповідного правового регулювання окремі відносини виникнути просто не можуть, а без забезпечення захисту прав учасників відносин останні просто не будуть ставати суб'єктами інноваційної системи. Тому при зміні регулювання відносин, пов'язаних з інноваційною системою, необхідним вбачається детальний аналіз спроб учасників системи самоорганізувати такі відносини. З цією характерною рисою тісно пов'язана гнучкість НІС щодо можливості створення різних технологічних траєкторій (окрім випадків, де через об'єктивні обставини можлива лише одна траєкторія).

Пропонується визначити цілісну структуру інноваційної діяльності на концептуальному рівні:

Перший блок становить наука, що складається з двох під-блоків: фундаментальної та прикладної науки. Між ними існує зв'язок у вигляді передачі інформації. Слід зазначити, що у цьому блоці об'єктом виступає не інновація, а інформація. Суб'єктами є державні НДІ, приватні дослідницькі установи та стихійні винахідники.

Другим блоком є створення та розробка інновацій, доведення їх до придатного для виробництва стану. Цей етап тісно пов'язаний з попереднім, і цей зв'язок полягає у передачі інформації (інновації як такої ще не існує). Суб'єктами є державні НДІ, приватні дослідницькі установи, ТНК та стихійні винахідники. Об'єктом виступає інновація.

Третій блок – фінансування створення інноваційного продукту та впровадження інновацій у виробництво. Зв'язок з попереднім блоком полягає у переданні доведеної до стану придатного для виробництва інноваційної продукції інновації та пошуку відповід-

них інвестицій для цієї процедури. Об'єктом виступає інновація. Суб'єктом виступає безпосередньо виробник: державні чи приватні підприємства, ТНК, ФОП.

Четвертим блоком є випуск інноваційної продукції. Зв'язок з попереднім блоком полягає у створенні (модернізації) певної виробничої лінії завдяки використанню інновації. Об'єктом виступає як інновація, так і інноваційний продукт. Суб'єкти: виробник продукції: державні чи приватні підприємства, ТНК, ФОП.

П'ятий блок – реалізація інноваційної продукції. Цей етап тісно пов'язаний з попереднім, і цей зв'язок полягає у тому, що реалізується саме виготовлена на ньому інноваційна продукція. Об'єктом виступає лише інноваційна продукція. Суб'єктами можуть виступати як виробники, так і інші суб'єкти, що реалізують цю продукцію: державні чи приватні підприємства, ТНК, ФОП.

Шостий блок – споживання інноваційної продукції. Зв'язок з попереднім блоком полягає у тому, що споживається саме реалізована на попередньому етапі продукція. Об'єктом виступає лише інноваційна продукція. Суб'єктами виступають споживачі. Ними можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи чи держава.

Проблемою є те, що інноваційний процес зараз часто розглядається як статичне явище цілком, або окремі його частини (стадії). Однак слід зазначити, що інноваційний процес є динамічним явищем, як правило досить гнучким чи навіть нестабільним. При цьому необхідно досліджувати таку динаміку, виходячи з потреб господарсько-правового регулювання. Як уявляється, мова має йти про необхідність формування концепції траєкторій інноваційного процесу. Справа в тому, що на кожній окремій стадії інноваційного процесу може бути задіяні різні суб'єкти. Наприклад, вітчизняне конструкторське бюро розробляє новий вид зброї, але окремі елементи її створюються закордонними приватними виробниками (на цій стадії інноваційний процес покидає межі вітчизняної інноваційної системи), після цього збірка цих вузлів може здійснюватися на державному чи приватному підприємстві (отже існує альтернатива), використовуватися такий інноваційний продукт буде державою, а крім того відбуватиметься реалізація інноваційного продукту за кордон. Отже, як бачимо, кожній стадії інноваційної діяльності може відповідати окремий суб'єкт чи група суб'єктів.

Крім того, можливим є й відсутність окремих стадій інноваційного процесу взагалі. Наприклад, вітчизняне підприємство може розробляти нові інновації, однак не доводити справу до виробництва, а реалізовувати ідеї за кордон.

Пропонується надати наступне визначення інноваційної траєкторії – це кінцева конфігурація інноваційних відносин між суб'єктами та учасниками національної інноваційної системи, що поєднує окремі елементи (стадії) інноваційного циклу різної правової природи в єдиний інноваційний процес. Також пропонується ввести поняття інноваційний ланцюг – певна стабільна інноваційна траєкторія, що використовується для одного інноваційного процесу протягом значного часу. Такий ланцюг може бути усталеним (траєкторія не змінюється) чи варіативним (траєкторія може змінюватись на окремому етапі чи етапах, однак такі постійні зміни відбуваються стабільно).

Також існують певні типові технологічні конфігурації – комплекс інноваційних ланцюгів, притаманний значній кількості інноваційних процесів у певній сфері за участю широкого кола суб'єктів інноваційної діяльності. Саме топографія таких типових технологічних конфігурацій має стати детальним об'єктом вивчення з метою забезпечення їх стабільності, варіативності та неперервності з метою забезпечення національної технологічної безпеки. Це дозволить більш ефективно використовувати державний механізм забезпечення національної технологічної безпеки завдяки можливості більш диференційовано використовувати засоби протидії та подолання загроз національній технологічній безпеці до окремих типових технологічних конфігурацій. Необхідним вбачається створити певну класифікацію інноваційних траєкторій, оскільки це дозволить більш ефективно регулювати відносини, пов'язані оборотом окремих технологій, та надавати більш диференційоване нормативно-правове забезпечення для обороту окремих видів технологій, виходячи з їх специфіки.

Залежно від постійності існування можна виокремити:

1. Постійно діючі інноваційні траєкторії – траєкторії, що існують протягом значного проміжку часу (більше 3 років).

2. Тимчасові інноваційні траєкторії – траєкторії, що існують протягом значного проміжку часу (менше 3 років).

3. Разові інноваційні траєкторії – траєкторії, що використовуються лише один раз для одного єдино разового інноваційного процесу. Залежно від частоти використання можна виокремити:

1. Типові технологічні траєкторії – притаманні значній кількості інноваційних процесів.

2. Групові технологічні траєкторії – існують у певній відносно невеликій групі інноваційних процесів.

3. Індивідуальні технологічні траєкторії – існують лише у одного інноваційного процесу.

Відповідно до наявності перетину інноваційним процесом кордону України можна виокремити:

1. Національні інноваційні траєкторії – весь інноваційний процес здійснюється на території України.

2. Зовнішні інноваційні траєкторії – весь інноваційний процес здійснюється за межами території України.

3. Мішані інноваційні траєкторії – частина інноваційного процесу здійснюється на території України, а частина за її межами.

Залежно від кількості суб'єктів, що здійснюють контроль інноваційного процесу можна виокремити:

1. Моносуб'єктні інноваційні траєкторії – такий суб'єкт лише один.

2. Бісуб'єктні інноваційні траєкторії – таких суб'єктів два.

3. Полісуб'єктні інноваційні траєкторії – існує багато суб'єктів, кожен з яких контролює певний етап інноваційного процесу (або навіть декілька з таких суб'єктів контролює один етап).

Залежно від присутності всіх етапів інноваційного процесу у конкретній траєкторії можна виокремити:

1. Повні інноваційні траєкторії – в них присутні всі етапи інноваційного процесу.

2. Неповні інноваційні траєкторії – в них відсутні певні етапи інноваційного процесу.

Залежно від типовості використання інноваційної траєкторії:

1. Типові інноваційні траєкторії – структура цих інноваційних траєкторій притаманна даній сфері економіки ті не має яскраво виражених специфічних рис.

2. Специфічні інноваційні траєкторії – структура цих інноваційних траєкторій є специфічною і різко відрізняється від тих, що використовуються у даній сфері економіки.

Виходячи з важливості для держави інноваційної траєкторії: критичні (впливають на існування держави взагалі), звичайні.

Слід зазначити, що формування інноваційної траєкторії (як окремої, так і створення типової конфігурації для певної сфери) є важливим інструментом інноваційної політики держави. Тому необхідно надати цьому інструменту належне нормативно-правове забезпечення з метою ефективного його використання.

Виходячи з важливості детального регулювання відносин, пов'язаних з функціонуванням технологічної траєкторії, вбачається доцільним розробити примірне договірне господарсько-правове забезпечення взаємодії суб'єктів, що утворюють такі траєкторії в стандартних інноваційних відносинах. Зокрема, потрібно розробити цілий ряд Типових договорів, що регулювали б відносини у певних сегментах інноваційної траєкторії. Крім того, вбачається вкрай необхідним розробити та затвердити перелік критичних технологічних конфігурацій – інноваційних траєкторій, обов'язкових для всіх інноваційних процесів у певній сфері, що має критичне значення для держави. В першу чергу мова йде про технологічні траєкторії в оборонно-промисловому комплексі. Це дозволить звести ризики щодо переривання інноваційної траєкторії у життєво-важливій для держави сфері до мінімуму.

Крім того, вбачається необхідним стимулювати створення об'єднань суб'єктів в різних організаційно-правових формах, що мають утворювати такі інноваційні траєкторії інноваційної діяльності в межах національної інноваційної системи. Це стосується як вже існуючих форм, що не достатньо розвинуті (технологічні парки), так і форм, що майже не представлені у нашій державі (інноваційні холдингові групи, венчурні фонди тощо). Різноманіття таких суб'єктів, по-перше, забезпечить інноваційні траєкторії, які вони обслуговують, більшою гнучкістю, а по-друге, мінімізує ризик переривання інноваційної траєкторії, оскільки дані суб'єкти самостійно здатні обслуговувати більшу частину інноваційної траєкторії без залучення сторонніх ненадійних суб'єктів.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що ми маємо змогу виокремити два основних етапи існування інноваційної системи нашої країни. Першим етапом був радянський період. Для нього характерними були концентрація уваги лише на впровадженні технологій у виробництво і ігнорування захисту прав на технології, що неможливо одразу впровадити у виробництво, широке використання адміністративних засобів регулювання науково-технічних відносин, формування систем прогнозування та планування науково-технічної діяльності, створення певного понятійного апарату, відсутність системності законодавства. Другий етап можна назвати сучасним етапом існування інноваційної системи України. Для цього етапу характерним є відхід від регулювання науково-технічних відносин переважно адміністративними засобами, певна (хоча і недостатня) систематизація існуючого законодавства, поступовий відхід від радянської концепції розгляду науково-технічного прогресу лише в контексті впровадження технологій у виробництво, значне розширення понятійного апарату, формування нових інститутів інноваційної системи держави. Крім того, на цьому етапі утворено термін «інноваційна система» і розпочато розгляд цього явища в цілому.

Найбільш значущою проблемою на сучасному етапі стала недостатня систематизованість та повнота українського інноваційного законодавства. Для подолання цієї проблеми вбачається доречним прийняття спеціального кодифікованого нормативно-правового акту (наприклад, Інноваційного кодексу України), що мав би вищу юридичну силу за чисельні існуючі підзаконні акти та сприяв би подоланню прогалин у законодавстві та суперечностей у існуючому законодавстві (як термінологічних так і регулятивних).

Необхідним вбачається внесення змін до Законів України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність» з метою подолання існуючих протиріч у даних нормативно-правових актах, що призводять до колізій. Крім того, пропонується модернізувати понятійну базу, що міститься у цих актах, щоб вона відповідала існуючим реаліям. Корисним вбачається відхід від практики регулювання інноваційних правовідносин підзаконними норма-

тивно-правовими актами, оскільки таке регулювання має здійснюватись на рівні закону.

Таким чином, інноваційна система – це певна ієрархічно побудована та законодавчо закріплена множина суб'єктів та відносин, що забезпечують створення, трансфер, застосування, вдосконалення, забезпечення залучення інноваційних продуктів у сфері господарювання з метою підвищення конкурентоздатності окремих суб'єктів господарювання та національної економіки в цілому за рахунок випуску та реалізації інноваційної продукції, а також використання інновацій. Інноваційна система характеризується складною структурою. Вона складається з елементів, компонентів і підсистем. При цьому елементами виступають суб'єкти інноваційної системи та відносини між ними. Підсистеми можна виокремлювати за різними критеріями. Залежно від функціональної направленості: державного регулювання, освіти, генерації знань, виробництва. Залежно від охоплення державного сектору економіки: державні і недержавні. За територіальним критерієм можна виокремити підсистеми окремих регіонів. За внутрішньої структурою самої інновації можливо виокремити наступні підсистеми: підсистему створення інновації, підсистему доведення інновації до придатного для виробництва стану, підсистему впровадження інновації у виробництво, підсистему виробництва інноваційного продукту, підсистему реалізації інноваційного продукту, підсистему споживання інноваційного продукту, підсистему зв'язків між іншими підсистемами. Остання підсистема особливо цікава, оскільки складається з відносин, що забезпечують зв'язок під іншими підсистемами. Це дає можливість ефективно функціонувати системі в цілому. Відповідно до галузевого спрямування можна назвати підсистеми окремих галузей. Окремо також стоять інноваційні підсистеми ОПК, холдингові, кластерні. За типом інноваційна система є абстрактною змішаною постійною багатоетапною гетерогенною складною динамічною відкритою цілісною, ієрархічною системою.

РОЗДІЛ 2

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАН ЗАГРОЗ ТЕХНОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

2.1. Технологічна безпека України як об'єкт господарсько-правового регулювання

У наш час технічний розвиток не стоїть на місці і держава має активно діяти, щоб національний виробник був конкурентоспроможним на внутрішньому і світових ринках. Одним з головних факторів забезпечення такої конкурентоздатності виступає наявність відповідних технологій. Для забезпечення національних виробників такими технологіями, а також з метою захисту їх прав від зазіхань інших суб'єктів і потрібна концепція технологічної безпеки. Є.М. Білоусов зазначає, що одним із найголовніших джерел сучасного економічного зростання є науково-технічний прогрес, на частку якого у розвинених країнах припадає більша частка (70-90%) приросту ВВП. І саме недооцінка науково-технічного прогресу породжує значну небезпеку економічній безпеці України в цілому [7].

Технологічна безпека безсумнівно тісно пов'язана з економічною безпекою. Захист економічної безпеки є одним з головних завдань нашої держави. Це закріплено насамперед у ст. 17 КУ, де вказано, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [54]. Головний закон у сфері забезпечення національної економічної безпеки, а саме Закон України «Про основи національної безпеки України» на жаль не містить визначення економічної безпеки. Отже проблемою є відсутність чіткого визначення поняття «економічна безпека», забезпечення якої є, відповідно до ст. 17 Конституції, однією з найважливіших функцій держави. Таке визначення містилось у Концепції (основи державної політики) національної безпеки України. Так, економічна безпека визначалась як стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість:

а) гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу;

б) забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов [57].

Однак, Концепція втратила чинність після прийняття Закону України «Про основи національної безпеки України». У цьому нормативно-правовому акті відсутнє визначення економічної безпеки. Зі змісту статті 6 цього Закону, де викладені пріоритети національних інтересів, можна дійти висновку, що під завданням економічної безпеки можна розуміти створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення, інтеграція України в європейський економічний простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України [106]. Однак, це лише тлумачення, прямого ж визначення у даній нормі не має.

Визначення економічної безпеки міститься у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Наказом Міністерства Економічного Розвитку і Торгівлі України №1277 від 29.10.2013, де вказано, що економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [71]. Однак, ці рекомендації мають інформаційний, рекомендаційний, роз'яснювальний характер та не є обов'язковими. Крім того, це підзаконний нормативно-правовий акт, а не закон. Отже норма Конституція втрачає свій зміст, оскільки до кінця незрозуміло, що таке економічна безпека і, відповідно, як її можна захищати.

Економічна безпека безпосередньо пов'язана з національною безпекою, оскільки є її частиною. Це комплексна система, бо економічна безпека складається з багатьох елементів: енергетичної, інноваційної, енергетичної, фінансової, продовольчої безпеки, тощо. У Законі України «Про основи національної безпеки України» міститься визначення національної безпеки. Відповідно до

ст. 1 цього Закону України, національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [106]. Це визначення є досить близьким до поняття економічної безпеки, але є значно ширшим. Проблема вбачається і в тому, що Закон України «Про основи національної безпеки» є надто загальним і регулює не тільки економічну безпеку, а й соціальну, оборонну, духовну, тощо. Існуючі в ньому норми, що стосуються економічної безпеки недостатньо повно розкривають її зміст, не визначають її чітку структуру і залишають багато прогалин.

Інше визначення економічної безпеки присутнє у Постанові Укоопспілки (Центральної спілки споживчих товариств України) «Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України» від 12.11.2008 N – це стан захищеності суб'єктів господарювання від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних господарських інтересів та цілей статутної діяльності [55]. Однак Укоопспілка все ж таки не є суб'єктом за-

конотворення, тому визначення економічної безпеки все ж таки необхідно надати у Законі України «Про основи національної безпеки України».

Крім того, в Україні відсутня загально визнана та узгоджена академічною та політичною спільнотами економічна доктрина [40, с. 17]. І хоча окремі положення містяться у окремих актах, однак не існує єдиної доктрини, що мала б стати методологічною базою в першу чергу для нормотворчості, трактування існуючих норм та формування державної економічної політики.

Про значні загрози національній економічній безпеці свідчить рейтинг Світового економічного форуму за 2013-2014 року. Україна займає 84 місце (з 148 досліджуваних економік), при чому за останній рік вона опустилась на 11 місць. Це при тому, що ми займаємо 38 місце за розмірами ринку, 43 - за рівнем вищої освіти і 57 - за рівнем середньої освіти. Основними проблемами України, як зазначено у Звіті «Індекс Глобальної Конкурентоздатності у 2013-2014 роках» є низька конкурентоздатність товарів і послуг (124 місце) і незавершеність реформ у банківській і фінансовій галузях (117 місце) [149, с. 7].

Про важливість визначення економічної безпеки для національної безпеки в цілому говорять В.В. Третяк та Т.М. Гордієнко, водночас зазначаючи, що на разі єдиного визначення не існує та закликаючи до утворення нової концепції економічної безпеки України [131, с. 8]. І.В. Голіков зазначає, що економічна безпека – це динамічна складова економіки, що адаптується до вимог свого часу [21, с. 312]. І хоча з цим можна погодитись, однак це визначення є неповним та відображає лише характерну рису економічної безпеки, а не повне визначення. Т.В. Сак зазначає, що «економічна безпека держави є тим станом захищеності від можливих загроз, що формує економічну незалежність, стабільність та розвиток в довгостроковому періоді» [116, с. 340]. Л.С. Шевченко зазначає, що «економічна безпека держави як економічна категорія втілює в собі певну сукупність відносин і пов'язаних з ними заходів, що забезпечують здійснення економічного суверенітету, економічне зростання, підвищення добробуту в умовах наявності системи міжнародної економічної взаємозалежності» [38, с. 13]. О.В. Пабат виокремлює наступні шість аспектів трактування еко-

номічної безпеки: адаптивний — економічна безпека розглядається як здатність держави пристосовуватися до мінливих зовнішніх умов й адекватно реагувати на виклики зовнішнього середовища; кон'юнктурний – економічна безпека держави трактується як сукупність умов, чинників і ресурсів, які дають змогу забезпечувати реалізацію національних інтересів; макроекономічний – економічна безпека розглядається як спроможність держави проводити самостійну й ефективну економічну політику з метою захисту національних інтересів; протекціоністський — економічна безпека трактується як стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства, держави та спроможність досягнення такого стану; резистентний – економічна безпека держави розглядається як стан національної економіки, який забезпечує її стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність адекватно захищати національні інтереси в усіх сферах функціонування держави; системний – економічна безпека трактується як система заходів щодо захисту національних економічних інтересів або як певний стан економічної системи держави, який характеризується стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз й ефективністю досягнення цілей системи [81, с. 15-18].

Пропонується наступне визначення економічної безпеки держави – це результат діяльності держави, суб'єктів організаційно-господарських повноважень та самих суб'єктів господарювання, що адресно спрямована на ключові об'єкти функціонування та розвитку національної економічної системи, забезпечення її необхідними факторами виробництва та організаційно-господарським впливом з боку держави, що нейтралізує або долає широке коло внутрішніх та зовнішніх загроз такому функціонуванню.

У зв'язку з відсутністю законодавчого визначення поняття «економічна безпека», наразі відсутні й визначення її ознак. Тому пропонується визначити певні ознаки:

1. Стабільність. Одним з основних завдань держави для забезпечення економічної безпеки є забезпечення сталого економічного розвитку національно економіки. Крім того, держава має проводити реформування господарсько-правових відносин у сфері забезпечення економічної безпеки. Такі реформи теж мають бути

стабільними – переслідувати одні цілі, бути послідовними. Крім того, бажано, щоб реформи не були занадто різкими, бо навіть реформаторська діяльність, що мала мати позитивні наслідки, може призвести до колапсу національної економіки, у разі непередбачуваності до неї населення і державних органів.

2. Розвиток. Будь-яка система, що не розвивається, буде знаходитись у занепаді. Тому необхідною складовою частиною забезпечення економічної безпеки є забезпечення розвитку як правового регулювання, так і господарських відносин.

3. Забезпечення безпеки. Безпосередньо вжиття заходів з прогнозування, виявлення і протидії як внутрішнім, так і зовнішнім негативним явищам.

4. Націленість на інтеграцію до міжнародної економічної системи. Українська держава у багатьох нормативних документах закріпила цю ознаку. Країна поставила на меті стати рівноправним учасником СОТ, увійти до Європейського економічного простору, тощо. Лише інтеграція національної економіки до міжнародної економічної системи може забезпечити економічну безпеку держави. Діяльність у цій сфері полягає як у приведенні вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів, так й у модернізації економіки в цілому, щоб забезпечити її конкурентоздатність і виживання.

5. Системність. Економічна безпека існує у якості безпеки всіх її елементів. Кожен елемент має свою специфіку і забезпечення його безпеки потребує у кожному випадку окремої стратегії.

6. Окремою характерною рисою можна розглянути глобальність економічної безпеки. Так, американський дослідник Майлс Кехлер (Miles Kahler) наголошує, що визначення економічної безпеки було змінено завдяки такому явищу як глобалізація. Причинами цього є поява нових ризиків економічної нестабільності, збільшення торговельних потоків та трансферу технологій як результат зростання міжнародної торгівлі та наукової кооперації, активізація незаконних потоків капіталу та фінансово-економічних ризиків через кордони. Крім того, національні фінансові кризи можуть ставати міжнародними через глобалізацію, що загрожує занепаду як економічної системи окремих країн, так і цілих регіонів [147].

У законодавстві і науці нажалі не існує чіткого розбиття на елементи економічної безпеки. Окремі елементи можна виділяти за галузями. Так, це є продовольча, енергетична, сировинна, екологічна, медична безпека, тощо.

Іншим критерієм можна виділити компетенцію. Можна виокремити економічну безпеку, що забезпечується діяльністю Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, окремими міністерствами, органами і посадовими особами місцевого самоврядування, тощо.

За основу класифікації можна взяти і критерій властивостей конкретного виду безпеки. Так, це може бути забезпечення економічної безпеки шляхом здійснення заходів з підвищення конкурентоздатності, рівня інноваційності, тощо.

Можливим є й поділ за наявністю законодавчого закріплення елементів. Існують елементи, що прямо закріплені у законодавстві (продовольча, енергетична безпека, тощо). Однак існують елементи, що поки не закріплені у законодавстві. Так, В.М. Пашков виділяє вітальну безпеку – спроможність системи охорони здоров'я забезпечувати реалізацію немайнового блага – права на здоров'я, у тому числі репродуктивного, як основи стабільності громадянського суспільства та конституційної основи правового господарського порядку в Україні, її здатність до сталого функціонування за будь-яких несприятливих умов, а також здатність держави до захисту національних інтересів у сфері охорони здоров'я від можливих загроз [82, с. 21]. Однак поняття вітальної безпеки не визначено законодавством і норми вітчизняного права прямо не регулюють відносини, пов'язані з забезпеченням саме вітальної безпеки (хоча й регулюють відносини, пов'язані з її складовими елементами – продовольчою, фармакологічною безпекою, безпекою у сфері товарів першої необхідності). Іншим прикладом є забезпечення економічного суверенітету. Нажаль, дана категорія існує лише як доктрина. У жодному нормативно-правовому акті не закріплено його поняття.

Відсутнє також визначення функцій держави у даній сфері. У законодавстві можна виділити наступні функції держави у сфері господарсько-правового регулювання:

1. Соціальна спрямованість – основним завданням держави є забезпечення добробуту народу України.

2. Забезпечення економічної, інформаційної, інноваційної, енергетичної безпеки держави.

Однак навіть ці функції містяться в різних нормах і не завжди чітко визначенні. Це призводить до неправильного розуміння функцій держави у сфері забезпечення економічної безпеки органами державної влади, неможливості створення державної концепції забезпечення економічної безпеки і багатьох інших негативних наслідків. Тому пропонується створити окрему норму, що закріплювала б всі функції держави у сфері економічної безпеки.

Важливим питанням залишається, які саме функції держави у названій сфері можна виокремити. Аналіз наукової літератури не дає одностайної відповіді на це питання. Однак, вбачається перспективною позиція Д.Д. Задихайло, що виокремив функціональні завдання Кабінету Міністрів України в економічній сфері. Зазначені ним функції є ідентичними і до загальнодержавних. Можна виокремити наступні функції держави у сфері економічної безпеки: забезпечення національної економічної безпеки; підтримання стабільного правового господарського порядку; забезпечення сталого розвитку національної економіки на основі якісного підвищення рівня її конкурентоспроможності, інноваційності та екологізації; забезпечення відновлення економічного розвитку [43, с. 60].

Необхідним вбачається створення механізмів правового регулювання проблемних сфер. По-перше, необхідно дати законодавче визначення економічної безпеки. Життєво важливим є розробка спеціальної програми забезпечення як економічної безпеки в цілому, так і окремих її аспектів (енергетичної, інноваційної, продовольчої, тощо). Необхідна правова регламентація всіх відносин у цій сфері.

Крім того, необхідним є або розширення повноважень існуючих органів державної влади, що здійснюють функції захисту економічної безпеки, або створення нового органу (органів) з широкими повноваженнями для здійснення цієї задачі. Так як економічна безпека є складовою частиною національної безпеки, то основні функції з її запровадження має здійснювати Президент та Кабінет Міністрів, а функції захисту – Служба безпеки України та інші органи.

Необхідно також систематизувати (наприклад, шляхом кодифікації) існуючі нормативні акти та доповнити нормативну базу шляхом прийняття нових актів для подолання існуючих прогалин і колізій у різних галузях економіки – інвестування, екології, енергетики, тощо. Бо при існуючому становищі існує велика кількість невизначеностей, а більшість положень розкидані по різних нормативно-правових актах. Це різко знижує ефективність регулювання економічних відносин і відштовхує потенційних інвесторів.

Вважається за доцільне прийняти центральний нормативно-правовий акт, що чітко встановлював би правові засади захисту економічної безпеки або внести відповідні зміни у існуючий Закон України «Про основи національної безпеки України», а також спеціальні закони, що регулювали б відносини у окремих сферах захисту економічної безпеки. Головний закон у сфері забезпечення національної економічної безпеки – Закон України «Про основи національної безпеки України» також не містить визначення й технологічної безпеки. Основні напрямки державної політики у науково-технологічній сферах визначені у ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки України». Це – забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв; вдосконалення антимонопольної політики; створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій; подолання “тінізації” економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення впливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси; забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку; здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень; забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверси-

фікації джерел енергозабезпечення; забезпечення продовольчої безпеки; захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу; посилення участі України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях; посилення державної підтримки розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки як основи створення високих технологій та забезпечення переходу економіки на інноваційну модель розвитку, створення ефективної системи інноваційної діяльності в Україні; поетапне збільшення обсягів бюджетних видатків на розвиток освіти і науки, створення умов для широкого залучення в науково-технічну сферу позабюджетних асигнувань; створення економічних і суспільно-політичних умов для підвищення соціального статусу наукової та технічної інтелігенції; забезпечення необхідних умов для реалізації прав інтелектуальної власності; забезпечення належного рівня безпеки експлуатації промислових, сільськогосподарських і військових об'єктів, споруд та інженерних мереж [106].

Цілі державної політики в науковій і науково-технічній діяльності викладені також у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Відповідно до ст. 31 цього Закону, основними цілями державної політики у науковій і науково-технічній діяльності є: примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень; створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку через використання сучасних досягнень науки і техніки; зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень; забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості [105]. Хоча в законі прямо про це не говориться, але напрямки державної політики у науково-технологічній сфері можна вважати напрямками державної політики по забезпеченню технологічної безпеки. Однак, даний список необхідно доповнити такими цілями як: забезпечення захисту прав ін-

телектуальної власності; забезпечення не тільки вільного, а й стабільного розвитку наукової та науково-технічної творчості.

Важливим питанням є – що ж таке технологічна безпека? У Наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013р. №1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» існує визначення поняття інвестиційно-інноваційної безпеки – стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості [71]. Хоча технологічна і інвестиційно-інноваційна безпеки є пов'язаними поняттями, але все ж такі інвестиційно-інноваційна безпека об'єктно пов'язана з набагато ширшим колом типів інноваційного продукту, в числі яких може бути промисловий дизайн, ноу-хау тощо. Технологічна безпека ж фокусується виключно на технології, її трансфері та використанні. Є Буравльов і В. Стогній, вважають, що науково-технологічна безпека – це ступінь (міра, рівень) захищеності життєво-важливих інтересів особи, суспільства і держави від нераціонального розвитку (відсутність у стратегії розвитку інноваційної, соціально-економічної, екологічної збалансованих складових) [12, с. 35]. Т.В. Черницька розглядає науково-технологічну безпеку як стан науково-технічного та виробничого комплексів національної економіки, що забезпечує належне відтворення національної інноваційної системи; здатність до генерування позитивних якісних зрушень в економіці, досягнення та підтримки міжнародної конкурентоспроможності держави, спроможності протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, а також гарантувати державну незалежність за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів [136, с. 20]. О.М. Гордуновський, розглядаючи інноваційну безпеку, визначає її як досягнення стану високотехнологічного, стабільного, економічно ефективного забезпечення інноваціями економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для модернізації галузей виробництва, формування і реалізації політики стабільного соціально-економічного розвитку країни [25, с. 24].

Пропонується наступним чином окреслити її характерні риси:

1. **Забезпечення державою.** Технологічна безпека має забезпечуватись державою двома основними шляхами. По-перше, необхідним вбачається створення правової регламентації, що регулювала б окремі положення забезпечення технологічної безпеки, закріплювала б функції і повноваження як держави, так і окремих її органів по забезпеченню такої безпеки, стимулювала б вітчизняний інноваційний сектор створювати, а виробників - застосовувати нові технології, тощо. По-друге, важливим є створення нових і забезпечення діяльності існуючих державних органів, що мають забезпечувати технологічну безпеку. При цьому слід наголосити, що забезпечення технологічної безпеки здійснюється не тільки державою, а й в значній мірі приватним сектором.

2. **Інноваційність.** Важливим аспектом є забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних виробників шляхом надання новітніх технологій. Ключовий інтерес полягає в стимулюванні створення і використання технологій, що відповідають п'ятому та шостому технологічним укладам.

3. **Конкурентоспроможність.** Важливою функцією технологічної безпеки є забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробника на українському і світовому ринках. Це має здійснюватись завдяки стимулюванню створення нових технологій, їх купівлю чи іншими видами залучення з-за кордону; надання вітчизняним виробникам стимулів впроваджувати інноваційні технології; забезпечувати на рівні держави охорону вітчизняних технологічних здобутків з метою протидії їх неправомому використанню закордонними виробниками.

4. **Забезпечення технологічного суверенітету.** Держава не може залежати у своєму технологічному розвитку від інших країн чи окремих корпорацій. Саме тому важливим завданням держави має бути стимулювання розвитку розгалуженої системи науково-дослідних установ, підтримка вітчизняних і зарубіжних корпорацій, що створюють технології, права на які в подальшому будуть належати вітчизняним суб'єктам.

При цьому, враховуючи, що як слушно зазначає Ю.В. Байдін, державний суверенітет як система складається з певних складових (суверенних прав) [5, с. 45-46] (до таких складових пропонується

віднести технологічний суверенітет), то характерною рисою технологічної безпеки можна назвати і забезпечення державного суверенітету в цілому.

5. **Соціальність.** Забезпечення технологічної безпеки має на меті в першу чергу підвищення рівня життя населення шляхом створення більш доступних і якісних товарів і послуг.

6. **Екологічність.** Одним з найважливіших завдань забезпечення технологічної безпеки є покращення стану навколишнього природного середовища шляхом впровадження новітніх технологій, що зменшують шкідливий вплив на екологію.

7. **Програмність.** Необхідною умовою є забезпечення всебічного і довгострокового планування забезпечення технологічної безпеки як у державі, так і у окремих регіонах.

Виходячи з наведеного, за доцільне вбачається запропонувати власне визначення технологічної безпеки, яке буде відображати всі ознаки цього правового явища. В якості технологічної безпеки в господарсько-правовому сенсі запропоновано розуміти відповідну властивість правового господарського порядку, що виявляє себе у спроможності держави та суб'єктів господарювання забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників та виробників оборонної продукції, за рахунок створення для цього необхідних умов господарювання та стимулювання створення та використання нових технологій шляхом активного організаційно-господарського впливу держави на ефективність функціонування національної інноваційної системи, на забезпечення конкурентоздатності національної економіки та національної безпеки. Однак слід зазначити, що ця дефініція стосується лише технологічної безпеки у господарсько-правовому контексті.

Окремо слід розглядати технологічну безпеку як науково-технічний та організаційно-економічний феномен. Її можна визначити як властивість держави, яка дозволяє забезпечити існування економічної системи, що базується на використанні нових технологій, правовому захисті майнових і немайнових прав на технології, підвищенні рівня екологічності та обороноздатності держави завдяки інноваційному розвитку відповідних сфер та створенню

сприятливих умов для покращення динаміки технологічного розвитку країни в цілому. Однак це визначення лежить поза межами правового аналізу, тому вбачається недоцільним детально зупинятися на ньому.

При цьому слід зазначити, що технологічна безпека, на погляд автора, є самостійним поняттям, а не частиною економічної безпеки. Технологічна безпека тісно пов'язана з соціальною безпекою, оскільки лише за умови її забезпечення можливий високий рівень життя населення і, як наслідок, мінімізація соціального невдоволення. У разі недостатнього забезпечення технологічної безпеки наслідком стане, зокрема, втрата конкурентоспроможності вітчизняними товарами. Це у свою чергу призведе до зменшення обсягів виробництва, зменшення кількості робочих місць і зарплатні. Наслідком стане підвищення рівня безробіття. Це призведе до значної трудової міграції, таким чином виникає загроза демографічній безпеці. Крім того, наслідком таких подій стане «відтік мозків» – виїзд інтелектуальної еліти нації за кордон. Хоча окремі науковці й вважають технологічну безпеку частиною економічної. Так, І.І. Яремко прямо зазначає, що інноваційно-технологічна безпека є структурною складовою економічної безпеки [144, с. 74-75]. О.В. Мірошніченко також зазначає, що економічна безпека є визначальною складовою системи національної та міжнародної системи, та її стан прямо впливає на можливість виникнення загроз в інших сферах національної безпеки, а також стан економіки прямо визначає рівень фінансування будь-яких державних програм по забезпеченню інших сфер національної безпеки [74, с. 8-9].

Аспекти технологічної безпеки можуть впливати також на сам характер виробництва. Так, з розвитком технологічного рівня можуть майже зникнути певні галузі виробництва (що не є достатньо рентабельними), натомість з'являться більш «корисні» для держави. Це призведе до підвищення зарплат і, відповідно, рівня життя населення. Однак, нові галузі виробництва вимагатимуть спеціальних знань для робітників. Тому технологічна безпека прямо пов'язана з освітньою безпекою – здатністю держави забезпечити випуск достатньої кількості потрібних спеціалістів.

Найбільш тісний зв'язок існує між технологічною безпекою та конкурентоздатністю продукції. Так у наш час технологій, що

швидко розвиваються, створення конкурентоздатної продукції неможливе без використання новітніх технологічних досягнень та водночас без протидії неправомірному використанню таких досягнень конкурентами. Тому випуск конкурентоздатної продукції неможливий без забезпечення технологічної безпеки.

Крім того, технологічна безпека тісно пов'язана з оборонною безпекою (забезпечення армії новітніми озброєннями), екологічною безпекою (впровадження технологій, що зменшують шкідливий вплив на навколишнє середовище), енергетичною безпекою (впровадження енергозберігаючих технологій, нових джерел енергії), тощо.

Проблемою є майже повна відсутність законодавчої бази з питань забезпечення технологічної безпеки. Питанням є – у якій формі потрібно створювати акти, що містили б відповідні норми? По-перше, технологічна безпека тісно пов'язана з питанням інновацій. Нажаль, у існуючому законодавстві існує велика кількість недоліків правового регулювання відносин, пов'язаних з організацією та здійсненням інноваційної діяльності, правова невизначеність та гостра потреба в законодавчому забезпеченні інноваційноорієнтованих трансформацій у соціальній та економічній системах країни [4, с. 350]. Створення такого комплексного нормативно-правового акту (наприклад, Інноваційного кодексу України) справді вбачається необхідним, оскільки розпорошення норм, що регулюють відповідні відносини по багатьох нормативно-правових актах негативно впливатиме на практичне втілення таких норм в правову реальність. По-друге, специфіка саме технологічної безпеки вимагатиме створення спеціальних нормативно-правових актів, що регулювали б відносини саме у цій сфері. Корисним вбачається створення Закону України «Про основи технологічної безпеки України». По-третє, необхідним вбачається прийняття спеціального програмного документа, що регулював би державну політику по забезпеченню технологічної безпеки протягом довгострокового періоду. Крім того, доречно було б доповнити Закон України «Про основи національної безпеки України» визначенням технологічної безпеки і основними положеннями щодо неї. В результаті нової редакції цей Закон має бути доповнено положеннями, що містили багатогранний контент. Необхідно надати необхід-

не господарсько-правове, фінансово-правове, екологічно-правове та адміністративно-правове забезпечення, бо наразі існує широке коло відносин, що не регулюються вітчизняним законодавством.

Одним з призначень держави є забезпечення економічного доброту населення. Його ж неможливо досягти без створення конкурентоздатної економіки. Що в свою чергу неможливо без забезпечення державою технологічної безпеки. Отже – забезпечення технологічної безпеки є одним з обов'язків та завдань держави. Водночас забезпечення технологічної безпеки є не просто завданням, а перш за все напрямком діяльності, що тісно пов'язаний з самою суттю держави, в якому відображаються та конкретизуються її завдання і цілі та виявляється її соціальне призначення. Тому пропонується виокремити таку функцію держави як забезпечення національної технологічної безпеки.

Важливо зазначити, що залежно від джерела загроз, можливо поділити національну технологічну безпеку на активну та пасивну складові. Активна має справу з загрозами, що випливають із волі певного суб'єкта чи групи суб'єктів. Її завданням відповідно є подолання та нейтралізація таких загроз. Пасивна ж має справу з загрозами, що виникають незалежно від волі суб'єктів.

Стосовно основних завдань держави у сфері забезпечення національної технологічної безпеки, пропонується визначити наступні:

1. Надання нормативно-правового забезпечення.
2. Визначення кола критичних технологій та механізмів їх захисту.
3. Розробка механізмів організаційно-господарського стимулювання створення нових технологій.
4. Стимулювання суб'єктів господарювання до інноваційного інвестування, в тому числі шляхом експорту технологій. Окремо слід зазначити, що важливим є не тільки експорт технологій, а й експорт інноваційної продукції, яка за певних обставин може дозволити виробництво нової продукції шляхом запровадження у виробництво без експорту технологій [123].

5. Ефективно діюча форма державного управління інноваційної діяльності. Вона полягає у створенні певного забезпечення такої діяльності, для чого створюються відповідні державні установи,

що мають на меті її «апаратне забезпечення» - веденні відповідних реєстрів, держаний сервіс, функціонуванні інших установ.

Також необхідно розглянути технологічну безпеку як комплексний системний багатоманітний феномен.

Сам механізм технологічної безпеки складається з двох великих блоків.

Реактивний механізм забезпечення національної технологічної безпеки полягає у подоланні та нейтралізації вже існуючих загроз, які становлять значну загрозу національній технологічній безпеці, а подолання та нейтралізація яких має відбутися у короткостроковий період часу. Фактично він діє лише коли криза вже виникла.

Механізм стратегічного забезпечення національної технологічної безпеки має на меті або превенцію потенційних загроз і полягає у превентивних заходах держави щодо забезпечення певного рівня її участі у світовій економіці, забезпечення її перспективної обороноздатності та протидії іншим потенційним загрозам, або подолання та нейтралізацію існуючих загроз, що мають довгостроковий характер.

Для створення системи загроз необхідним вбачається поділ циклу інноваційної системи на окремі елементи:

1. Створення та розробка технології.
2. Доведення технології до рівня, придатного для промислового впровадження.
3. Впровадження технології у виробництво.
4. Реалізація інноваційної продукції.
5. Споживання інноваційної продукції.

Слід зазначити, що існують й відповідні великі блоки технологічної безпеки:

1. Технологічна безпека на етапі створення та розробки технології.
2. Технологічна безпека на етапі доведення технології до рівня, придатного для промислового впровадження.
3. Технологічна безпека на етапі впровадження технології у виробництво.
4. Технологічна безпека на етапі реалізації інноваційної продукції.

5. Технологічна безпека на етапі споживання інноваційної продукції.

При цьому на кожному з даних етапів існують певні типи відносин:

1. Відносини з інноваційного інвестування.
2. Управлінські відносини.
3. Відносини з передачі об'єктів інтелектуальної власності.
4. Відносини з захисту прав на інтелектуальну власність.
5. Відносини з реалізації прав на інновації.

Відповідно можна виокремити такі блоки: технологічну безпеку інноваційного інвестування, технологічну безпеку управлінських відносин, технологічну безпеку з передачі об'єктів інтелектуальної власності, технологічну безпеку прав на інтелектуальну власність, технологічну безпеку реалізації прав на інновації.

Слід зазначити, що залежно від питань, що мають вирішуватись, технологічна безпека поділяється на три великі блоки:

1. Безпека окремих структурних елементів інноваційної системи чи декількох таких елементів.
2. Безпека зв'язків між цими елементами.
3. Безпека від зовнішніх для інноваційної системи факторів, джерелом яких може бути як наша держава, так й іноземна країна.

Залежно від джерела небезпеки, можна виокремити такі блоки:

1. Зовнішня технологічна безпека – полягає у протидії загрозам, що йдуть за меж України.
2. Внутрішня технологічна безпека – її завданням є протидія загрозам всередині держави.

Залежно від сфери, технологічна безпека складається з багатьох блоків – технологічної безпеки енергетики, сільського господарства, екології, оборони, біотехнологічної безпеки тощо.

З цього можна дійти висновку, що хоча основним об'єктом технологічної безпеки безсумнівно виступає технологія, однак можна виокремити наступні додаткові об'єкти технологічної безпеки: конкурентоздатність, обороноздатність, екологічність, економічність.

Також можливим є поділ на блоки технологічної безпеки залежно від суб'єктів інноваційної системи. Таким чином можна ви-

окремити наступні блоки:

1. Технологічна безпека суб'єктів державного регулювання.
2. Технологічна безпека суб'єктів освіти.
3. Технологічна безпека суб'єктів генерації знань.
4. Технологічна безпека суб'єктів інноваційної інфраструктури.
5. Технологічна безпека інвесторів.
6. Технологічна безпека суб'єктів-акторів.
7. Технологічна безпека складних суб'єктів (ТНК та холдингів).
8. Технологічна безпека стихійних дослідників.
9. Технологічна безпека споживачів.

Відповідно до територіального критерію можливо виокремити національну технологічну безпеку України, та технологічну безпеку окремих регіонів. При цьому важливо зазначити, що доцільною є думка, про можливу різницю між технологічною безпекою регіону у відповідності до інтересів держави та регіону, враховуючи різницю в їх інтересах. Так, Г.В. Жаворонкова прямо вказує, що «Політика регіонів не зобов'язана щільно корелювати з регіональною політикою держави. Регіони можуть мати свої пріоритети, напрями, заходи, обумовлені особливостями їх інноваційного розвитку» [39, с. 91].

Окремо можна також виокремити технологічну безпеку окремого підприємства, враховуючи її надзвичайну важливість для підприємства в цілому. Так, О.М. Громова зазначає, що «у кризові періоди розвитку найбільшу небезпеку для суб'єкта господарювання являє руйнування його потенціалу (виробничого, технологічного, науково-технічного та кадрового) як головного чинника життєдіяльності підприємства, його можливостей» [28, с. 17]. Як бачимо, руйнування технологічного потенціалу загрожує самому існуванню окремого підприємства і саме його захист є завданням технологічної безпеки підприємства. Усі ці групи відносин знаходяться у взаємодії – одна група відносин завжди тісно пов'язана з іншими. Тому можна говорити про відповідну систему відносин, що складають структуру технологічної безпеки. Ця система не є гомогенною. Навпаки – вона складається з взаємопов'язаних сегментів. Отже кожний чинник, що негативно

впливає на певний сегмент (чи сегменти) інноваційної системи або на взаємозв'язок декількох сегментів обумовлює певну загрозу. Для того, щоб зменшити чи цілком нейтралізувати певну загрозу національній технологічній безпеці, необхідний відповідний вплив на такі чинники, що спричиняють існування загрози. Такі чинники можна поділити на чинники правового характеру (на них можна впливати за рахунок якості правового забезпечення) та неправового характеру («згасання» наукових шкіл, відтік спеціалістів за кордон).

Важливим елементом технологічної безпеки виступають загрози їй. Саме вони, як правило, виступають тим фактором, що детермінують динамічний аспект технологічної безпеки та її існування в цілому, оскільки саме з метою подолання та/або нейтралізації цих загроз й здійснюються певні заходи, що мають на меті забезпечення технологічної безпеки.

Щодо засобів подолання та нейтралізації загроз національній технологічній безпеці, то вони є важливим елементом технологічної безпеки. Необхідно встановити максимально повний їх перелік у Законі України «Про технологічну безпеку». Пропонуються наступні засоби:

- правові гарантії прав на інвестиції, захисту майнових і немайнових інтелектуальних прав;
 - пільги для інвесторів, суб'єктів, що впроваджують перспективні технології та розробників технологій у певних областях;
 - державна підтримка у вигляді фінансування певних проектів;
 - застосування державного замовлення на розробку технологій, так і провадження технологій у виробництві на підприємствах державної форми власності;
 - спеціальний правовий режим господарювання для окремих суб'єктів, що здійснюють розробку, інвестування чи впровадження у виробництво окремих критичних технологій;
 - введення ряду стандартів товарної продукції (зокрема екологічного) для заохочення суб'єктів, що мають високі показники екологічності, конкурентоздатності тощо (таким чином їх стимулюватимуть вводити нові технології);
 - інші господарсько-правові засоби.
- Докладніше про них буде вестись мова у Розділі III.

Підбиваючи підсумки, можна дійти висновку, що технологічна безпека – це складне багатогранне явище. Вона є частиною економічної безпеки держави. Однак навіть її визначення не міститься у жодному акті рівня Закону в Україні. Тому було запропоновано авторське визначення економічної безпеки держави - це результат діяльності держави, суб'єктів організаційно-господарських повноважень та самих суб'єктів господарювання, що адресно спрямована на ключові об'єкти функціонування та розвитку національної економічної системи, забезпечення її необхідними факторами виробництва та організаційно-господарським впливом з боку держави, що нейтралізує або долає широке коло внутрішніх та зовнішніх загроз такому функціонуванню.

Виходячи з контексту, її можна розглядати як науково-технічний та організаційно-економічний феномен (властивість держави, яка дозволяє забезпечити існування економічної системи, що базується на використанні нових технологій, правовий захист майнових і немайнових прав на технології, підвищення рівня екологічності та обороноздатності держави завдяки інноваційному розвитку відповідних сфер та створенню сприятливих умов для покращення динаміки технологічного розвитку країни в цілому) чи як господарсько-правове явище (відповідна властивість правового господарського порядку, що виявляє себе у спроможності держави та суб'єктів господарювання забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників та виробників оборонної продукції, за рахунок створення для цього необхідних умов господарювання та стимулювання створення та використання нових технологій шляхом активного організаційно-господарського впливу держави на ефективність функціонування національної інноваційної системи, на забезпечення конкурентоздатності національної економіки та національної безпеки).

Крім того технологічна безпека складається з багатьох блоків, поділ на які можливий за багатьма критеріями.

Саме концептуальне дослідження такої системи дасть змогу виокремити певні сфери національної технологічної безпеки та виявити всі існуючі загрози окремим сферам та їх недоліки, що дасть можливість ефективно їм протидіяти.

Технологічна безпека тісно пов'язана з такими феноменами, як економічна безпека держави, конкурентоздатність, екологічність, обороноздатність тощо. Тому й пропонується окрім основного об'єкту (технології) виокремити й такі додаткові об'єкти інноваційної системи як конкурентоздатність, обороноздатність, екологічність, економічність.

Так як забезпечення конкурентоздатності вітчизняного виробника, існування екологічно чистого навколишнього середовища, економічного добробуту населення та обороноздатності Збройних Сил України є пріоритетними завданнями держави, а без створення ефективної системи технологічної безпеки це неможливо, то пропонується виокремити спеціальну функцію держави – забезпечення технологічної безпеки держави.

Для ефективного забезпечення технологічної безпеки держави перш за все необхідно додати їй визначення у існуючі нормативно-правові акти (чи створити нові), а також розробити правові норми, що регулювали б відносини, як пов'язані з технологічною безпекою в цілому, так й з її окремими блоками.

Окрім цього необхідним вбачається розробка концепції функцій та завдань державної технологічної безпеки.

2.2. Поняття та класифікація загроз національній технологічній безпеці

Для створення системи заходів протидії загрозам національній технологічній безпеці необхідним є чітке розуміння всіх таких загроз. Для цього необхідним вбачається створити певний перелік загроз національній технологічній безпеці. Тобто, загрози технологічній безпеці України розглядаються як складне комплексне явище, що потребує створення класифікації його окремих компонентів (окремих загроз). Досліджуючи загрози інноваційній безпеці, О.В. Собкевич зазначає, що «загрози інноваційній безпеці у промисловості здатні завдати шкоди національним економічним інтересам держави, спричиняти скорочення промислового виробництва і ВВП, вони призводять до ослаблення системи державного регулювання і контролю в економіці» [126, с. 20]. Це твердження

цілком можна застосувати і до загроз національній технологічній безпеці.

Що таке загроза національній технологічній безпеці? Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України», загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України [106]. **Проводячи аналогію, можна дійти висновку, що загрози національній технологічній безпеці – це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку спроможності держави забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників та виробників оборонної продукції.**

Н.П. Чорна виокремлює наступні чинники, що стримують розвиток інноваційної діяльності (а отже є загрозою й технологічній безпеці України): 1) недосконалість системи фінансування, регулювання, організації науково-дослідної та інноваційної діяльності на підприємствах; 2) незначна кількість конкретних результатів розробок і впровадження інноваційного продукту; 3) погіршення фінансового та матеріального забезпечення науково-дослідної бази наукових установ; 4) вплив до інших сфер діяльності кваліфікованих кадрів, що займаються науковою розробкою і впровадженням високих технологій у виробництво; 5) низький рівень підготовки керівників та персоналу на мікро- і макрорівнях до здійснення управління інноваційним процесом на всіх стадіях його життєвого циклу; 6) брак інформації про новітні технології, пропозиції їх трансферу та кон'юнктуру інноваційного ринку [137, с. 41].

Слід зазначити, що законодавець визначив окремі загрози національній технологічній безпеці. Питання, пов'язані із забезпеченням технологічної безпеки, регулюються Законом України «Про інноваційну діяльність». Як зазначено у Преамбулі, цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [101]. Отже, певною мірою діяльність, пов'язана з обігом технологій, регулюється Законом України «Про інноваційну діяльність».

Однак, дане регулювання на жаль є недостатньо повним, фрагментарним і потребує вдосконалення.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки», загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. Згідно ст. 7 цього ж Закону, на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві у науково-технологічній сфері є: наростаюче науково-технологічне відставання України від розвинутих країн; неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності; нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від іноземної технічної і технологічної експансії; зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ та високотехнологічних підприємств, незадовільний рівень оплати науково-технічної праці, падіння її престижу, недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності; вплив учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України [106].

Розглянемо наведені законодавцем загрози ретельніше.

Наростаюче науково-технологічне відставання України від розвинутих країн. Зміст цієї загрози є досить складним і багатограним. У чому полягає таке відставання? По-перше, у відсутності у вітчизняного товаровиробника необхідних для виробництва технологій, що робить його неконкурентоспроможним у порівнянні із аналогічними товаровиробниками розвинутих країн. По-друге, загрозою є неспроможність вітчизняних наукових установ забезпечити достатній стабільний технологічний розвиток (зокрема критичною вбачається проблема створення нових технологій, що забезпечували б оборонну безпеку держави та відповідали б вимогам до озброєння країн Північно-Атлантичного Альянсу, враховуючи існуючу тенденцію з інтеграції України у оборонний союз НАТО). По-третє, навіть за наявності відповідних технологій, товаровиробник іноді не може впровадити їх у виробництво. Причини можуть бути різні: брак коштів у товаровиробника; непродумана стратегія розвитку державних підприємств; відсутність

законодавчої бази, що регулювала б відповідні відносини тощо. По-четверте, відсутність базових технологій, що спричиняє неможливість розвитку цілої галузі технологічного розвитку. Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що зміст наростаючого науково-технологічного відставання України від розвинутих країн полягає у відсутності чи неможливості впровадження у виробництво певних технологій, наявних у розвинутих країнах, що призводить до низької конкурентоздатності товарів вітчизняного виробника, неможливості забезпечити достатній стабільний технологічний розвиток держави та відсутність певних базових технологій, що унеможлиблює технологічний розвиток певної галузі технологічного розвитку країни в цілому. Однак при цьому вбачається не зовсім доцільним називати це загрозою, оскільки це вже є наслідком дії певних загроз. Тим більше, що держава має (в ідеалі) застосовувати відповідні засоби не на етапі, коли вже з'являється таке відставання, а на більш ранніх стадіях, що викликають такий стан речей.

Неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності. Зміст цієї загрози в основному має відношення до законодавчого регулювання діяльності, пов'язаної із інноваційною діяльністю. У чому ж полягає неефективність державної інноваційної політики? Першим фактором є недосконалість вітчизняного законодавства, що полягає у фрагментарності регулювання питань, пов'язаних із проведенням державної інноваційної політики, недостатня законодавча база для функціонування механізмів її здійснення та неефективності закріплених у законі механізмів стимулювання інноваційної діяльності. Другим фактором є недостатня досконалість самої інноваційної політики держави, що потребує реформування. Третім фактором є неефективність виконання існуючих нормативно-правових актів, яка вимагає створення спеціального органу державної влади, що мав би широкі повноваження, щодо забезпечення державної інноваційної політики. Вважається недоцільним виокремлювати загрозу саме як «неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності», оскільки це лише частина значно ширшої загрози національній технологічній безпеці. Пропонується виокремити наступну загрозу – не-

розвиненість вітчизняної законодавчої бази з питань забезпечення технологічної безпеки держави, неефективність механізмів забезпечення технологічної безпеки України та нерозвиненість інститутів, що необхідні для забезпечення технологічної безпеки. Зміст цієї загрози полягає у невідповідності правовим реаліям існуючого законодавства, що забезпечує захист національної технологічної безпеки (а не тільки інноваційну політику та механізми стимулювання інноваційної діяльності), відсутності ефективних механізмів забезпечення такої безпеки (при цьому причиною може бути як недоліки законодавства, так і невиконання існуючих норм певними суб'єктами через неспроможність держави забезпечити таке виконання) та майже повна відсутність певних інститутів, що необхідні для забезпечення вітчизняної технологічної безпеки (наприклад, в Україні майже не функціонує інститут ринку технологій, хоча у розвинених країнах цей інститут вважається вкрай важливим для розвитку технологій у державі). Крім того, на даний момент вся законодавча база з питань політики держави по забезпеченню національної технологічної безпеки фактично зведена до певних програмних положень та, у якісь мірі, до державного прогнозування. В.М. Пашков, розглядаючи державну політику в цілому, дійшов висновку, що таке положення є неприпустимим [83, с. 51-55.], і з цією думкою неможливо не погодитись. Більш того, В.К. Мамутов зазначає, що зміст сучасного господарського права виступає як правове забезпечення економічної політики держави [67, с. 70]. А виходячи з того, що політика забезпечення національної технологічної безпеки є частиною економічної політики держави, то завданням господарського права є забезпечення цієї політики усіма необхідними засобами реалізації.

Нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від іноземної технічної і технологічної експансії також вказано як загроза. Нажаль, на сьогодні в Україні значну частку виробництва займає низькотехнологічний сектор – створення (видобування) сировини, її обробка, сільськогосподарське виробництво (переважно без використання високих технологій) тощо. Відповідно сегмент ринку товарів, що створюються за допомогою високих технологій, належить переважно закордонним виробникам, оскільки вітчизняні

не можуть задовольнити потреби споживачів (як кількісно, так і якісно). Водночас існуюче високотехнологічне виробництво мало захищене від іноземної експансії (зокрема, шляхом закордонних інвестицій чи інвестицій холдингових компаній, що хоча і є резидентами, але фактично контролюються з-за кордону). Тобто відсутній ефективний захист не тільки ринку високотехнологічної продукції, але й його суб'єктів. Відповідно необхідно доповнити дану загрозу положенням щодо суб'єктів ринку. Зміст цієї загрози полягає у неспроможності вітчизняних товаровиробників задовольнити ринок високотехнологічних товарів та складність на даному етапі протистояти іноземній експансії. Це також вбачається складним явищем, що вже не є загрозою, а є саме наслідком таких загроз як малоефективна нормативно-правова база, недостатня фінансова підтримка інноваційної інфраструктури (зокрема – ринку), малоефективна митна політика, проблеми з інвестиціями, недостатня конкурентоздатність вітчизняних виробників тощо.

Зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ та високотехнологічних підприємств, незадовільний рівень оплати науково-технічної праці, падіння її престижу, недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності; вплив учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України є наступною зазначеною загрозою. Дані дві загрози вважається за доцільне об'єднати, оскільки перша з них обумовлює другу, а недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності виокремити в окрему загрозу.

Отже, окремою загрозою пропонується визначити недостатнє стимулювання робітників науково-дослідної сфери та вплив їх за межі України. Це має бути визначено як одна загроза, оскільки саме неспіврозмірність умов ведення науково-дослідної діяльності в Україні і за кордоном (як матеріальних умов – зарплатні, пільг, так і нематеріальних – відсутність престижу професії, елітарного статусу у суспільстві тощо) змушує науковців вирушати за межі нашої держави.

Далі йде недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності, що є однією з найбільших загроз вітчизняній технологічній системі. Якщо держава не здатна захистити ваші права на

створену вами технологію, то немає зиску створювати нові технології. Створення технології, як і будь-якого об'єкта ринку, має окупатися. Це забезпечується платністю права використання такої технології. Однак за відсутності адекватного захисту, таке використання стає можливим без оплати творцю (чи власнику) технології, а отже створення технології стає нерентабельним. Зміст цієї загрози складається з двох основних частин:

1. Нормотворчий аспект. Навіть саме поняття «технології», викладене у ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», носить суто інформаційний характер і не створює умов для юридичної формалізації технології. Нажаль законодавець не конкретизував права на об'єкт інтелектуальної власності, що робить фактично неможливим його захист. Ті ж механізми захисту прав інтелектуальної власності, що існують, не дозволяють в достатній мірі захистити права відповідних суб'єктів права інтелектуальної власності.

2. Правозастосовчий аспект. Окрім створення нормативної бази необхідно забезпечити виконання існуючих норм. Для цього необхідним вбачається створення окремого уповноваженого державного органу, що здійснював би контроль за виконанням інноваційного законодавства.

Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затверджена Указом Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» (далі – Стратегія) у п. 1 зазначає, що даліше використання витратної економічної моделі, відсутність стимулів до інноваційних процесів і динамічного розвитку нових технологічних укладів обумовлюють неконкурентоспроможність української економіки, унеможливають кардинальне підвищення рівня та якості життя населення, провокують посилення соціальної напруги, поширення протестних настроїв.

У п. 3.2.2 Стратегії серед загроз економічній безпеці вказані низький технологічний рівень вітчизняної економіки; недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах.

У п. 3.2.4 Стратегії зазначені наступні аспекти недостатнього розвитку національної інноваційної системи: недостатній розвиток національної інноваційної системи; недостатньо ефективно

використання науково-технологічного потенціалу, використання іноземних науково-технологічних розробок замість вітчизняних [112].

Отже, Стратегія дає певний перелік загроз державній технологічній безпеці, але нажаль цей перелік є фрагментарним, сама Стратегія застарілою (прийнята у 2007, а зміни внесені у 2012, тому Стратегія не відображає останні зміни в державі), а напрямки протидії цим загрозам є скоріше загальними концепціями. Водночас відсутні конкретні положення по такій протидії. Отже, у Стратегії зазначено ще одну загрозу національній технологічній безпеці – використання іноземних науково-технологічних розробок замість вітчизняних. Вбачається, що формулювання цієї загрози є не зовсім коректне. Так, якщо іноземна науково-технологічна розробка має якісні переваги над вітчизняними аналогами (або вітчизняних аналогів не існує взагалі), то застосування іноземних технологій є доцільним. Отже, пропонується внести зміни у Стратегію і викласти дану загрозу як «використання іноземних науково-технологічних розробок замість вітчизняних аналогів, за умови їх якісної рівнозначності».

Загрози НІС залежно від масштабу можливо поділити на:

1. Системні загрози функціонуванню НІС. Ці загрози прямо впливають на НІС в цілому.

2. Загрози функціонуванню сталих траєкторій інноваційного процесу. Вони перешкоджають існуванню лише окремих інноваційних циклів, однак через важливість даних циклів становлять загрозу для НІС в цілому.

3. Локальні загрози НІС в частині окремих технологій. Ці загрози прямо впливають на відповідні типи технологій: біотехнології, енергетичні технології тощо.

4. Локальні загрози НІС в частині окремих сфер економіки. Такими сферами можуть бути ОПК, критичні галузі виробництва тощо.

Загрози державній технологічній безпеці відповідно до стадії технологічного циклу можна класифікувати таким чином:

1. Загрози окремій ланці інноваційної системи.
2. Загрози декільком ланкам інноваційної системи.
3. Загрози інноваційній системі в цілому.

Зважаючи на джерело походження, загрози національній технологічній безпеці можна поділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні загрози виникають усередині держави. Це може бути низький рівень забезпечення наукових установ, відсутність достатньої державної підтримки наукового розвитку, слабка законодавча база тощо. Зовнішні ж загрози походять з-за кордону. Це може бути міжнародний промисловий шпіонаж, створення та використання закордонними товаровиробниками технологій, що роблять їх товари значно конкурентоздатнішими, ніж вітчизняні тощо.

Окремо потрібно виділити таку загрозу як інноваційний шпіонаж. Однією з головних загроз національній технологічній безпеці, виходячи з міжнародного досвіду, є інноваційний шпіонаж. У Доповіді управління національної контррозвідки США Конгресу, що стосується зарубіжного економічного та промислового шпіонажу за 2009-2011 роки, зазначено, що навіть економіка США є дуже чутливою і не може собі дозволити нехтувати проблемами технологічного шпіонажу. При цьому зазначено три найбільші загрози:

1. Китай. Він є найбільшою загрозою, так як багато фірм доправило до контррозвідки дані про проникнення у їх комп'ютерні мережі з території КНР. При цьому так і не було визначено, хто саме був відповідальний за ці протиправні дії. Особливістю є те, що учасниками технологічного шпіонажу виступає не тільки китайська розвідка, а й окремі особи.

2. Росія. Російські розвідувальні служби активно збирають економічну та технологічну інформацію в США.

3. Деякі союзники США, користуючись своїми правами доступу до інституцій США, також активно викрадають потрібні технології [146].

Тобто основні економічні партнери України (Росія, країни Євросоюзу та Китай) є активними учасниками процесів міжнародного інноваційного шпіонажу. При цьому, наша економіка, на жаль, менш стабільна, ніж економіка США. Тому в нашій країні доцільно було б приділити значну увагу засобам боротьби із інноваційним шпіонажем.

Однак на даний момент загроза інноваційного шпіонажу навіть не визначена як загроза у науково-технологічній чи економічній

сферах. Перелік таких загроз надано законодавцем у ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки». Тому пропонується доповнити існуючий перелік загроз у науково-технологічній сфері таким пунктом: «Неправомірне використання технологій сторонніми особами».

Деякі галузі виробництва потребують особливого захисту від даної загрози. У вищезгаданій Доповіді Конгресу зокрема зазначено, що найбільший інтерес зловмисники проявляють до: інформаційних та комунікаційних технологій (що є актуальним і для України, оскільки наш ІТ ринок активно розвивається); військової технології (наша країна є одним з лідерів виробництва зброї); цивільні технології та технології подвійного використання у галузях, що швидко розвиваються, таких як альтернативне енергетика, фармацевція, тощо [146].

Також вбачається необхідним закріпити законодавчо поняття «інноваційний шпіонаж», керуючись досвідом США. Пропонується наступне визначення: інноваційний шпіонаж – дія особи або групи осіб, що наносить чи може нанести шкоду власнику технології чи товаровиробнику, що полягає у:

1. Крадіжці або використанню без відповідного дозволу технології.

2. Копіюванні, загрузці, знищенні або будь-яким іншим чином передачі інформації, що стосується технології та/або виробництва товару без надання відповідного дозволу.

3. Отриманні та/або використанні такої інформації, якщо особа знала чи могла знати, що інформацію було отримано у результаті промислового шпіонажу.

Окремою зовнішньою загрозою технологічній безпеці держави виступають міжнародні санкції. Як нещодавно показав досвід Російської Федерації, при накладенні санкцій унеможливується певна діяльність, пов'язана з використанням високих технологій, до яких держава не має самостійного досвіду (наприклад, глибинне буріння свердловин).

Окремою зовнішньою загрозою є переривання інноваційної траєкторії через погіршення міждержавних відносин та відмову від певних контрактів та запровадження торговельних обмежень. Як зазначає Володимир Сіденко, українська економіка зараз пе-

реживає складності традиційних коопераційних зв'язків через політику імпортозаміщення, що проводиться у Російській Федерації. Ця політика призводить до значних втрат через необхідність заміни постачальників у таких чутливих галузях виробництва як важке і транспортне машинобудування, оборонно-промисловий комплекс, авіабудування, суднобудування. Крім того здійснюється блокування трансферу технологій та обігу прав на об'єкти інтелектуальної власності [124, с. 92].

Класифікувати загрози національній технологічній безпеці можливо й керуючись критерієм галузевої направленості. Так, можна виділити такі види загроз:

Загальногалузеві. Вони загрожують усім галузям державної економіки. Це може бути недостатня нормативна база, що регулює відносини, пов'язані із технологіями, відсутність належно функціонуючого ринку технологій, промисловий шпідіаж тощо.

Міжгалузеві. Даний вид загроз стосується декількох пов'язаних між собою галузей економіки. Наприклад, недостатнє державне фінансування науково-дослідних установ несе загрозу цілому ряду галузей економіки, водночас у інших галузях держава не веде технологічні дослідження взагалі, оскільки цим займаються приватні особи.

Галузеві. Притаманні лише окремій галузі. Наприклад, проблема потрапляння у вільний обіг оборонних технологій, що є обмежені у обігу (технології по створенню озброєння). У інших галузях такої проблеми не існує, оскільки немає обмеження технологій у обігу.

Можливим вбачається виділення й окремого кола інституційних загроз. Мається на увазі відсутність (недосконалість) певних інститутів, що створюють загрозу технологічній безпеці. Як приклад можна привести фактичну відсутність інституту ринку технологій в Україні. Це є інституціональною проблемою, оскільки це явище полягає у відсутності саме складної системи норм, суб'єктів і відносин. Так, нормативно-правове регулювання даної сфери є вкрай фрагментарним; відсутні відповідні торгівельні майданчики, для скоєння правочинів тощо.

Виходячи із вольового критерію, загрози національній технологічній безпеці можна поділити на:

1. Активні. Ці загрози випливають із волі певного суб'єкта (чи групи суб'єктів). Ознакою є направленість дій певних суб'єктів на порушення технологічної безпеки держави. Сюди можна віднести інноваційний шпідіаж, санкції тощо.

2. Пасивні. Даний вид загроз виникає незалежно від волі суб'єктів. Сюди відносяться недостатнє фінансування науково-дослідних установ, відтік спеціалістів за кордон, проблеми у галузі освіти тощо.

Залежно ж від тривалості дії можливим є поділ загроз технологічній безпеці на:

1. Тимчасові. Існують лише протягом певного періоду.

2. Постійні. Існують незалежно від часового фактору.

Необхідно створити цілісну систему загроз державній технологічній безпеці з метою створення господарсько-правових засобів їх подолання.

Першим критерієм пропонується визначити суб'єкта інноваційної системи.

Першою групою є суб'єкти державного регулювання.

Першою загрозою є конфлікт компетенції регулюючих органів. Для подолання цієї загрози необхідно створити єдиний державний орган, що відповідатиме за розробку політики з забезпечення технологічної безпеки України. Також необхідним вбачається прийняти єдиний НПА, що регулював би відповідні правовідносини – Закон України «Про основи технологічної безпеки України». У цьому Законі мають бути визначені основні поняття. Крім того, має бути встановлено сферу його дії – процес відтворення науково-технічних та господарсько-виробничих відносин у межах НІС, а також об'єкти – технологія, ноу-хау, виробнича лінія, технологія-послуга. Також необхідно визначити центральний виконавчий орган з питань забезпечення технологічної безпеки, його структуру, повноваження та обов'язки. Доцільно зафіксувати там структуру існуючих загроз національній технологічній безпеці у вигляді певної системи за кількома критеріями, а на основі цієї системи – визначити комплекс господарсько-правових засобів та механізмів подолання та нейтралізації вищезазначених загроз. Також сьогодні відсутня єдина прийнята науковою спільнотою Концепція по забезпеченню технологічної безпеки. Її необхідно прийняти. Також

важливо підсилити адміністративно-командні методи управління стосовно деяких видів технологій – тих, що стосуються ОПК та критичних технологій.

Другою групою є суб'єкти освіти.

Вивчаючи проблематику обмеженості інноваційного потенціалу ВНЗ Л.С. Шевченко виокремлює наступні фактори, що заважають рухатись до Інноваційного суспільства:

1. Низький рівень фінансування вищої школи (на наш погляд це не є загрозою, а скоріше фактором, що викликає інші загрози).

2. Неспроможна матеріальна база (цей фактор справді є загрозою).

3. Значна інтенсифікація праці за вкрай низької оплати праці викладачів (також є фактором, що не є загрозою, а детермінує на них).

4. Неefективна наукова діяльність викладачів (вбачається, що це скоріше наслідок дії багатьох загроз).

5. Застаріла структура підготовки спеціалістів [140, с. 23-24].

Однією з загроз для цього кола суб'єктів пропонується назвати «Відтік мізків». Подолати цю загрозу можливо завдяки державному фінансуванню, шляхом дотацій, спрощеного режиму оподаткування, закріплення спеціального статусу.

Іншою загрозою є низька якість матеріально-технічної бази. Подолати її пропонується завдяки поліпшенню нормативної бази (підвищення рівня стандартів до матеріально-технічної бази) і збільшенню державного фінансування. Стимулювання інвестицій в учбові заклади (можливо, прирівнювання такої діяльності до добродійної і підвищення рівня пільг) також є перспективним заходом.

Загрозою є спрямованість профілів освітньої діяльності у ВНЗ не відповідно до тенденцій наукових розробок і, як наслідок, непокриття потреби в дослідниках і фахівцях для розробок, адаптації і впровадження перспективних базових технологій. Необхідно поліпшити систему грантів для заохочення студентів і викладачів по необхідних перспективних профілях.

Третьою групою є суб'єкти генерації знань.

Значною загрозою є відсутність достатньої кількості державних замовлень.

Проблемним є й недостатньо ефективне планування і контроль. Необхідно створити розгалужену мережу органів в кожній галузі, щоб вони здійснювали замовлення і контролювали їх виконання.

Загрозу для цих суб'єктів становить використання іноземних розробок замість вітчизняних при наявних вітчизняних аналогах – необхідно економічно стимулювати виробника, що використовує вітчизняні розробки.

Загрозою є й відсутність доступу інших суб'єктів до розробок (технології створюються «для себе»), у випадку здійснення генерації знань підрозділами приватного підприємства чи ТНК. Необхідно стимулювати трансфер таких технологій та обмежити їх використання для монополізації ринку.

Іншими суб'єктами цієї групи є ВНЗ та НДІ. Їм загрожує складність саморегулювання з причини державної форми власності і адміністративно-командної системи управління. Слід підсилити саморегулятивну і госпрозрахункову складові.

Загрозою виступає й низька якість матеріально-технічної бази. Це спричиняє неможливість проведення складних досліджень, що потребують спеціального обладнання та ускладнення проведення більшості інших досліджень.

Іншою групою суб'єктів є інноваційна інфраструктура.

Загрозою видається відсутність ряду понять в законодавчих актах (обіг технологій і т.д.).

Також суб'єктам, задіяним у забезпеченні трансферу технологій, загрожує відсутність постійних майданчиків для торгів (біржі технологій). Необхідно створити єдину біржу технологій, яка мала б можливість працювати в режимі реального часу з іноземними біржами технологій.

Однією з головних же загроз є складність в передачі прав, а також проблематичний їх захист. Для подолання цієї загрози необхідно провести реформу інноваційного законодавства.

Також проблемною є можлива недобросовісність суб'єктів інфраструктури по відношенню до суб'єктів, що володіють чи отримують права на технології.

Окремим суб'єктом виступають інвестори. Основною загрозою для них є відсутність наразі єдиної моделі інвестування. Це має бути складна модель, при цьому вона має враховувати специфіку

інвестування окремо у ОПК, крупні підприємства, ТНК, малий бізнес та стихійних винахідників.

Загрозливими видаються: ризик з причини вагання курсу валюти (можливе гарантування для інвесторів в окремих галузях підвищення-пониження курсу лише в певних розмірах); нестабільності економіки; можливості краху підприємства (можливим вбачається гарантування державою часткового відшкодування збитків в певних галузях); відсутність достатнього потенційного прибутку (корисним може бути збільшення кількості С(В)ЕЗ та більше стимулювання інвесторів).

Окремим суб'єктом йдуть суб'єкти-актори. Основною загрозою для них є слабкий розвиток ринку високих технологій. Необхідно розширення перелік суб'єктів, посилення захисту прав на технологи, інтеграція в міжнародний ринок та непряма фінансова підтримка держави.

Як окремих суб'єктів можна виокремити ТНК та холдинги. Вони створюють дві наступні загрози – монополізація ринку та складність у виявленні фактичного власника дочірньої компанії. Слід зазначити, що в останній час, як зазначає Г.В. Дурицька, «під впливом глобалізації та інтеграції світового господарства транснаціональні корпорації завойовують усе нові ринки і прагнуть подальшого розширення економічної влади». Важливість спеціального розгляду ТНК як суб'єкта господарювання та особливої уваги до них, полягає у тому, що витрати на науково-дослідну діяльність окремих великих ТНК набагато вище витрат багатьох країн [37, с. 315-316].

Також ТНК створюють загрозу можливості «обвалення» ринку шляхом виходу з нього – необхідно створити механізм протидії впливу капіталу шляхом обмеження на ліквідацію і продаж без дозволу певних пріоритетних для держави об'єктів.

Іншою загрозою є дії ТНК в стратегічних галузях в інтересах іноземних держав, з якими вони пов'язані, – необхідно підсилити контроль за їх господарською діяльністю.

Важливою загрозою є дії ТНК з монополізації певної технології. Справа в тому, що все частіше і частіше ТНК створюють, розробляють та впроваджують технології лише для себе, не бажаючи надавати будь-яким іншим суб'єктам доступ до таких технологій. Це

приводить до значного підвищення конкурентоздатності товарів та послуг цієї ТНК та ослаблення економічного становища інших суб'єктів конкретного ринку (зокрема вітчизняних), що створює загрозу національній технологічній безпеці. Про небезпечність технологічної монополізації прямо зазначає С.І. Виноградов, вказуючи, що у сучасних економічних системах США, Японії та інших західних країн можна споглядати на зміну природних монополій на технологічні монополії [16, с. 11].

Відповідно до Закону України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 № 3528-IV, холдингова компанія – акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [113]. Однак іноді досить складно з'ясувати, якою саме часткою володіє компанія, оскільки підконтрольні (чи частково підконтрольні) компанії, підставні особи тощо значно ускладнюють процес ідентифікації холдингових груп. Тому холдинги також певною мірою утворюють загрозу монополізації як певного сегмента ринку чи виробництва, так і монополізації технології.

Окремим суб'єктом необхідно виокремити стихійних дослідників. Загрозою виступає відсутність визнання як окремого суб'єкта – як наслідок ці суб'єкти несуть підвищений ризик. Необхідно визнати їх законодавчо та врегулювати захист прав. Також маємо вирішити питання з їх статусом – чи є це ФОП, фізична особа чи окремий суб'єкт.

Окремою групою суб'єктів є споживачі. Вони наразі не визнані у цій якості державою, тому необхідно модернізувати законодавство з метою захисту їх прав та інтересів.

Крім того, загрозою є неможливість отримання окремими споживачами певних технологій, чи інноваційної продукції, що необхідна їм для ефективного здійснення їх діяльності. При цьому важливим фактором є те, що у контексті забезпечення технологічної безпеки держави мова йде не про всіх споживачів, а лише про споживачів, що є важливими для технологічної безпеки країни.

Також на окремий сховище йдуть так звані міжсуб'єктні загрози – вони загрожують не окремим суб'єктам, а зв'язку між ними.

Загрозами є недостатня співпраця між суб'єктами, що проводять дослідження; складність продовження досліджень іншими суб'єктами через проблеми з переходом прав інтелектуальної власності та використанням інтелектуальної власності попередніх дослідників; неможливість отримати права на технологію.

Пропонується розробити комплексну класифікацію та перелік загроз національній технологічній безпеці, базуючись на структурі інноваційної системи країни.

Першим етапом є фундаментальна наука. Суб'єктами на цьому етапі виступають:

1. Державні НДІ. Загрозою для них виступають: «відтік мізків», виродження наукових шкіл, недостатнє фінансування, низька якість матеріально-технічної бази, недостатня кількість державних замовлень, низька перспективність інвестування, брак нових спеціалістів.

2. Приватні дослідницькі установи. Загрозу становлять: фрагментарність нормативно-правової бази, недостатній захист прав інтелектуальної власності, непривабливість для інвестування. Крім того незрозумілим є їх статус взагалі – чи є вони ФОП, фізичною особою чи мають спеціальний статус.

3. Окремі дослідники, що діють самостійно («стихийні дослідники»). Основною загрозою виступає неможливість забезпечити достатнє фінансування та матеріально-технічну базу для досліджень через брак коштів у дослідників та низьку привабливість інвестицій. Також окремих дослідників не виокремлено законодавчо як окремий суб'єкт, тому загрозою виступає недостатньо ефективне нормативне регулювання.

Які ж засоби господарсько-правового регулювання необхідні для нейтралізації загроз фундаментальній науці?

По-перше, вбачається доцільним розробити державну (а можливо й регіональну та галузеву) Стратегію розвитку науки. Базуватись ця Стратегія має на базі дослідження перспектив розвитку структури національної економіки, що дасть змогу стимулювати саме ті галузі науки, які найбільш потрібні державі у конкретний момент часу. При цьому, Стратегія має містити не лише загальні положення, а й конкретні правові засоби для забезпечення інноваційної політики держави.

Крім того, для кращого розуміння потенціалу вітчизняних наукових потужностей, необхідно провести інвентаризацію наукових шкіл та їх рівня. Це дозволить більш точно прогнозувати результати їх діяльності. Така інвентаризація має бути не одноразовою, а проводитись на постійній основі. Крім того, саме за результатами цієї інвентаризації має здійснюватись фінансування та стимулювання іншим чином окремих науково-дослідницьких суб'єктів та наукових шкіл (а за певних обставин, можливо і їх реструктуризація, модернізація чи ліквідація).

Основною задачею держави має стати створення принципово нової ефективно діючої системи управління науковим процесом. Така система має складатись з декількох блоків:

1. Система планування – має здійснювати планування будь-яких правових, фінансових чи інших заходів, що здійснює держава для забезпечення ефективного управління науковим процесом.

2. Система експертної оцінки – має надавати оцінку як стану окремих суб'єктів науково-дослідницької діяльності, так і стану окремих досліджень. Слід окремо зазначити, що використання даної системи неможливо при дослідженні приватних дослідницьких суб'єктів, діяльність яких не фінансується державою, та що не надали згоди на таку оцінку.

3. Система фінансування – полягає у наданні фінансування окремим суб'єктам для проведення дослідницької діяльності. Слід зазначити, що вбачається доцільним зробити акцент не на фінансуванні науково-дослідницьких установ, а на фінансуванні окремих науково-дослідницьких проектів. Крім того, необхідним вбачається модернізація правового забезпечення процедур державного замовлення, конкурсів на проведення науково-дослідницьких робіт та інших процедур, наслідком яких є фінансування державою певних науково-дослідницьких проектів, з метою більшої ефективності використання державних коштів.

4. Система нагляду – передбачає контроль державних науково-дослідницьких установ, а також окремих науково-дослідницьких проектів, що проводяться приватними суб'єктами, але за фінансової підтримки держави.

Наступною ланкою виступає зв'язок між фундаментальною та прикладною наукою. Він полягає перш за все у передачі відповід-

ної інформації та/або прав інтелектуальної власності. На цьому етапі можна виокремити такі основні загрози національній технологічній безпеці:

Недостатня співпраця між суб'єктами, що проводять дослідження. Нажаль досить часто трапляються випадки, коли інформація про дослідження не виходить за межі певного суб'єкта, що проводить дослідження, з метою перешкоджання іншим суб'єктам. Метою цього є недопущення проведення досліджень з метою фактично монополізувати певну інформацію чи технологію. Також проблемою виступає відсутність уніфікованої системи, що містила б інформацію про всі «відкриті» дослідження, щоб широке коло суб'єктів (наприклад, всі державні НДІ), мали змогу продовжувати такі дослідження.

Складність продовження досліджень іншими суб'єктами через проблеми з переходом прав інтелектуальної власності та використання інтелектуальної власності попередніх дослідників. Ця проблема фактично полягає у недостатньо ефективному законодавчому регулюванні відповідних сфер права.

Наступним етапом виступає прикладна наука. Тут такі ж суб'єкти і загрози, що й в фундаментальній науці.

Наступним блоком є створення та розробка інновації, доведення їх до придатного для виробництва стану. Зв'язок цього блоку з прикладною та фундаментальною наукою передбачає передання інформації, отриманої науковцями до дослідників, що створюють інновацію. Загрозою для цього зв'язку традиційно виступають недостатня співпраця між науковими установами (чи відповідними відділами ТНК, приватних суб'єктів) між собою та проблеми викликані недостатнім захистом прав інтелектуальної власності.

Суб'єктами виступають: державні НДІ, приватні дослідницькі установи, стихійні дослідники. Загрози в цілому залишаються тими ж, що і на попередній стадії.

До проблем стихійних дослідників додається майже повна відсутність правового захисту прав на створену інновацію, що прямо впливає з недостатнього правового забезпечення їх статусу взагалі. Необхідним є вдосконалення такого правового забезпечення і надання правового захисту та державної підтримки цьому великому сегменту суб'єктів-дослідників.

Також окремим суб'єктом можна назвати ТНК. Основною загрозою, що створюють ТНК та великі підприємства, є «монополізація» певної технології – вони створюють, розробляють, впроваджують її у виробництво, однак не надають іншим суб'єктам доступ до них.

Також саме на цій стадії виникає проблема з вже названою відсутністю адекватного законодавчого визначення технології як об'єкта правового регулювання, що вкрай негативно впливає на можливість ефективного правового захисту прав на технологію взагалі. Це потребує модернізації вітчизняного законодавства і надання не тільки визначення технології у даному аспекті, а й створення ефективно діючого механізму захисту прав на неї. Ця загроза присутня і на всіх подальших стадіях.

Окремою підстадією можна виокремити трансфер інновацій. Однією з загроз цієї стадії виступає фактично відсутність спеціальних майданчиків (наприклад, біржі технологій) для проведення публічних торгів. Крім того, ринок інновацій взагалі є недостатньо розвинений, оскільки інфраструктура необхідна для цього є недостатньо розвиненою. Крім того, загрозою вбачається недостатня кількість та якість нормативно-правового забезпечення наявних правових форм трансферу технологій. Крім того, не зовсім зрозуміло, як має відбуватись передача прав на використання технології. Вбачається доречним для передачі прав на використання технології використовувати ліцензійний договір. Для цього доречним було б закріпити законодавчо, що технологія є об'єктом права інтелектуальної власності. Загрозою є й недобросовісність суб'єктів інфраструктури по відношенню до суб'єктів, що володіють чи отримують права на технології. Справа в тому, що наразі діяльність таких суб'єктів майже не врегульована законодавчо, а через проблеми з правовим статусом технологій вкрай складно притягти цих суб'єктів до відповідальності. Іншою загрозою є недостатнє залучення іноземних інновацій. Вирішенням цієї проблеми має стати спеціальна агенція, що буде досліджувати світовий ринок інновацій та отримувати дозвіл на використання потрібних державі інновацій. Прямо протилежною загрозою є залучення критичних для нашої країни інновацій закордонними виробниками, що зменшує конкурентоздатність нашої продукції. Протидія цій загрози є

комплексним явищем. Вона полягає як у наданні господарсько-правового забезпечення (створення ефективного механізму захисту прав інтелектуальної власності на інновації), так і у адміністративно-правовій діяльності держави.

Третім блоком є фінансування створення інноваційного продукту та впровадження інновацій у виробництво. До загроз зв'язку з попереднім блоком додається майже повна відсутність ринку технологій, що не дозволяє використовувати доопрацьовані інновації у виробництві багатьом суб'єктам, що не були задіяні при їх створенні, розробці та/або доопрацюванні та відповідно не мають до них доступу та проблемність визначення понять «інновація», «технологія» тощо. Основними загрозами на цьому етапі є недостатнє державне фінансування та підтримка інноваційного виробництва; низька привабливість інвестування; низька якість матеріально-технічної бази виробництва (іноді на декілька технологічних укладів нижче, ніж цього потребує виробництво нової продукції), що потребує цілковитої заміни матеріально-технічної бази. Також загрозою є велика вартість створення нових виробничих ліній, заміни матеріально-технічної бази тощо. Це призводить до монополізації частини інноваційної системи великими утвореннями (ТНК, холдингами, корпораціями) та недопущенню до нього дрібних та середніх підприємств.

Крім того, загрозою виступають надзвичайні ризики інноваційного інвестування. Першою причиною цієї загрози є недосконалість нормативно-правової бази, що відлякує потенційних інвесторів. Зокрема, майже відсутня детальна правова регламентація інноваційного інвестування. З цього фактору впливає наступний – в Україні фактично відсутні адекватні інститути інвестування. Так, у нашій державі немає таких розповсюджених у світі інститутів інвестування як інноваційний франчайзинг, венчурні фонди, хедж-фонди тощо.

Стосовно венчурних фондів, то Б.Б. Сас зазначає, що в Україні їх кількість зменшується, а існуючі венчурні інвестиції припадають перш за все на сферу фінансових послуг (більше 50%), інноваційна же сфера не є популярною для венчурного інвестування [119]. Тому вбачається доцільним усіма можливими шляхами стимулювати розвиток інноваційного венчурного інвестування.

Крім того, нажаль, майже всі венчурні фонди в Україні працюють з іноземним капіталом та очолюються іноземними менеджерами [6, с. 48], що також є негативним аспектом.

Крім того, у той час як у багатьох країнах стимулювання фінансування інноваційної діяльності здійснюється завдяки безподатковому режиму для суб'єктів, що її здійснює, то в Україні нажаль протилежна ситуація. Звісно вводити безподатковий режим для будь-якої інноваційної діяльності недоцільно. Однак пропонується створити такий режим для окремих видів технологій – базових, критичних тощо.

Наступним блоком виступає випуск інноваційної продукції. Загрозами зв'язку з попереднім блоком виступають традиційно низький рівень захисту прав інтелектуальної власності, складність у передачі таких прав. Основними загрозами на цьому етапі є недостатнє державне фінансування та підтримка інноваційного виробництва; низька привабливість інвестування; інші фінансові ризики; низький попит на певну інноваційну продукцію.

Крім того, великою загрозою є залежність виробництва від окремих комплектуючих, постачань сировини тощо. Особливо це стало помітно у період загострення відносин з Російською Федерацією та початку АТО, яка фактично виключила з інноваційних траєкторій більшість промисловості Донецької та Луганської області. З цієї проблеми є два можливі виходи – знаходження альтернативи кожному продукту, необхідному для випуску інноваційної продукції заздалегідь, або ж максимальна політика імпортозаміщення, що дозволить не залежати від погіршення відносин між державами. Однак жоден з цих виходів не дозволяє повністю виключити дану загрозу, а лише мінімізує ризики.

Наступним блоком є реалізація інноваційної продукції. Загрозами зв'язку з попереднім блоком виступають недостатнє законодавче забезпечення ринку інноваційної продукції, захисту прав інтелектуальної власності. Загрозами цьому блоку є: певна монополізація ринку інноваційної продукції посередниками (безпосередньо виробник досить часто не реалізує продукцію для споживання лише продаючи її певним посередникам), що викликає здороження такої продукції та зниження її конкурентоспроможності; нерозвиненість ринку інноваційної продукції; фінансові

кризи, що спричиняють зниження показників будь-яких ринків взагалі.

Наступним блоком виступає споживання інноваційної продукції. Специфіка загроз цьому сегменту викликана специфічним суб'єктом – споживачем. Основні загрози полягають у зuboжінні споживача (як населення, так і певних юридичних осіб чи держав) чи обмежені його доступу до певних ринків інноваційної продукції.

Великою загрозою зв'язкам між будь-якими з блоків виступають розрив між ними внаслідок зміни відносин між суб'єктами. Особливо це стосується випадків, коли такий зв'язок здійснюється між суб'єктами різних держав (наприклад, технологію було створено за кордоном, доопрацьовано в Україні, частину виробничого процесу проведено за кордоном, а частину у нашій державі, а реалізація проводиться у різних країнах одночасно). Таким чином, такі інноваційні системи є загрозово нестабільними і можуть бути зруйновані такими чинниками як санкції, заборона проводити певну діяльність (передавати певні технології) тощо.

Як бачимо всі вищезгадані загрози впливають на конкурентоздатність інноваційної продукції. Окремо ж слід вести мову про екологічну загрозу технологічній безпеці держави, що полягає у невикористанні з будь-яких причин (відсутність, небажання суб'єкта тощо) технологій, що значно зменшують шкідливий вплив виробництва на навколишнє середовище.

Оборонна загроза є специфічною, оскільки вона загрожує лише одній галузі (оборонно-промислового комплексу), однак зачіпає її цілковито. Вона полягає у недостатньому технологічному рівні для забезпечення обороноздатності держави та відтоку окремих технологій потенційним супротивником.

Неможливо не погодитись з думкою В. П. Приходько, що перед остаточним визначенням всіх загроз національній економіці (зокрема технологічній безпеці) необхідно чітко сформулювати та нормативно закріпити чітко визначену систему національних інтересів, оскільки неможливим є аналіз загроз без чіткого визначення цілей розвитку держави [92, с. 12].

Підбиваючи підсумки, пропонується законодавчо закріпити визначення загроз технологічній безпеці – наявні та потенційно

можливі явища і чинники, що створюють небезпеку спроможності держави забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників та виробників оборонної продукції.

Важливість досконалого аналізу окремих загроз полягає у тому, що без нього неможливо розробити ефективно діючу систему заходів її подолання та нейтралізації.

Також вбачається за необхідне змінити існуючий у законодавстві перелік таких загроз, оскільки він є безсистемним, а деякі з наведених загроз є наслідками дії справжніх загроз національній технологічній безпеці. Для цього необхідно на концептуальному рівні розробити розгалужену класифікацію таких загроз за багатьма критеріями. Це дозволить ефективно аналізувати такі загрози та знаходити найбільш ефективні засоби їх подолання та нейтралізації. Найбільш плідним вбачається класифікація загроз, що базуватиметься на структурі технологічної безпеки, оскільки остання також є досить розгалуженою, а її аналіз дозволяє виокремити загрози як кожній окремій сфері технологічної безпеки, так і всій системі технологічної безпеки в цілому. Перспективною вбачається класифікація загроз за подвійним критерієм – на кожній стадії інноваційного циклу по окремим суб'єктам. Також наголошується необхідність детального дослідження загроз не окремим стадіям інноваційного процесу, а зв'язкам між цими стадіями, оскільки вони можуть зробити неможливим чи ускладнити інноваційний цикл в цілому, водночас залишаючись непоміченими на сучасному етапі, оскільки не загрожують окремим стадіям напряму. Також необхідним вбачається розробка цілого ряду концептуальних понять для визначення окремих загроз технологічній безпеці (міжнародні санкції, технологічний шпiонаж, тощо), з подальшим внесенням цих понять до нормативно-правових актів.

РОЗДІЛ 3

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ****3.1. Господарсько-правові засоби подолання
та нейтралізації загроз технологічній
безпеці України**

Для забезпечення технологічної безпеки держави необхідним вбачається утворення ефективно діючого єдиного цілісного правового механізму, що має містити ефективні засоби господарсько-правового впливу. Слід зазначити, що певні заходи забезпечення національної технологічної безпеки визначені у законодавстві України. Д.В. Задихайло наголошує, що чинне законодавство не містить достатньо ефективного механізму державного регулювання ринкових відносин в цілому. Окремі засоби та елементи такого механізму існують, однак все ж таки існуючий механізм не є цілісним, допускає значне зловживання правом та сприяє корупції [41, с 114].

Відповідно до позиції О.М. Вінник, заходи стимулювання інноваційної діяльності можливо поділити на два види – позитивні (пільги та переваги, що надаються суб'єктам інноваційної діяльності з метою їх заохочення до здійснення інноваційної діяльності) та негативні (у формі відповідальності за порушення вимог інноваційного законодавства та умов договорів інноваційного характеру, спрямовані на захист публічних інтересів у цій сфері, а також законних приватних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності та тих її учасників, що належать до інноваційної інфраструктури) [17, 478]. Проводячи аналогію із господарсько-правовими засобами забезпечення національної технологічної безпеки України також можна вести мову про позитивні (стимулюють суб'єктів господарювання до підвищення інноваційності виробництва, створення, доопрацювання чи впровадження у виробництво нових технологій тощо) та негативні (обмежують суб'єктів господарювання у їх

діяльності зі створення, доопрацювання чи впровадження у виробництво нових технологій виходячи з інтересів держави) засоби.

Стаття 12 Господарського кодексу України вказує, що держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного та соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності [27]. Тобто це ж твердження стосується і виконання цільових програм забезпечення технологічної безпеки та реалізації інноваційної політики в цілому, що є частиною економічної політики держави. Відповідно до цієї ж норми основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Особливо важливим вбачається зміна формулювання визначення державної дотації. Відповідно до ст. 16 Господарського кодексу України держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом. Держава може здійснювати компенсації або доплати сільськогосподарським товаровиробникам за сільськогосподарську продукцію, що реалізується ними державі [27]. Однак таке формулювання фактично унеможливує надання дотацій цілому ряду суб'єктів господарювання, що здійснюють критичну для економіки діяльність – створення та розробку критичних технологій, здійснення діяльності з забезпечення інфраструктури для трансферу технологій чи будь-якої іншої діяльності, що прямо не передбачена у законодавстві.

Можливими є два варіанти подолання цієї проблеми. Першим є зазначення всіх таких суб'єктів у спеціальних нормативно-правових актах. Це вбачається недоцільним, оскільки призводить до розпорошення норм права, а крім того дає наслідком неможливість держави гнучко змінювати суб'єктів, яким надаються державні дотації. Причиною необхідності такої гнучкості є вкрай мінлива економічна ситуація. Так, сьогодні дотації необхідні одній галузі, завтра іншій, а післязавтра виникає взагалі нова сфера господарювання, що потребує державної підтримки, а надання її неможливе, доки не будуть внесені зміни у законодавство. Тому вбачається доречним другий варіант – зміна норми і створення більш «відкритого» списку суб'єктів господарювання, яким можуть надаватись державні дотації.

Крім того, вбачається недоцільною політика держави по наданню дотацій суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект. Справа в тому, що по-перше, держава не отримує з цього жодного зиску. Виконані цілі технічного розвитку призведуть до певних результатів, що належатимуть не державі, а окремому суб'єкту господарювання, який може, наприклад, перевести отриману технологію за кордон для використання за межами країни. Крім того, значний економічний ефект буде використовуватись лише суб'єктом господарювання, призводячи до підвищення конкурентоздатності саме його продукту. Це призведе до нееквівалентності ставлення до вітчизняних виробників. Чому одному виробнику надають підтримку, а іншому ні? Однак найважливішим аспектом є значна криміногенність цієї норми. Фактично будь-яке фінансування модернізації виробництва може оцінюватись як фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання діяльності суб'єкта господарювання, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект. Тобто будь-яке підприємство, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації може просити надання дотацій на модернізацію виробництва, що створює величезний тиск на відповідні органи, що надають дотації.

Це може призводити до корупції та надання державних коштів на непотрібні для держави потреби.

Тому пропонується надати наступне визначення державних дотацій – держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, що має критичне значення для економіки чи обороноздатності держави, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також іншим суб'єктам господарювання, діяльність яких є критичною для економіки держави.

Слід зазначити, що окремі господарсько-правові засоби, зазначені у ст. 12 ГК України, фактично не використовуються. Зокрема, поняття дотацій було виключено з Бюджетного кодексу України і наразі, хоча вони і згадані у ГК України як господарсько-правовий засіб, однак не використовуються через відсутність відповідного нормативного регулювання. Крім того, відповідно до директив СОТ, заборонено пряме фінансування виробника, товар якого потрапляє на ринок країн СОТ, тому у цьому випадку ніякі дотації не є можливими. Тому важливим є питання взагалі застосування засобів прямої державної фінансової підтримки з метою стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності. Перш за все, слід зазначити, що можливою є лише обмежена підтримка через директиви СОТ – лише така, що не призводить до підвищення конкурентоздатності товарів, які потрапляють на ринки СОТ. По-перше, можлива пряма фінансова підтримка секторів інноваційної діяльності, що не виробляють товарів (суб'єктів освіти; фундаментальних наукових досліджень). Крім того, можлива пряма фінансова підтримка суб'єктів, що не виробляють товари для ринків країн СОТ. Це можуть бути як суб'єкти, що виробляють товари лише для внутрішнього ринку (зокрема, частина оборонної промисловості), так і суб'єкти, що виробляються товари для продажу в країні, що не є членами СОТ.

Тому перш за все законодавець має визначитись зі своєю позицією стосовно прямої фінансової підтримки суб'єктів господарювання. Або вона має бути заборонена, а відповідні засоби виключені зі ст. 12 ГК України, або вона має надаватись, і у Бюджетному кодексі та інших нормативно-правових актах мають бути внесені відповідні зміни з метою можливості надання такої підтримки. На авторську думку все ж таки пряма фінансова підтримка необхідна окремим галузям інноваційної сфери, оскільки вона не заборонена та стимулюватиме інноваційну складову вітчизняної економіки. Однак слід констатувати, що наразі ст. 12 ГК України містить недоліки та до неї мають бути внесені відповідні зміни.

Так як перелік засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, наданий у ст. 12 Господарського кодексу України, не є вичерпним (вказані лише основні засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання), то держава може застосовувати і інші засоби господарсько-правового впливу.

Слід наголосити на важливості заходів передбачених у ст. 6 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Ця норма встановлює певні заходи реалізації середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні. Зокрема, тут зазначено, що середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного і галузевого рівнів реалізуються шляхом формування та виконання державних цільових програм, державного замовлення та окремих інноваційних проектів [108]. Середньострокові пріоритетні напрями регіонального рівня реалізуються шляхом формування та виконання регіональних, місцевих інноваційних програм та окремих інноваційних проектів.

Для реалізації середньострокових пріоритетних напрямів державною запроваджуються заходи щодо:

1) розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо);

2) першочергового розгляду заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямам загальнодержавного рівня;

- 3) прямого бюджетного фінансування та співфінансування;
- 4) відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у банках;
- 5) часткової компенсації вартості виробництва продукції;
- 6) кредитів за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії;
- 7) субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;
- 8) податкових, митних та валютних преференцій.

Слід зазначити, що науковці виокремлюють багато інших господарсько-правових засобів. Так, В.Б. Кривоус при дослідженні світового ринку інновацій виокремлює такі заходи підтримки науково-технічної діяльності: державне фінансування фундаментальної науки, субсидування, грантову підтримку та пільгове кредитування, в контексті інвестиційної діяльності – прискорену амортизацію обладнання і результатів НДДКР, стимулювання лізингової діяльності, включаючи організацію лізингових фондів за рахунок держави [62, с. 11].

Т.І. Швидка серед основних господарсько-правових засобів забезпечення підвищення конкурентоздатності національної економіки та вітчизняних суб'єктів господарювання виокремлює такі:

1. Державні цільові програми;
2. Державні замовлення з метою стимулювання виробництва інноваційної, конкурентоспроможної продукції;
3. Державні закупівлі інноваційної конкурентоспроможної продукції;
4. Засоби технічного регулювання;
5. Імпорт державою новітніх технологій з наступною передачею прав на їх використання суб'єктами господарювання державного та недержавного секторів національної економіки;
6. Державна підтримка національних суб'єктів господарювання, що реалізують інвестиційно-інноваційні проекти у сфері виробництва конкурентоспроможної продукції шляхом запровадження:
 - а) регресивного оподаткування прибутку, отриманого від реалізації конкурентоспроможної продукції;
 - б) податкового імунітету щодо операцій з увезення на митну територію України обладнання та устаткування для забезпечення інноваційних та конкурентоспроможних виробництв;

в) державного страхування комерційних ризиків у сфері виробництва, особливо перспективних конкурентоздатних видів товарів та послуг тощо;

г) використання конструкції договорів про державно-приватне партнерство щодо реалізації масштабних інвестиційно-інноваційних проектів для створення адресних спеціальних режимів господарювання у сфері виробництва інноваційної конкурентоспроможної продукції;

д) заходів дерегуляції організаційно-господарського забезпечення виробничої, будівельної, науково-технічної та інших видів діяльності у сфері господарювання

е) спеціальних режимів господарювання у сфері виробництва інноваційної конкурентоспроможної продукції, в межах яких зазначене коло господарсько-правових засобів забезпечення конкурентоздатності застосовується шляхом цільового та диференційованого підходу до їх компонування [138 с. 262-263].

С. Ніколаснко, ведучи мову про засоби стимулювання інноваційної діяльності в країнах-членах ЄС та інших розвинених країнах, виділяє такі державні інструменти: державне замовлення; пряме інвестування; пільгове кредитування; надання грантів; фінансові гарантії; фіскальні преференції; не фінансові послуги та інші види нефінансової підтримки [75, с 4-7].

Окремо слід зазначити, що незважаючи на недостатнє висвітлення у науковій думці засобів забезпечення національної технологічної безпеки, існує значний масив досліджень засобів державної інноваційної політики, що тісно пов'язані з досліджуваною у дисертації проблемою.

Також неможливо не зазначити дослідження Б.Санто, який поділив заходи стимулювання економіки (які у значній частині можливо з певною специфікою використовувати і для стимулювання національної інноваційної системи та з метою забезпечення національної технологічної безпеки) на три основні групи: заходи стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності; заходи стимулювання, що належать до різних економічних, наукових, технічних та інших механізмів державного регулювання; заходи фінансового характеру [65, с. 53]. До набору засобів державної інноваційної політики Г. Андрощук відносить такі засоби як: регулювання пе-

редання технологій; систему контрактних відносин; зняття певних обмежень щодо охорони навколишнього середовища; антимонопольне законодавство; різні форми підтримки малого інноваційного бізнесу [2, с. 38].

Перш ніж приймати рішення про застосування тих чи інших державних засобів і механізмів регулювання господарської діяльності треба визначитись з необхідністю цих дій. Відповідно до ст. 12 Господарського кодексу, підставами застосування державних засобів і механізмів регулювання господарської діяльності є вимоги економічної політики, чи відповідні державні програми. В.С. Щербина висловлює думку, що серед правових форм здійснення державного регулювання економіки має бути виокремлено державне прогнозування та розробка державних програм економічного та соціального розвитку України як важливий напрямок державної економічної політики та форми державного управління економікою [141, с. 199]. Про важливість державного прогнозування та розробки державних програм економічного та соціального розвитку України зазначає також і О.М. Вінник, вказуючи на їх важливе місце в системі економічної політики України [18, с. 20-21]. В.С. Мілаш прямо зазначає, що «прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої і виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів» [73, с. 33]. Тобто саме на прогнозуванні та плануванні базується майже вся діяльність держави у певній сфері.

Слід зазначити, що на авторську думку, через те, що відповідні економічні та інші програми є втіленням економічної політики держави, то можна вважати їх інструментом державної економічної політики та більш того – засобами та цілісними механізмами правового регулювання державою власної політики. Тому пропонується вважати відповідні програми окремим засобом подолання загроз національній технологічній безпеці. Зокрема такими формами державного планування господарської діяльності у сфері забезпечення технологічної безпеки мають виступати Державна програма економічного та соціального розвитку України, Державний бюджет України, а також інші державні програми з питань

економічного і соціального розвитку, порядок розробки, завдання та реалізація яких визначаються Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602-III [94]. Також вбачається доцільним розширити існуючий перелік програм і створити як окрему Державну програму забезпечення технологічної безпеки України, так і окремих секторальних програм (наприклад, Державну програму розвитку критичних та базових технологій в Україні, Державну програму розвитку ринку технологій України тощо). Також пропонується для забезпечення національної технологічної безпеки прийняти необхідні державні цільові програми, враховуючи думку науковців та спеціалістів та базуючись на Законі України «Про державні цільові програми», у якому зазначено основні положення що стосуються державних цільових програм [97]. Слід зазначити, що недосконалість механізму утворення державних програм вже давно обговорюється науковою спільнотою. Так, Р.В. Яковенко зазначає, що «нині в Україні немає чіткої системи у формуванні, розгляді й затвердженні в органах державної влади та управління програм державного рівня» [143, с. 435].

Окремим господарсько-правовим засобом подолання загроз національній технологічній безпеці виступає прогнозування. Відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» державне прогнозування економічного і соціального розвитку – науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень державними органами, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів. Має бути створено державний орган, що буде відповідальний за створення таких прогнозів та програмних документів. Отже, можуть бути запроваджені прогнози стану технологічної безпеки України в цілому, технологічної безпеки окремих галузей (енергетичної, оборонної

тощо), технологічної безпеки окремих видів технологій (критичних базових тощо), технологічної безпеки окремих територіально-суб'єктних одиниць (окремих підприємств, технологічних парків, зон спеціальних режимів господарювання тощо).

Окремим господарсько-правовим засобом подолання загроз національній технологічній безпеці також виступає створення нормативно-правових актів, що регулювали б відповідні відносини. Пропонується розгляд відповідних господарсько-правових засобів подолання загроз технологічній безпеці, виходячи із переліку таких загроз, що викладені у попередньому Розділі. Так як загрози в принципі повторюються, пропонується розглядати лише за одним критерієм. Якщо взяти за критерій суб'єкта інноваційної системи, то можна виокремити такі загрози і відповідно впровадити господарсько-правові засоби:

Першою групою є суб'єкти державного регулювання.

Першою загрозою є конфлікт компетенції регулюючих органів. Господарсько-правовими засобами подолання цієї загрози має виступати створення нормативно-правових актів, що регулювали б відповідні відносини. Такі акти мають чітко встановити компетенцію всіх державних органів, що здійснюють державне регулювання у сфері забезпечення технологічної безпеки України.

Другою групою є суб'єкти освіти. Хоча суб'єкти освіти не є офіційно суб'єктами господарювання, однак вони мають ряд спільних рис із визначенням господарської діяльності у ст. 3 Господарського кодексу України. Вони здійснюють діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямовану на надання послуг (освітніх) вартісного характеру (освіта в нашій країні має вартісний характер), що мають цінову визначеність (ціна за контракт на навчання є визначеною). Тому на наш погляд, освітня діяльність ВНЗ та інших суб'єктів вищої освіти є некомерційною господарською діяльністю. І до них потрібно застосовувати засоби господарсько-правового впливу.

Загрозою є «Відтік мізків» - трудова міграція наших спеціалістів за кордон. Господарсько-правовими засобами подолання цієї загрози мають виступати:

1. Державне замовлення – внаслідок державного замовлення на проведення певної інноваційної діяльності та/або отримання пев-

ного результату, або замовлення на певних освіту для певної кількості спеціалістів відповідні суб'єкти освіти та їх працівники отримуватимуть грошову винагороду, що покращить їх умови життя і зменшить трудову міграцію.

2. Державне замовлення завжди є цільовим, тому на наш погляд завжди має базуватись на відповідних прогнозах та міститись, зокрема, у програмних документах.

3. Надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій вкрай необхідні для стимулювання необхідних державі сфер освіти та матеріального стимулювання відповідних робітників, що зменшить трудову міграцію. Відповідно необхідно визначитись, які сфери необхідно стимулювати в першу чергу. Враховуючи тривалий характер освітнього процесу, необхідно базуватись на прогнозах щодо державних потреб та перспектив через 4-6 років.

4. Надання інвестиційних, податкових та інших пільг також може стимулювати відповідних суб'єктів освіти. На вивільнені пільгами кошти вони можуть стимулювати своїх працівників, тому ці засоби опосередковано можуть поліпшувати матеріальне становище працівників суб'єктів освіти та зменшувати трудову міграцію.

5. Створення спеціального правового режиму для суб'єктів освіти, що надав би їм відповідні преференції та спрощував би їх роботу. Це дозволило б значно покращити їх матеріальну базу та надати більшу заробітню плату та інші опції для робітників.

Іншою загрозою є низька якість матеріально-технічної бази. Господарсько-правовими засобами подолання цієї загрози мають виступати:

1. Державне замовлення – внаслідок державного замовлення на проведення певної інноваційної діяльності та/або отримання певного результату суб'єкти освіти отримуватимуть кошти для оновлення матеріально-технічної бази.

2. Надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій має бути цільовим і спрямованим саме на оновлення матеріально-технічної бази.

3. Надання інвестиційних, податкових та інших пільг вивільнить кошти, що можуть бути використані на закупівлю нового обладнання.

4. Створення спеціального правового режиму для суб'єктів освіти також вивільнить необхідні грошові кошти.

5. Ліцензування. Здійснення освітньої діяльності у нашій країні потребує відповідного ліцензування та акредитації рівня. Однак іноді ми бачимо випадки, коли ВНЗ не відповідають умовам ліцензування та акредитаційного рівня, але функціонують. Тому потрібно робити більш жорсткішими умови ліцензування та акредитації.

6. Застосування нормативів, а саме підвищення вимог до якості матеріально-технічної бази суб'єктів освіти також може виступати господарсько-правовим засобом, що буде сприяти підвищенню рівня матеріально-технічної бази.

7. Державні закупівлі об'єктів матеріально-технічної бази з подальшим безоплатним переданням чи продажем за пільговими цінами їх до відповідних суб'єктів.

Недоступність вищої освіти для широкого кола населення є також значною загрозою. Господарсько-правовими засобами подолання цієї загрози мають виступати:

1. Регулювання цін і тарифів – у зв'язку з важливістю сфери освіти для держави, вбачається доцільним більше уваги приділити регулюванню цін на навчання.

2. Державне замовлення – розширення програми державного замовлення дозволить більшій кількості майбутніх фахівців, важливих для нашої держави проходити, навчання безкоштовно.

Спрямованість профілів освітньої діяльності у ВНЗ не відповідно до тенденцій наукових розробок і, як наслідок, непокриття потреби в дослідниках і фахівцях для розробок, адаптації і впровадження перспективних базових технологій також виступає загрозою. Традиційно для її подолання застосовують такі засоби господарсько-правового впливу як державні замовлення на майбутніх фахівців та надання відповідним ВНЗ дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Необхідним вбачається стимулювати студентів до вивчення необхідних державі спеціальностей завдяки системі освітніх грантів – державної підтримки студентів за досягнення у відповідних сферах для проведення діяльності з отримання освіти чи проведення наступних досліджень. Це вбачається більш перспек-

тивним, ніж державне замовлення чи нецільове фінансування, оскільки допомогу отримуватимуть найкращі студенти. Аналогічну систему грантів потрібно вводити і для викладачів для заохочення досягнень у сфері освіти у потрібних державі галузях. Наразі у вітчизняному законодавстві поняття «грант» визначено лише у Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність» – це фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі юридичними, фізичними особами і міжнародними організаціями для проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень за напрямками і на умовах, визначених надавачами гранта. Як бачимо, мова йде лише про наукову та науково-технічну діяльність. Більше того, законодавець чомусь прямо заборонив надавати гранти нашій чи будь-якій іншій державі.

Тому пропонується ввести у Закон України «Про вищу освіту» поняття освітнього гранту – це фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі Україною, іншими державами, юридичними, фізичними особами і міжнародними організаціями для отримання вищої освіти громадянам України чи іноземцям, що навчаються у вищих навчальних закладах. Критеріїв надання грантів пропонується не надавати, оскільки вони можуть значно відрізнитися, враховуючи кінцеву мету надання гранту державою чи іншими суб'єктами. Крім того, вбачається доцільним популяризувати за японським та західним сценарієм договір про оплату вищої освіти та подальше обов'язкове працевлаштування, що передбачає фінансування освіти студента юридичною особою, а після закінчення освіти студент має обов'язок відпрацювати певний термін у якості працівника цієї юридичної особи. Для початку потрібно деталізувати такі відносини певними нормативно-правовими актами та створити Типовий договір про оплату вищої освіти та подальше обов'язкове працевлаштування.

Третьою групою є суб'єкти генерації знань. Загрозою виступає відсутність достатньої кількості державних замовлень. Тобто потрібно розширити систему державного замовлення на проведення певних досліджень та отримання певних наукових та/або науково-технічних результатів.

Іншою загрозою є недостатньо ефективне планування і контроль проведення досліджень, що замовлені державою. Для подолання цієї загрози необхідним вбачається законодавчо закріпити систему державних органів, що займалися б плануванням, здійснювали б державне замовлення і контролювали їх виконання.

Загрозу становить використання іноземних розробок замість вітчизняних при наявних вітчизняних аналогах. Для подолання цієї загрози необхідно використовувати стимулюючі заходи для виробників, що використовують вітчизняні розробки. Такими стимулюючими заходами є:

1. Надання інвестиційних, податкових та інших пільг виробникам, що використовують вітчизняні розробки.
2. Надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій виробникам, що використовують аналогічні вітчизняні розробки замість іноземних.

Іншою загрозою є відсутність доступу інших суб'єктів до розробок (технології створюються «для себе»), у випадку здійснення генерації знань підрозділами приватного підприємства чи ТНК. Найголовнішим господарсько-правовим засобом подолання цієї загрози є створення нормативно-правової бази, необхідної для трансферу технології. В першу чергу, необхідно створити нормативно-правове забезпечення для самого процесу, а потім – для створення ефективно-діючої інфраструктури ринку технологій. Це дозволить створити ефективну систему трансферу технологій. Потім необхідно стимулювати трансфер певних технологій від монополістів, до інших суб'єктів. По-перше, необхідним вбачається модернізація діяльності Антимонопольного комітету України, оскільки наявність певних технологій у суб'єкта господарювання може призвести до формування монополії. По-друге, необхідним вбачається нагляд за розробкою окремих технологій, що необхідні для значного підвищення конкурентоздатності продукту та стимулювання до передачі прав на такі технології для широкого кола вітчизняних виробників шляхом надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій для суб'єктів господарювання, що володіють правами на технологію.

Загрозою є низька якість матеріально-технічної бази, що призводить до неможливості проведення складних досліджень, що

потребують спеціального обладнання та ускладнення проведення більшості інших досліджень. Господарсько-правовими засобами подолання цієї загрози мають виступати:

1. Надання цільових дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій спрямованих саме на оновлення матеріально-технічної бази.

2. Створення спеціального правового режиму для суб'єктів генерації знань може вивільнити необхідні грошові кошти для оновлення матеріально-технічної бази.

3. Застосування нормативів також може підвищити якість матеріально-технічної бази, примушуючи купляти більш нове обладнання, що відповідає вимогам нормативів.

4. Державні закупівлі об'єктів матеріально-технічної бази (тільки для державних суб'єктів генерації знань, чи ВНЗ і НДІ) як вже вказувалось раніше також виступають господарсько-правовим засобом подолання цієї загрози.

5. Податковий імунітет щодо операцій з увезення на митну територію України інноваційного обладнання та устаткування для більш ефективної діяльності зі створення чи доробки технологій також може забезпечити більш високий рівень матеріально-технічної бази.

Окремими суб'єктами цієї групи є ВНЗ та НДІ. Загрозою є складність саморегулювання з причини переважно державної форми власності і адміністративно-командної системи управління. Вбачається доцільним відійти від адміністративної моделі та перейти до саморегулятивної (суб'єкти самі визначають, яку інноваційну діяльність їм необхідно вести). При цьому фінансування такої діяльності має бути за госпрозрахунковою схемою. Це дозволить суб'єктам самим знаходити важливу для економіки інноваційну діяльність (бо саме на неї і буде замовлення від широкого кола суб'єктів господарювання). Водночас, держава збереже певний вплив на вибір цими суб'єктами виду діяльності за рахунок державних замовлень. Також вирішенням проблеми є утворення наукового парку ВНЗ, відповідно до Закону України «Про наукові парки» [103], що дозволить утворювати окремого суб'єкта, що самостійно здійснюватиме відповідну діяльність.

Наступна група суб'єктів – інноваційна інфраструктура. Загрозою є відсутність ряду понять в законодавчих актах та фактично нефункціональність інституту ринку технологій. Зокрема необхідно визначити найбільш ефективні формулювання понять та закріпити їх у нормативно-правових актах та створити необхідне для них нормативно-правове забезпечення: технологія як об'єкт господарсько-правового обігу, обіг технологій, біржа технологій, суб'єкт інфраструктури ринку технологій тощо. Критичним є встановлення повного обсягу прав, що має володілець інтелектуальних прав власності на технологію. Так як вбачається, що технологія є об'єктом права інтелектуальної власності, то необхідно підтвердити або спростувати цю думку. Крім того, вбачається доцільним законодавчо закріпити можливість застосування ліцензійного договору з метою передачі прав на технологію. Саме ліцензійний договір може стати одним з основних видів договорів на ринку технологій. Однак його визначення має бути доповнено, регламентуючи які саме права на технологію можуть бути передані, а відомості по це мають міститись у спеціальному законодавстві (наприклад, Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»). Також вбачається доцільною думка Гладкої О.В., що необхідно кваліфікувати комерційну концесію як форму інноваційного інвестування та створити цілісний спеціально-спрямований господарсько-правовий механізм інноваційного інвестування взагалі. Також авторка пропонує широко використовувати механізм інноваційного франчайзингу [20, с. 3-5]. Виходячи з того, що технологія все ж таки вбачається об'єктом права інтелектуальної власності, дана думка вбачається доречною та підтримується. Для використання даних форм інноваційного інвестування необхідно перш за все внести зміни у законодавство та визначити технологію об'єктом права інтелектуальної власності, а крім того, модернізувати законодавство про інноваційний франчайзинг та комерційну концесію. Також вбачається доцільним створення окремого інституту – біржі технологій. Вона має бути державною, щоб забезпечити нагляд та контроль за процесами торгівлі правами на технології. Необхідним вбачається забезпечення можливості вітчизняній біржі технологій працювати в режимі реального часу з іноземними біржами технологій. Це можливо лише

у разі створення окремого нормативного акту, що регулював би діяльність біржі технологій та закріплення цієї вимоги там.

Загрозою є й недобросовісність суб'єктів інфраструктури по відношенню до суб'єктів, що володіють чи отримують права на технології. Господарсько-правовими засобами подолання цієї загрози є:

1. Ліцензування діяльності суб'єктів інфраструктури, що дозволить встановлювати чи відповідають такі суб'єкти вимогам діяльності у цій сфері (до речі, такі вимоги потрібно також сформулювати та закріпити законодавчо). Також необхідно здійснювати контроль діяльності таких суб'єктів.

2. Встановлення нормативів діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури також вбачається вкрай важливим. Також пропонується введення ряду підвищених стандартів якості товарної продукції для стимулювання суб'єктів до запровадження інновацій у виробництво продукції.

Крім того, неможливо не відзначити думку Н.І. Самойлової, що наразі в Україні діють лише окремі елементи інноваційної інфраструктури [117, с. 60-66.], що приводить до думки, що значною загрозою є відсутність цільної ефективно діючої системи інноваційної інфраструктури в цілому.

Наступним суб'єктом є інвестори. Загрозою є відсутність єдиної моделі інвестування. Можливе існування спеціальних підмоделей для інвестування в галузь ОПК, критичних технологій чи інших видів інноваційного інвестування, які необхідні для забезпечення технологічної безпеки держави.

Іншою загрозою є ризик з причини вагання курсу валюти. Господарсько-правовим засобом подолання може виступати державна гарантія стабільності курсу – держава зобов'язується в певних розмірах (або у повному обсязі) компенсувати втрати інвестора через коливання курсу національної валюти у певних критичних інвестиційних проектах.

Нестабільність економіки також видається загрозою для інвесторів, оскільки може призвести до відсутності чи обмеженості обсягів грошових коштів у держави чи в окремих галузях господарства. Пропонується активно ввести державне страхування господарських ризиків щодо окремих особливо важливих для держа-

ви інвестиційних інноваційних проектів. Слід зазначити, що наразі питання страхування інновацій не отримало належного розвитку у вітчизняній правовій науці, а законодавство не передбачає страхування інновацій [135, с. 44].

Загрозою є й можливість краху підприємства через інші причини. **Пропонується створити механізм гарантування державою часткового відшкодування збитків в певних випадках. При цьому, звісно мають бути певні критерії такого відшкодування, що мають бути присутні у кожному конкретному випадку:**

1. Банкрутство чи значне зменшення активів суб'єктів господарювання (при цьому «значне зменшення активів» не має бути оціночним поняттям, а має бути встановленою часткою зменшення активів, що має бути встановлена після детального аналізу економістами);

2. Критичність даної інноваційної діяльності для держави;

3. Відсутність волі власника суб'єкта господарювання до його банкрутства чи значного зменшення активів;

4. Відсутність більшої ніж необхідно ризикованості у діях власника суб'єкта господарювання, що призвело до його банкрутства чи значного зменшення активів.

Перевірку існування цих критеріїв має здійснювати центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки.

Відсутність достатнього потенційного прибутку інвесторів також становить загрозу. Господарсько-правовими засобами подолання цієї загрози можуть виступати:

1. Створення нових свободних (вільних) економічних зон. Це дозволить суб'єктам господарювання вести інноваційну діяльність на більш вигідних умовах та зменшить ризики для інвесторів.

2. Регресивне оподаткування прибутку, отриманого від реалізації конкурентоспроможної продукції буде стимулювати надавати більші за обсягом інвестиції для отримання максимального прибутку та, як наслідок, сплати суб'єктом господарювання найменшого податку.

Наступною групою суб'єктів є суб'єкти-актори. Першою загрозою є слабкий розвиток ринку високих технологій. Для підтримки ринку держава має стимулювати суб'єктів ринку до передачі прав

на технології. Це можна здійснити такими господарсько-правовими засобами як: надання інвестиційних, податкових та інших пільг, дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій суб'єктам, що передають права на критичні, базові технології та технології, що значно підвищують конкурентоздатність товару.

Як окремих суб'єктів пропонується виокремити ТНК та холдинги. Вони створюють загрозу монополізації ринку. Протидіяти цьому має Антимонопольний комітет України. Тому завданням держави є надання ефективно-діючої нормативно-правової бази.

Іншою загрозою є складність у виявленні фактичного власника дочірньої компанії. Ця проблема наразі стоїть не тільки перед Україною, а перед всім світом, оскільки відслідкувати фінансові потоки, що чітко вказують на власника суб'єкта господарювання іноді буває майже неможливо. Загрозою є можливість «обвалення» ринку шляхом виходу з нього. Пропонується створити певний механізм протидії виведенню коштів з країни шляхом створення механізмів:

1. Контролю за коштами підприємства – певна частка грошових коштів окремих підприємств має завжди залишатись на банківському рахунку у якості гарантії і її використання неможливе без відповідної згоди уповноваженого державного органу.

2. Отримання дозволів на ліквідацію чи передачу прав на окремі підприємства. Такі дозволи має надавати уповноважений державний орган.

Звісно ці механізми стосуються лише окремих суб'єктів, діяльність яких визнана критичною для національної технологічної безпеки. Визнати діяльність суб'єкта господарювання критичною для національної технологічної безпеки має уповноважений державний орган. Вбачається можливим також законодавчо виокремити ці суб'єкти як «підприємства, що має велике значення для національної інноваційної системи».

Наступною загрозою є дії ТНК в стратегічних галузях в інтересах іноземних держав, з якими вони пов'язані. Для цього необхідно надати СБУ широкі повноваження з замороження господарської діяльності суб'єктів, що створюють загрозу для державної технологічної безпеки.

Окремим суб'єктом є стихійні дослідники. Загрозою виступаю відсутність визнання на законодавчому рівні як окремого суб'єкта.

Необхідно надати визначення стихійного дослідника, повний перелік його прав та обов'язків та інші норми, що регулюють його діяльність у нормативно-правовому акті. Також загрозою є, як правило, брак коштів у стихійних дослідників, оскільки їх не підтримують суб'єкти, що мають достатнє фінансування для проведення комплексних досліджень. Тому необхідною вбачається значна державна підтримка цього слабого нині суб'єкта інноваційної діяльності у вигляді:

1. Надання інвестиційних, податкових та інших пільг стихійним дослідникам.

2. Надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій стихійним дослідникам.

3. Створення державної цільової програми підтримки стихійних дослідників, де мають бути встановлені засоби підтримки стихійних дослідників, що досягли прогресу у певних технологічних сферах, що є критичними для держави.

Окремою групою суб'єктів є споживачі. Як і у випадку з стихійним дослідником, щоб подолати загрозу невизначеності правового статусу, необхідно надати визначення споживача технологій, повний перелік прав та обов'язків та інші норми, що регулюють його діяльність у нормативно-правовому акті. Також загрозою є неможливість отримання окремими суб'єктами, що є важливими для національної технологічної безпеки, певних технологій, чи інноваційної продукції, що необхідна їм для ефективного здійснення їх діяльності. Господарсько-правовими засобами подолання цієї загрози виступають:

1. Державне планування потреб у технологіях та інноваційній продукції, важливих для вітчизняної технологічної безпеки суб'єктів, з метою знаходження загрози заздалегідь та превентивних заходів їх подолання.

2. Імпорт державою новітніх технологій з наступною передачею прав на їх використання суб'єктами господарювання державного та недержавного секторів національної економіки чи закупка прав на такі технології у суб'єктів, що знаходяться в нашій державі з подальшою передачею прав на їх використання суб'єктами господарювання державного та недержавного секторів національної економіки.

3. Державні закупівлі інноваційної конкурентоспроможної продукції з подальшою передачею їх для використання суб'єктами господарювання державного та недержавного секторів національної економіки.

Окремо йдуть міжсуб'єктні загрози, що полягають у загрозах взаємодії суб'єктів під час проведення інноваційної діяльності. Загрозою є недостатня співпраця між суб'єктами, що проводять дослідження. Господарсько-правовим засобом подолання цієї проблеми є створення державної цільової програми з забезпечення співпраці між суб'єктами, що проводять важливі дослідження.

Загрозою є й складність продовження досліджень іншими суб'єктами через проблеми з переходом прав інтелектуальної власності та використанням інтелектуальної власності попередніх дослідників. Ця проблема полягає у недостатньо ефективному законодавчому регулюванні відповідних сфер права. Тому держава має надати відповідну нормативно-правову базу.

Неможливість отримати права на технологію також є загрозою. Потрібно налагодити імпорту державою новітніх технологій з-за кордону, чи придбання прав на них у суб'єктів в середині країни, з наступною передачею прав на їх використання суб'єктами господарювання державного та недержавного секторів національної економіки.

Окремо від системи стоять зовнішні загрози. Вони можуть існувати на кожному етапі інноваційної діяльності та для кожного з суб'єктів. Цими загрозами є інноваційний шпідіаж та зовнішньоекономічні санкції. Нажаль, для боротьби з ними майже неможливе використання господарсько-правових засобів. Основними тут будуть адміністративно-правові, кримінально-правові та політичні засоби подолання цих загроз. Однак можливим все ж так є використання стимулюючих господарсько-правових засобів для суб'єктів, що постраждали від цього виду загроз та мають велике значення для забезпечення технологічної безпеки України. Чому Україна має надавати таким суб'єктам допомогу? Справа в тому, що саме через нездатність держави забезпечити подолання зовнішніх загроз національній технологічній безпеці і несуть збитки ці суб'єкти, незалежно від їх дій та волі (звісно, мова не йде про міжнародні санкції, що накладені через діяльність суб'єкта). Такими засобами мають бути:

1. Надання інвестиційних, податкових та інших пільг суб'єктам, що постраждали від зовнішніх загроз національній технологічній безпеці.

2. Надання дотацій, компенсацій та субсидій постраждалим від зовнішніх загроз національній технологічній безпеці. Специфічною рисою є те, що у даному випадку неможливе надання цільової допомоги, оскільки мова йде не про надання коштів на цільовий проект, а певну компенсацію збитків.

Окремо стоїть також екологічна загроза національній технологічній безпеці. Її сенс полягає у невикористанні з будь-яких причин технологій, що значно зменшують шкідливий вплив виробництва на навколишнє середовище. Пропонується використовувати наступні господарсько-правові засоби подолання цієї загрози:

1. Державні цільові програми з захисту навколишнього середовища за допомогою використання новітніх технологій, де мають міститись відомості про інші засоби.

2. Державні замовлення на продукцію, використання якої дозволить значно зменшити забруднення навколишнього середовища.

Державні закупівлі інноваційної конкурентоспроможної продукції (у тому числі за кордоном), використання якої дозволить значно зменшити забруднення навколишнього середовища.

3. Створення спеціальних правових режимів господарювання. А саме:

а) Рестриктивного режиму – режиму обмеження використання. Має використовуватись для суб'єктів, що використовують екологічно-шкідливі технології.

б) Режиму пріоритетної реалізації та режиму найбільшого стимулювання впровадження та розробки мають застосовуватись для суб'єктів, що розробляють, впроваджують чи використовують технології, що дозволяють значно зменшити забруднення навколишнього середовища.

в) Моніторинг світового інноваційного ринку також має стати одним з господарсько-правових засобів подолання загроз національній технологічній безпеці. З цією метою, необхідно створити спеціальна агенція, що буде досліджувати світовий ринок інновацій та отримувати дозвіл на використання потрібних державі

інновацій. При цьому слід наголосити, що моніторинг має мати певні наслідки. В першу чергу – інформаційну. Так, держава має надавати інформацію щодо певних технологій, що дозволять значно підвищити конкурентоздатність виробництва, національному товаровиробнику (а також у інших випадках, коли наявність даної технології у вітчизняних суб'єктах матиме велике значення для національної технологічної безпеки України). Крім того, моніторинг тенденцій світового технологічного ринку дозволить державі змінювати пріоритетність розвитку окремих сфер національної інноваційної системи виходячи з попиту на продукцію, розвитку закордонних товаровиробників та інших факторів [129, с. 263].

д) Імпорт державою новітніх технологій, використання яких дозволить значно зменшити забруднення навколишнього середовища з наступною передачею прав на їх використання суб'єктами господарювання державного та недержавного секторів національної економіки

е) Повного податкового імунітету щодо операцій з увезення на митну територію України обладнання та устаткування для забезпечення інноваційних екологічно чистих виробництв.

є) Державного страхування комерційних ризиків у сфері виробництва, особливо перспективної екологічної продукції, використання якої дозволить значно зменшити забруднення навколишнього середовища.

ж) Широке використання конструкції договорів про державно-приватне партнерство щодо реалізації масштабних інвестиційно-інноваційних проектів для створення адресних спеціальних режимів господарювання у сфері виробництва інноваційної екологічної продукції, використання якої дозволить значно зменшити забруднення навколишнього середовища.

з) Подальша розробка нормативів забруднення навколишнього середовища виробництвами продукції.

і) Створення нормативів «максимально чистого виробництва» по кожному виду виробництва, що здійснює значне забруднення навколишнього середовища.

ї) Стимулювання, шляхом надання інвестиційних, податкових та інших пільг, а також надання дотацій, компенсацій, цільових

інновацій та субсидій суб'єктів, діяльність яких відповідає цим нормативам.

Широке використання конструкції договорів про державно-приватне партнерство щодо реалізації масштабних інвестиційно-інноваційних проектів для створення адресних спеціальних режимів господарювання у сфері виробництва інноваційної екологічної продукції, використання якої дозволить значно зменшити забруднення навколишнього середовища.

Взагалі важливим господарсько-правовим засобом є систематизація та деталізація договірно-правових форм інноваційного інвестування. Наразі форма та зміст договорів у цій сфері майже не регламентовано, залишаючи їх на розсуд суб'єктів. Наприклад, Т.І. Швидка наголошує про необхідність чіткої регламентації договору державно-приватного партнерства з метою підвищення конкурентоздатності вітчизняної економіки шляхом залучення державних та приватних коштів у окремі сфери виробництва. Це ж стосується й окремих сфер інноваційної діяльності. Також метою може бути не тільки підвищення конкурентоздатності, а й доступ держави до окремих розробок (зокрема у оборонній галузі). Іншою проблемою є майже повністю відсутнє чітке визначення франчайзингу у вітчизняному законодавстві взагалі (139, с. 105). Це призводить до того, що ускладнюється використання такого звичайного для світу договору, як договір про інноваційний франчайзинг. Тому вбачається доцільним не тільки закріпити визначення франчайзингу, але й надати правового підґрунтя інноваційному франчайзингу. Пропонується зробити це у спеціальному Законі України «Про франчайзинг», проект якого вже існує. Також необхідним є затвердження Типового договору про інноваційний франчайзинг. Також наукова спільнота має розробити систему договорів інноваційного інвестування в цілому та їх специфіку, а держава надати відповідне правове забезпечення для ефективного функціонування такої системи з метою посилення інноваційної складової вітчизняної економіки та конкурентоздатності українського товаровиробника.

Також необхідно зазначити, що важливою договірною формою є договір на створення і передачу науково-технічної продукції, який В.С. Щербина слушно називає основною правовою формою реалізації інвестицій у сфері інноваційної діяльності [141, с. 425].

вбачається доцільним використовувати його конструкцію для технологій, оскільки відповідно до ч.3 ст. 331 Господарського кодексу України науково-технічною продукцією є, зокрема, завершені технологічні роботи [27].

Окремо стоїть також оборонна загроза національній технологічній безпеці. Її сенс полягає у недостатньому технологічному рівні для забезпечення обороноздатності держави та відтоку окремих технологій потенційним супротивникам. Пропонується використання таких господарсько-правових засобів для подолання цієї загрози:

1. Державні цільові програми з підвищення технологічного рівня вітчизняних оборонних підприємств.

2. Державні замовлення на продукцію, використання якої дозволить значно підвищити обороноздатність держави.

3. Державні закупівлі інноваційної конкурентоспроможної продукції, що дозволить значно підвищити обороноздатність держави, за кордоном.

4. Моніторинг світового інноваційного ринку військових технологій та технологій подвійного використання. З цією метою, необхідно створити спеціальну агенцію що буде досліджувати світовий ринок інновацій та отримувати дозвіл на використання потрібних державі інновацій.

5. Імпорт державою новітніх технологій, використання яких дозволить значно підвищити обороноздатність держави.

6. Повний податковий імунітет щодо операцій з увезення на митну територію України обладнання та устаткування для забезпечення підвищення обороноздатності країни.

Окремо слід зазначити думку А.В. Семенишина про доцільність розгляду можливості переходу України до мілітаристської економічної моделі через військову загрозу [121, с. 50]. У разі такого переходу необхідно буде не тільки змінити програми економічного розвитку країни, а й докорінно змінити механізм господарсько-правових засобів стимулювання розвитку оборонної галузі.

Окремим господарсько-правовим засобом забезпечення національної технологічної безпеки виступає комерційна таємниця. Цікавим є питання, чи можливе використання конструкції комерційної таємниці до технології. Відповідно до ст. 505 ЦК України,

комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Ст. 36 ГК Україну прямо зазначає, що відомості, пов'язані з технологією можуть бути визнані комерційною таємницею у разі, якщо вони не є державною таємницею, а їх розголошення може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання. Ю.О. Гелич зазначає, що як комерційну таємницю доцільно визнавати лише конкурентоздатну інформацію (зокрема, технологію), яка може принести прибуток. Досліджуючи комерційну таємницю на підприємстві, вона дійшла висновку, що доцільно на кожному підприємстві прийняти Перелік відомостей, що складають комерційну таємницю, Положення про комерційну таємницю підприємства, зобов'язання про неразголошення комерційної таємниці [19, с. 205-206]. Однак вбачається недоцільним залишення таких важливих питань як диференціація що є, а що не є об'єктом комерційної таємниці до компетенції підприємств та окремих судових рішень. **Тому пропонується за аналогією внести зміни у якийсь існуючий нормативно-правовий акт чи прийняти новий (наприклад, Закон України «Про охорону прав на комерційну таємницю»), де мають бути зазначені основні положення щодо комерційної таємниці та зазначені її види, відповідальність за порушення законодавства, суб'єкти тощо. Також, з метою оптимізації та полегшення роботи підприємств пропонується затвердити Типове Положення про комерційну таємницю підприємства.**

Цікавим є й питання відношення комерційної таємниці до права інтелектуальної власності. Так, деякі дослідники вважають, комерційна таємниця не є об'єктом права інтелектуальної власності [52, с. 675]. Вирішення цього питання також має бути покладено

на законодавця. Вбачається доцільним все ж таки віднести її до об'єкта права інтелектуальної власності, погодившись, зокрема, і з думкою Г.О. Слядневої про належність комерційної таємниці до різновидів інформації [125, с. 7]. Крім того, неможливо не погодитись з думкою Н.О. Саніахметової, що «одним з перспективних шляхів удосконалення регулювання і захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання є активізація впровадження в сферу господарювання етичних кодексів (кодексів поведінки), прийнятих суб'єктами господарювання та їх об'єднаннями, що передбачають, зокрема, зобов'язання працівників щодо збереження комерційної таємниці» [26, с. 173].

Неможливо не відмітити, що застосування конструкції комерційної таємниці до окремих технологій призведе до обов'язкового застосування до такої технології положень Угоди СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994, оскільки вона захищає, зокрема нерозголошувану інформацію, що має такі характерні риси: є секретною у тому розумінні, що вона як єдине ціле або у точній сукупності та поєднанні її компонентів не є загально відомою або доступною для осіб у колах, що звичайно мають справу з інформацією, про яку йдеться; має комерційну цінність через те, що вона є секретною; зберігається у секреті внаслідок вжиття за відповідних обставин певних заходів особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією [132]. Отже фактично ця Угода здійснює захист і комерційної таємниці.

Окремо стоїть також питання моніторингу державою технологічного стану вітчизняного товаровиробника в цілому. Так, О.М. Давидюк слушно наголошує, що наразі засоби державного стимулювання у цій сфері розробляються за схемою «даємо, що можемо», а не «даємо, що потрібно» [30, с. 155]. Тому вбачається доцільним наголосити на самостійності такого господарсько-правового засобу забезпечення національної технологічної безпеки як моніторинг вітчизняних суб'єктів національної інноваційної системи з метою виявлення та протидії факторам, що загрожують національній технологічній безпеці України. Крім того, це дозволить зібрати певну інформацію, розміщення якої у публічному доступі може стимулювати розвиток економіки. Л.В. Кривенко пря-

мо вказує, що «за допомогою впровадження інновацій доцільно та логічно створити єдиний інформаційний простір, де вся наявна інформація буде структурована та може бути отримана по запиту в різних розрізах та поєднаннях» [61, с. 4]. Ця думка виглядає слушною (звісно має міститись не вся інформація, а лише та, що стимулюватиме економіку та не буде порушувати прав суб'єктів господарювання) і створення такого простору вбачається позитивним кроком.

Важливим господарсько-правовим засобом подолання та нейтралізації загроз національній технологічній безпеці може бути утворення свободних (вільних) економічних зон. Це дозволить на певній території та для визначених суб'єктів застосовувати особливий порядок ведення окремих видів господарської діяльності, відповідно до Закону України «Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних економічних зон)» [98].

Окремо також можна виокремити такий господарсько-правовий засіб забезпечення національної технологічної безпеки, як створення нових організаційно-правових форм суб'єктів інноваційної інфраструктури, що полягає у створенні таких суб'єктів господарювання, що наразі передбачені законодавством: технологічні парки, наукові парки, індустріальні парки, венчурні фонди тощо. Нажаль наразі такі форми суб'єктів інноваційної інфраструктури не є розвинуті в нашій державі [85, с. 66].

Окремим господарсько-правовим засобом пропонується визначити заборону відчуження окремих майнових комплексів, прав інтелектуальної власності на інновації та/або технології. З одного боку, це обмежує певним чином свободу підприємництва та права можливих кредиторів у разі банкрутства, цивільного позову тощо. Однак така заборона відчуження, на авторську думку, все ж таки необхідна у разі надзвичайної важливості для держави відповідних майнових комплексів, інновацій та/або технологій, або ризику потрапляння необхідних для існування держави майнових комплексів, інновацій та/або технологій до рук потенційного супротивника. Держава має здійснювати контроль за такими об'єктами. Доцільно доручити це спеціальному органу державної влади. Цікавим є питання накладення стягнення на таке майно, на яке накладе-

но заборону на відчуження. На авторську думку держава має у такому випадку викупати відповідні об'єкти. Також вбачається доцільним законодавчо закріпити обов'язкову заборону відчуження (а можливо й обмеження права інтелектуальної власності взагалі) для закритих та критичних технологій. Закріпити це вбачається доцільним у Законі України «Про основи технологічної безпеки України».

В цілому, усі засоби забезпечення національної технологічної безпеки України можливо поділити на дві великі категорії: господарсько-виробничі та організаційно-господарські.

Першою групою є господарсько-виробничі засоби: створення єдиної моделі інноваційного інвестування; освітні гранти; комерційна таємниця; комерційна концесія в формі інноваційного франчайзингу; систематизація та деталізація договірно-правових форм інноваційного інвестування.

Другою групою виступають організаційно-господарські засоби: економічні та інші програми; державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій; створення спеціальних правових режимів для обороту окремих видів технологій, функціонування окремих інноваційних траєкторій чи роботи окремих суб'єктів національної інноваційної системи; механізм гарантування державою часткового відшкодування збитків в певних випадках; регресивне оподаткування прибутку, отриманого від реалізації конкурентоспроможної продукції; створення нормативно-правових актів, що регулювали б відповідні відносини; створення належної інфраструктури, необхідної для трансферу технологій; заборона відчуження окремих майнових комплексів, що мають критичне значення для національної технологічної системи; контролю за коштами окремих підприємств з боку органів державної влади; заборона на ліквідацію чи передачу прав на окремі підприємства; інформаційні послуги державних агентств; моніторинг державою технологічного стану вітчизняного товаровиробника; податковий імунітет щодо операцій з увезення на митну територію України інноваційного обладнання та устаткування для більш ефективної

діяльності зі створення чи доробки технологій; імпорт державою новітніх технологій.

3.2. Напрями удосконалення національного законодавства у сфері технологічної безпеки

Відповідно до викладених раніш положень, пропонується внести зміни до всієї системи інноваційного законодавства з метою забезпечення ефективного захисту національної технологічної безпеки України.

Основною метою таких змін є забезпечення технологічної безпеки держави як стану національного інноваційного розвитку, що дозволяє забезпечити подолання проблем національної безпеки як такої та забезпечує ефективне функціонування національної інноваційної системи. Для цього в першу чергу необхідно закріпити положення щодо системи національної технологічної безпеки як комплексної багатоваріативної системи. Крім того, вбачається необхідним чітко регламентувати на законодавчому рівні поняття та структуру інноваційного процесу взагалі, його об'єктів, суб'єктів, циклу тощо.

На сучасному етапі проблемним є також недосконалість самого визначення технології, яке потребує певного доопрацювання. Крім того, вбачається доцільним класифікація технологій по окремим видам з метою створення спеціальних правових режимів для окремих видів технологій, що мають значне значення для державної економіки та/або обороноздатності.

Крім того, необхідно визначитись, який саме орган держави має здійснювати основний контроль та застосування засобів державного впливу з метою забезпечення національної технологічної безпеки. Його компетенція має бути чітко врегульована законодавством, так як і перелік засобів правового впливу на суб'єктів господарювання з метою забезпечення національної технологічної безпеки. **Тому вбачається доцільним доопрацювання з метою підвищення ефективності правового регулювання відносин, пов'язаних з забезпеченням національної технологічної безпеки Законів України Господарського кодексу України, За-**

конів України «Про основи національної безпеки України», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про Службу безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», Положення «Про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України» та інших нормативно-правових актів. Також необхідним вбачається створити новий спеціальний нормативно-правовий правовий акт у формі Закону України «Про основи технологічної безпеки України», що регулював би відносини, пов'язані з забезпеченням національної технологічної безпеки, та ряд нормативно-правових актів, що вкрай необхідні для забезпечення ефективного функціонування технологічної безпеки України як системи.

Виходячи з визначених в цьому дослідженні положень щодо технології в цілому, окремих положень про неї, технологічної системи, її суб'єктів, загроз, господарсько-правових засобів їх подолання, та інших факторів – пропонуються наступні зміни до національного законодавства, що регулює питання пов'язані з технологічною безпекою:

Господарський кодекс України доповнити статтею, що визначає технологію як об'єкт господарсько-правового регулювання. Для цього пропонується використовувати визначення надане О.М. Давидюком, технологія – це актив суб'єкта господарювання, що є закритою системою взаємопов'язаних в суворій послідовності та логічній взаємодії компонентів, а саме: виробничих методів і процесів; відомостей про послідовність окремих операцій; результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, проектної документації; охоронних документів, що підтверджують правомірність використання об'єктів права інтелектуальної власності, які входять до її складу; механізмів, устаткування, приладів, приборів, верстатів і.т.д., що нерозривно пов'язані між собою матеріальними, енергетичними, інформаційними зв'язками, взаємодія між якими, за визначеним алгоритмом, дозволяє реалізувати спільну мету – виробництво певного продукту чи надання певної послуги, який за своїми характеристиками та внутрішніми властивостями здатний внести кардинальні зміни до розвитку тех-

нологічного укладу та характеру виробництва з різноманітними соціальними наслідками.

У ст. 16 пропонується змінити формулювання з «держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом» на «держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, що має критичне значення для економіки чи обороноздатності держави на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також іншим суб'єктам господарювання, діяльність яких є критичною для економіки держави».

До Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» пропонується внести наступні зміни:

У ст. 1. пропонуються наступні зміни:

Пункт 11, визначення «технологія – результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг» замінити на інше, що більш підходить для визначення технології як об'єкту господарсько-правового обігу, а саме «технологія – це певна система інформації, прав інтелектуальної власності та/або матеріаль-

них об'єктів, що мають здатність до передачі, дозволені Законом для залучення у обіг та мають всі характерні риси технології як об'єкту інноваційної системи».

Пункт 12, визначення «технології подвійного призначення – технології, які, крім цивільного призначення, можуть бути використані для розроблення, виробництва або використання озброєння, військової чи спеціальної техніки», замінити на «технології подвійного використання – це технології, які можна використати як для створення конкурентоздатного продукту (основна мета), так і для зміцнення обороноздатності держави», оскільки такі технології можуть мати відношення не тільки до військової чи спеціальної техніки чи озброєння.

Доповнити статтю пунктом що містив би визначення обігу технологій – вчинення правочинів, пов'язаних з переходом прав на технології.

Пропонується доповнити ст. 3 пунктом 4: «Юридичні та/або фізичні особи, що здійснюють організаційно-фінансове забезпечення процесу трансферу технологій шляхом надання посередницьких функцій та послуг, що сприяють процесам реалізації відносин трансферу технологій».

Внести зміни у Закон України «Про основи національної безпеки України», де необхідно доповнити статтю 1 наступними пунктами:

Економічна безпека – це результат діяльності держави, суб'єктів організаційно-господарських повноважень та самих суб'єктів господарювання, що адресно спрямована на ключові об'єкти функціонування та розвитку національної економічної системи, забезпечення її необхідними факторами виробництва та організаційно-господарським впливом з боку держави, що нейтралізує або долає широке коло внутрішніх та зовнішніх загроз такому функціонуванню.

Технологічна безпека – це відповідна властивість правового господарського порядку, що виявляє себе у спроможності держави та суб'єктів господарювання забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників та виробників оборонної продукції, за рахунок створення для цього необхідних умов господарювання та стимулювання створення та

використання нових технологій шляхом активного організаційно-господарського впливу держави на ефективність функціонування національної інноваційної системи, на забезпечення конкурентоздатності національної економіки та національної безпеки.

Статтю 7 необхідно доповнити у частині переліку загроз у науково-технологічній сфері, виходячи з концепції класифікації загроз національній технологічній безпеці, яку має затвердити наукова спільнота. Також вбачається правильною позиція окремих вітчизняних науковців, що визначають необхідність відокремлення державної інноваційної політики як окремої складової в ГК України, оскільки відсутність цього зводить на нуль побудову інноваційної моделі економічного розвитку [50, с. 111].

Вбачається доцільним доповнити Закон України «Про інноваційну діяльність» положеннями, що визначали би співвідношення між поняттями «інновація» та «технологія» з метою можливості чіткої детермінації конкретних явищ по цим двом категоріям.

Також необхідно додати до переліку нормативно-правових актів України, що формують законодавство України у сфері інноваційної діяльності, що викладений у ст. 2 цього Закону, ряд нових нормативно-правових актів (наприклад, Закони України «Про основи технологічної безпеки України» та «Про єдину біржу технологій України»), які пропонується прийняти нижче з метою більш ефективного регулювання відносин, що пов'язані з забезпеченням національної технологічної безпеки.

Внести зміни у Постанову Укоопспілки (Центральної спілки споживчих товариств України) «Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України», де замінити визначення економічної безпеки з «економічна безпека – це стан захищеності суб'єктів господарювання від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних господарських інтересів та цілей статутної діяльності» на «економічна безпека – результат діяльності держави, суб'єктів організаційно-господарських повноважень та самих суб'єктів господарювання, що адресно спрямована на ключові об'єкти функціонування та розвитку національної економічної системи, забезпечення її необхідними факторами виробництва та організаційно-господарським впливом з боку держа-

ви, що нейтралізує або долає широке коло внутрішніх та зовнішніх загроз такому функціонуванню».

Крім того вбачається взагалі дивним, що Укоопспілка своїми актами встановлює поняття економічної безпеки, оскільки це (як і забезпечення економічної безпеки взагалі) знаходиться в компетенції держави та відповідних органів, а не як не Укоопспілки.

Внести зміни у Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства Економічного Розвитку і Торгівлі України №1277 від 29.10.2013, де замінити визначення економічної безпеки з «економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» на «економічна безпека – результат діяльності держави, суб'єктів організаційно-господарських повноважень та самих суб'єктів господарювання, що адресно спрямована на ключові об'єкти функціонування та розвитку національної економічної системи, забезпечення її необхідними факторами виробництва та організаційно-господарським впливом з боку держави, що нейтралізує або долає широке коло внутрішніх та зовнішніх загроз такому функціонуванню».

Пропонується ввести у ст. 1 Закон України «Про вищу освіту» положення, що освітній грант – це фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі Україною, іншими державами, юридичними, фізичними особами і міжнародними організаціями для отримання вищої освіти громадянам України чи іноземцям, що навчаються у вищих навчальних закладах. Також необхідно внести у цей Закон України норми, що регулювали б порядок видачі та отримання освітніх грантів, та інші норми, що регулювали б відносини, пов'язані з освітніми грантами.

Доцільним вбачається прийняти Типовий договір про оплату вищої освіти та подальше обов'язкове працевлаштування, що дозволить за закордонним зразком реформувати освітню систему, залучивши до фінансування навчання студентів у ВНЗ юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Необхідним вбачається створити спеціальний нормативно-правовий акт, що містив би норми, що регулюють відносини з забезпечення технологічної безпеки України. Пропонується утворити його у формі Закону України «Про основи технологічної безпеки України». Цей Закон має містити ряд визначень термінів, що наразі є невизначеними. Крім того у ньому мають бути визначені основні положення щодо національної технологічної безпеки України: її визначення, система, принципи її забезпечення, об'єкти, суб'єкти забезпечення, основні загрози, основні засоби подолання останніх тощо.

Пропонується виокремити спеціальних суб'єктів забезпечення національної технологічної безпеки – саме вони матимуть найбільші повноваження та здійснюватимуть нагляд та контроль у сфері забезпечення національної технологічної безпеки. Пропонується виокремити три спеціальні суб'єкти забезпечення національної технологічної безпеки:

1. Рада національної безпеки та оборони – має здійснювати координацію діяльності інших суб'єктів, здійснювати контроль за їх діяльністю та приймати стратегічні рішення.

2. Центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки – має приймати тактичні рішення, здійснювати поточний контроль, застосовувати засоби господарсько-правового впливу

3. Служба безпеки України – має здійснювати нагляд за діяльністю юридичних та фізичних осіб, що має відношення до забезпечення національної технологічної безпеки та інші заходи з захисту науково-технічного потенціалу України, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України».

Важливим питанням є компетенція центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки. Вбачається доцільним надати йому повноваження зі здійснення моніторингу світового інноваційного ринку, ліцензування та нагляду за діяльністю критичних для національної технологічної безпеки підприємств, розробки та прийняття прогнозів, нормативів, державних цільових програм. Крім того він має приймати рішення про закупівлю інноваційної конкурентоспроможної продукції, імпорт технологій, наданні державної фінансової під-

тримки, розробляти проекти законів у сфері забезпечення технологічної безпеки, наданні дозволів на ліквідацію чи передачу прав на окремі підприємства. Можливе також розширення компетенції цього органу з метою найбільш ефективного забезпечення національної технологічної безпеки.

Систему загроз національній технологічній безпеці необхідно закріпити, виходячи з концепції загроз національній технологічній безпеці, що має бути спочатку прийнята науковою спільнотою.

Необхідним вбачається створення системи спеціальних правових режимів, що застосовуються для окремих технологій та/або інноваційних ланцюгів.

Виходячи з відсутності існуючої загально визнаної системи класифікації технологій, пропонується закріпити її у Законі України «Про основи технологічної безпеки України». Так, у ньому мають бути визначені основні види технологій та особливості господарсько-правового регулювання відносин, пов'язаних з ними.

Також вбачається доцільним створити окремий розділ, що регулював би основні положення, пов'язані з обігом технологій та новим суб'єктом – біржею технологій. Вбачається доцільним, щоб така біржа була єдиною та у власності держави, з метою більш повного та ефективного державного контролю за її діяльністю.

Пропонується створити Концепцію по забезпеченню технологічної безпеки. Дану концепцію має спочатку створити наукова спільнота, а потім подати її проект для затвердження Кабінетом міністрів України.

Відповідно до запропонованого вище законопроекту «Про основи технологічної безпеки України» вбачається доцільним створити Державну програму забезпечення технологічної безпеки України та окремих секторальних програм, таких як Державна програма розвитку критичних та базових технологій в Україні, Державна програма розвитку ринку технологій України тощо.

До Закону України «Про інвестиційну діяльність» пропонується внести зміни, а саме – додати відповідне нормативно-правове регулювання відносин інноваційного інвестування у певні види технологій та закріпити стимулювання такого інвестування законодавчо. Крім того, доцільним вбачається і закріплення визначень

та характерних рис окремих видів технологій з метою більш простої їх детермінації з масиву інших.

Закон України «Про єдину біржу технологій України» має містити норми, що регулюватимуть відносини під час здійснення трансферу технологій на єдиній біржі технологій України. Єдина біржа технологій України має існувати у окремій формі юридичної особи. Крім того, пропонується утворити її як суб'єкт державної форми власності з метою більш ефективного і прозорого контролю з боку держави з метою забезпечення національної технологічної безпеки України. Вбачається доцільним, щоб статус єдиній біржі технологій України визначався як державне підприємство.

Також необхідно створити господарсько-правовий механізм надання дозволів на ліквідацію чи передачу прав на інноваційні активи окремих підприємств, що мають критичне значення для національної інноваційної системи України. Вбачається доцільним закріпити окремий нормативно-правовий акт, наприклад Закон України «Про особливості порядку ліквідації суб'єктів господарювання та передачі майнових прав на інноваційні активи, щодо яких виникають публічні інтереси». Цей закон має містити багатогранний контент. Зокрема визначення термінів:

- дозвіл на ліквідацію – документ, що надається центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки на право ліквідації підприємства, що має велике значення для національної інноваційної системи;

- дозвіл на передачу прав – документ, що надається центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки на право передачі прав на підприємство, що має велике значення для національної інноваційної системи;

- підприємство, що має велике значення для національної інноваційної системи – суб'єкт господарювання, для якого центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення технологічної безпеки встановлено спеціальний статус і для ліквідації чи передачі прав на якого потрібен спеціальний дозвіл;

- здобувач дозволу – суб'єкт господарювання, який подав до центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки заяву про отримання дозволу на

ліквідацію підприємства, що має велике значення для національної інноваційної системи чи передачі прав разом із підтвердними документами згідно з вимогами законодавства;

- орган надання дозволу – центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення технологічної безпеки, що надає дозволи на ліквідацію та передачу прав.

У цьому Законі окрім загальних положень (таких як сфера дії, принципи, завдання центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки у сфері надання дозволів на ліквідацію та передачу прав тощо) обов'язково мають бути встановлені критерії, за якими мають надавати статус підприємства, що має велике значення для національної інноваційної системи.

Крім того такий перелік має існувати як окремий нормативно-правовий акт і він має бути у формі вичерпного переліку таких суб'єктів господарювання.

Крім того, Закон України «Про особливості порядку ліквідації суб'єктів господарювання та передачі майнових прав на інноваційні активи, щодо яких виникають публічні інтереси» має містити також: підстави для надання дозволів на ліквідацію чи передачу прав; повний перелік документів, необхідних для цього; містити норми, що запровадять прозору процедуру видачі дозволів; встановлювати відповідальність за порушення законодавства у цій сфері; права та обов'язки як органу, що надаватиме дозволи, так і суб'єктів, що мають їх отримувати; строки та терміни отримання дозволів, їх дійсності, подачі документів та надання відповідей; процедуру оскарження рішення органу, що надає дозволи.

Також пропонується внести зміни у Закон України «Про Службу безпеки України» з метою передачі Службі безпеки України ряду повноважень пов'язаних з забезпечення національної технологічної безпеки України.

Зокрема, пропонується розширити перелік завдань Служби безпеки України, що викладений у ст. 2 цього Закону, доповнивши його завданням з забезпечення національної технологічної безпеки України та національного технологічного та економічного суверенітету.

Пропонується викласти цю статтю у такій редакції:

«На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, національного технологічного та економічного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, забезпечення національної технологічної безпеки України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки, науково-технічній сфері та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України».

Також вбачається корисним доповнити пункти 1 та 6, ст. 24 цього Закону положенням щодо обов'язків Служби безпеки України забезпечувати захист національної технологічної безпеки України виклавши його у наступній редакції:

«Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана:

1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології забезпечення захисту національної технологічної безпеки та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;»

«6) здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, критичних технологічних ланцюгів, а також важливих об'єктів інших галузей господарства;»

Вбачається доречним також доповнити існуюче кримінальне та адміністративне законодавство України з метою надання Службі

безпеки України механізмів правового забезпечення національної технологічної безпеки України.

Також необхідно розробити та прийняти Положення про центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки. Вбачається доцільним, щоб цей орган мав спеціальний статус та був підконтрольний та підзвітний Кабінету міністрів України. Йому потрібно мати найширші повноваження для спроможності ефективного забезпечення національної технологічної безпеки України. Необхідно визначитись, чи потрібно створювати новий орган, чи розширити повноваження одного з вже існуючих у державі. Вбачається доречним надати ці повноваження органу, що вже існував у нашій державі, оскільки створення нових органів може призвести до занадто бюрократизації, конфлікту компетенції та інших проблем. Пропонується визначити Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України як центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки.

Однак Постановою КМУ від 4 червня 2014 року Уряд реорганізував Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Наразі правонаступником є Міністерство освіти і науки [34]. Однак, враховуючи важливість регулювання інноваційної сфери економіки все ж таки є наразі вкрай важливою сферою, то пропонується або на базі існуючого Положення «Про Державне агентство з питань науки інновацій» утворити спеціальний державний орган, або відновити діяльність агентства (рекомендується). Причиною цього є надзвичайна вадливість цієї сфери, та необхідність утворення спеціального органу з відповідних питань. При цьому, оскільки однією з причин реорганізації була інтеграція вищої освіти і науки, то і повноваження такого органу мають бути достатньо широкими, щоб сфера його контролю охоплювала всі стадії інноваційного процесу в Україні, включаючи вищу професійну освіту та фундаментальні дослідження. Тому необхідно відмінити відповідні положення Постанови КМУ від 4 червня 2014 та відновити діяльність Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України.

Відповідно якщо здійснити повернення до дії Положення «Про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації

України» необхідно внести зміни до нього. Зокрема, абзац другий пункту першого доповнити та викласти в наступній редакції:

«Держінформнауки України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу технологій, забезпечення національної технологічної безпеки України, нагляду за критичними технологічними ланцюгами, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства».

До основних завдань Держінформнауки України викладених у пункті 2 необхідно додати завдання з забезпечення національної технологічної безпеки України.

Пункт 4 доповнити наступними підпунктами:

«здійснює нагляд за критичними для держави інноваційними ланцюгами та застосовує господарсько-правові засоби подолання загроз цим ланцюгам, що передбачені законодавством»;

«здійснює нагляд за єдиною біржею технологій України та застосовує господарсько-правові засоби подолання загроз їй, що передбачені законодавством»;

«здійснює перевірку обґрунтованості часткового відшкодування державою збитків в певних випадках у разі економічного краху підприємства, що має критичне значення для національної інноваційної системи України»;

«приймає рішення про державне замовлення на створення, розробку чи залучення у виробництво певних технологій»;

«здійснює нагляд за створенням, розробкою чи залученням у виробництво певних технологій, на яке видано державне замовлення»;

«здійснює нагляд за діяльністю вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ, технологічних парків та інших суб'єктів державної власності, що здійснюють освітній процес вищої школи та/або є суб'єктами генерації знань»;

«здійснює в установленому законодавством порядку надання дозволів на ліквідацію чи передачу прав на окремі підприємства що мають критичне значення для національної інноваційної системи України»;

«приймає рішення про здійснення державних закупівель інноваційної конкурентоспроможної продукції на території України та за кордоном»;

«здійснює моніторинг світового інноваційного ринку»;

«приймає рішення про імпорт новітніх технологій»;

«встановлює спеціальні правові режими для окремих технологій чи інноваційних ланцюгів»;

«приймає рішення про надання повного податкового імунітету щодо операцій з увезення на митну територію України обладнання та устаткування для забезпечення підвищення національної технологічної безпеки».

Крім того, вбачається необхідним доповнити Положення «Про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України» нормами, що чітко регулювали б не тільки компетенцію його як органу, що здійснює контроль за станом національної технологічної безпеки та запроваджує відповідні. Мають бути встановлені підстави запровадження, форма звернення для запровадження правових заходів, строки та терміни запровадження правових заходів, процедура скасування тощо.

Також мають бути внесені зміни до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Так, пункт 1 ст. 4 цього закону пропонується надати у такій редакції:

Відповідно до функцій, визначених Конституцією України та цим Законом, Рада національної безпеки і оборони України:

1) розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Стратегії національної технологічної безпеки, Военної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо:

Також пропонується замінити примітку до ст. 1 з «Примітка. Кризовою ситуацією вважається крайнє загострення протиріч, гостра дестабілізація становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні» на «Примітка. Кризовою ситуацією вважається крайнє загострення протиріч, гостра дестабілізація становища чи пряма загроза цього в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні», оскільки

іноді ефективніше діяти до того, як ситуація загостриться до стану, що викладений у існуючій редакції.

Вкрай важливим є створення центрального програмного документу з питань забезпечення національної технологічної безпеки України – Стратегії національної технологічної безпеки України. Вона має бути прийнята Президентом України та періодично оновлюватись, виходячи з потреб держави та сьогоденних реалій.

Ця Стратегія має бути сформована на базі Концепції національної технологічної безпеки України, яку має розробити наукова спільнота. Відповідно до їх повноважень, центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки чи Рада національної безпеки і оборони України.

Підтримуючи думку І. Мілейко, про необхідність закріплення у програмних документах та концепціях розвитку певного плану дій з модернізації вітчизняного законодавства [72, с. 22], пропонується, щоб у цій Стратегії містились не лише декларативні положення та відповідні правові та економічні засоби забезпечення національної технологічної безпеки України, а й встановлюватись законодавча політика держави у цій сфері, що має містити основні нормативно-правові акти, що мають бути прийняті, змінені чи скасовані у майбутньому та відповідні принципи, на яких має відбуватися кожна з цих змін до вітчизняного законодавства.

Крім того можливим є запозичення досвіду Європейського Союзу, де усі заходи підтримки впровадження нових технологій мають регіональний характер [48, с. 144]. Виходячи з цього, у разі трансформації системи стимулювання впровадження технологій за європейськими стандартами буде доцільно окрім загальної Стратегії національної технологічної безпеки України приймати Стратегії технологічної безпеки окремих регіонів.

Також вбачається доцільним переглянути Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». Справа в тому, що вбачається недоречним надавати спеціальний правовий режим та фінансову підтримку технологічним паркам фактично просто через їх правову природу. Більш того, дивною вбачається політика держави, що стимулює саме непряму форму взаємодії з суб'єктами господарювання – не з суб'єктами господарювання напряду, а з об'єднанням таких суб'єктів, що не утворю-

ють юридичну особу. Крім того, держава заохочує створювати для виконання проектів технологічних парків спільне підприємство – нову юридичну особу, що хоча і створена учасниками технологічного парку (а частково взагалі третіми особами), але не є ними. Таким чином виникає щонайменше один квазісуб'єкт (технологічний парк, що не є юридичною особою) та можливе створення ще однієї юридичної особи (спільного підприємства). Таке становище призводить до того, що ускладнюється контроль, притягнення до відповідальності (адже фактично суб'єктами відносин у даній ситуації є технологічний парк та спільне підприємство, а не їх засновники) та відкривається широкий простір для різного роду правових порушень з боку учасників технологічного парку. Тому вбачається доцільним залишити технологічні парки як окремого суб'єкта інноваційної системи, однак значно послабити преференції, що надає йому держава.

Так, пропонується переглянути норму, викладену у ст. 3 Законі України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», яка зазначає, що спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується для технологічного парку строком на 15 років і діє при виконанні проектів технологічного парку. Державне сприяння інноваційній діяльності технологічних парків здійснюється шляхом державної фінансової підтримки та цільового субсидювання проектів технологічних парків. Вбачається недоцільним надавати спеціальний правовий режим технологічним паркам на 15 років просто на підставі виконання проектів технологічного парку. Пропонується надавати спеціальний правовий режим для технологічних парків на загальних підставах, тобто при здійсненні ними господарської діяльності, що має значне значення для національної технологічної безпеки України, обороноздатності держави, забезпечення чистого екологічного середовища тощо. Такий режим має тривати не 15 років, а його строк має бути визначений на загальних підставах. Державну фінансову допомогу також потрібно надавати на загальних підставах. Такі зміни дозволять відсіяти суб'єктів, що стають учасниками технологічних парків лише з метою зменшення контролю за їх діяльності державою та отримання спеціального правового режиму та державної фінансової допомоги. Також це можливо призведе до переходу

до іншого механізму, коли держава буде перебувати у відносинах не з «суб'єктом-посередником», якими фактично виступають конструкції технологічного парку та спільного підприємства, а з суб'єктами, що будуть здійснювати інноваційну діяльність (які нині виступають лише як учасники) напряду. Необхідність цього прямо впливає з визначення технологічного парку, яке надано в пункті 1 ст. 1 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», де зазначено, що технологічний парк (технопарк) – юридична особа або група юридичних осіб (далі – учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції [111]. Тобто, навіщо державі підтримувати створення надскладної конструкції та мати справу з квазісуб'єктом, що діє на підставі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів, якщо держава просто може вкласти багатосторонній договір з учасниками технологічного парку на проведення певної діяльності? Такий договір може передбачати приєднання до нього інших осіб, що дозволить приєднуватись новим учасникам. Однак при цьому виникає певний конфлікт з пунктом 4 цієї статті, де дозволяється участь фізичних осіб у спільному підприємстві (у зв'язку з непотрібністю технологічного парку в цілому, спільне підприємство також вбачається зайвим ускладнення правового механізму). Тобто якщо при існуючій конструкції певним чином фізичні особи могли брати участь у технологічному парку (хоча і опосередковано через участь у спільному підприємстві), то у запропонованій конструкції вони не зможуть цього робити.

Тому пропонується два заходи. По-перше, вбачається доцільним дозволити фізичним особам-підприємцям бути сторонами у запропонованому багатосторонньому договорі. Це можуть бути як стихійні дослідники, що мають здійснювати певну інноваційну діяльність, так і просто інвестори, що надаватимуть кошти для такої діяльності. По-друге, з тих же причин пропонується редакція

пункту 1 ст. 1 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та викладення його у такій редакції:

«технологічний парк (технопарк) - юридична особа або група юридичних осіб та/або фізичних осіб підприємців (далі – учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проєктів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції чи фінансування такої діяльності».

Крім того необхідно внести зміни у ряд інших актів, зокрема Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 № 1657 «Деякі питання організації діяльності технологічних парків», де міститься Порядок державної реєстрації технологічних парків. Наразі там не міститься норм, що дозволяли б фізичним особам-підприємцям подавати документи до Міністерства освіти та науки для державної реєстрації технологічних парків [35], а отже неможливо внести зміни до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» без відповідних змін до зокрема Постанови Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 № 1657 «Деякі питання організації діяльності технологічних парків». Хоча технологічні парки не вбачаються більш ефективними з точки зору корисності для інноваційної системи держави ніж інші суб'єкти, однак інститут технологічних парків все ж таки вбачається доцільним зберегти, оскільки для окремих завдань з забезпечення технологічної безпеки держави вони можуть бути корисними. Тому Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» має бути збережено, хоча і змінено в окремих частинах.

Зокрема, пропонується таким чином редагувати ст. 3 цього Закону:

«Спеціальний режим інноваційної діяльності може запроваджуватись для технологічного парку і діє при виконанні проєктів технологічного парку.

Державне сприяння інноваційній діяльності технологічних парків може здійснюватись шляхом державної фінансової підтримки,

цільового субсидіювання проєктів технологічних парків чи інших стимулюючих заходів, що передбачені законодавством України».

Крім того, вбачається недоцільним обов'язкові цільові субсидії передбачені у ст. 7 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» з увезення в Україну для реалізації проєктів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні. Фактично держава фінансує увезення будь якого нового устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні. Однак не завжди таке устаткування, обладнання та комплектуючі чи матеріали є необхідними для підвищення конкурентоздатності вітчизняного виробника, екологічно чисті чи потрібні для забезпечення технологічної безпеки держави. Тому пропонується викласти цю частину ст. 7 у такій редакції:

«сум ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, при ввезенні в Україну для реалізації проєктів технологічних парків нового устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні, що необхідні для забезпечення національної технологічної безпеки України чи значно підвищують конкурентоспроможність продукції технологічного парку».

Незважаючи на недоліки вітчизняної системи, все ж таки вбачається доцільним зберегти та розвинути нормативно-правове регулювання діяльності технологічних парків. Так, А.М. Стельмащук згадуючи про позитивні риси технологічних парків вказує, що «значення технопарків і доцільність їх створення в Україні полягає в тому, що: вони є ефективною формою зближення науки і виробництва, бо скорочується до мінімуму тривалість циклу «дослідження – розробка – впровадження»; у технопарках зосереджуються висококваліфіковані кадри різних спеціальностей – учені, розробники, дослідники, аналітики, інженери, спеціалісти різного профілю, що забезпечує можливість міжгалузевих досліджень; у технопарках зосереджується унікальне устаткування, обчислювальні центри, лабораторії, що дає змогу проводити дослідження і наукові експерименти; у парках фінансовий капітал представлений у найдосконаліших формах – венчурному капіталі; у технопарках

формується «еталонне середовище» з точки зору як економічних, так і організаційно-географічних умов для створення нових, наукомістких виробництв, що відповідають сучасним вимогам розвитку суспільства» [127, с. 217-218].

Крім того, вбачається доцільним все ж таки надавати значну державну підтримку технологічним паркам, оскільки це розповсюджені західний досвід [118, с. 86]. Пропонується лише змінити механізм надання підтримки, щоб максимально виключити криміногенність норм та підсилити стимулюючу складову. Крім того, як доцільно зазначає В.І. Покотилова, наразі існує багато прогалин у законодавстві про технологічні парки та необхідною є модернізація існуючих нормативно-правових актів з метою подолання цих прогалин [86, с. 23].

Виходячи з вищесказаного, можна дійти висновку, що технологічні парки не мають бути пріоритетним суб'єктом державної інноваційної системи, а тому вбачається недоцільним існування ст. 9 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», що визначає, що проекти технологічних парків є пріоритетними для залучення коштів Української державної інноваційної компанії та її регіональних відділень, оскільки кредитування їх також має здійснюватись за загальною процедурою. Тому пропонується виключити цю статтю з Закону.

Шляхом внесення таких змін вбачається можливим створити ефективно діючу систему технопарків, що функціонували не за для отримання спеціального режиму чи фінансової допомоги для діяльності своїх учасників, а з метою укріплення інноваційної системи держави, створення нових технологій та запровадження інновацій у вітчизняну економіку. Таке «перезавантаження» створить принципово нову концепцію технологічних парків, що мають по справжньому стати одним з стержнів інноваційної системи України.

Вкрай важливим вбачається прийняття єдиного нормативно-правового акту, що містив би норми, що регулюють максимально велике коло відносин, пов'язаних з інноваційною діяльністю взагалі. Це зробить нормативно-правову базу більш доступною для населення, ліквідує розпорошеність норм права по багатьом нормативно-правовим актам та дозволить уникнути колізій. Створення

такого акту пропонується у формі Інноваційного кодексу України. Проект такого документу вже існує, однак його не було прийнято. За основу пропонується взяти вже існуючий проект Інноваційного кодексу України [114]. Крім того, оскільки інноваційні відносини є тісно пов'язаними з інвестиційними відносинами і без значних інвестицій неможливим є інноваційний розвиток національної економіки, пропонується розглянути можливість полегшати розуміння потенційними інвесторами норма права згрупувавши їх у єдиному нормативно-правовому акті. Вбачається доцільною думка В.В. Кудрявцевої про необхідність прийняття Інвестиційного кодексу України [64, с. 185]. Крім того, кодифікація інвестиційного законодавства має власні конституційно-правові підстави, що ґрунтуються на змісті статей 97 та 116 Конституції України [63, с. 5]. Це дозволить виокремити вже остаточно таку підгалузь права як інноваційне право, що потребує детальної регламентації на законодавчому рівні з метою підвищення конкурентоздатності вітчизняного виробника шляхом залучення у виробництво новітніх технологічних досягнень та підвищить рівень економічного розвитку взагалі.

ВИСНОВКИ

1. Технологічна безпека держави в господарсько-правовому сенсі – властивість ефективного функціонування правового господарського порядку, що полягає у досягненні спроможності держави та суб'єктів господарювання забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників і виробників оборонної продукції шляхом створення для цього необхідних умов господарювання та стимулювання створення й використання нових технологій за рахунок активного організаційно-господарського впливу держави на ефективність функціонування національної інноваційної системи, та забезпечення конкурентоздатності національної економіки й національної безпеки.

2. Можна виокремити окрему функцію держави – забезпечення національної технологічної безпеки України, що вимагає правового закріплення відповідного компетенційного навантаження на суб'єктів організаційно-господарських повноважень, а також систематизації відповідних господарсько-правових засобів впливу.

3. Виокремлено мікрооб'єкт та макрооб'єкт в сфері відносин національної технологічної безпеки України. Мікрооб'єктом є відносини щодо створення та використання окремих об'єктів інтелектуальної власності. Макрооб'єктом виступають інноваційна траєкторія, інноваційний ланцюг та типова технологічна конфігурація. Інноваційна траєкторія – кінцева конфігурація інноваційних відносин між суб'єктами та учасниками національної інноваційної системи, що поєднує окремі елементи (стадії) інноваційного циклу різної правової природи в єдиний інноваційний процес. Інноваційний ланцюг – певна стабільна інноваційна траєкторія, що використовується для одного інноваційного процесу протягом значного часу. Типова технологічна конфігурація – комплекс інноваційних ланцюгів, притаманний значній кількості інноваційних процесів у певній сфері за участю широкого кола суб'єктів інноваційної діяльності. На державному рівні необхідно створити топографію найбільш значущих інноваційних траєкторій задля створення сприятливих умов щодо їх подальшого розвитку та охорони. Запровадження у законодавстві положень щодо концепцій

інноваційного ланцюга, інноваційної траєкторії та типових технологічних конфігурацій є необхідним для більш ефективної реалізації динамічних інноваційних відносин.

Динаміка інноваційних відносин є тим чинником, який потребує додаткової уваги господарсько-правової науки щодо інноваційної діяльності для забезпечення чіткого та ефективного правового зв'язку між елементами (ланками) національної інноваційної системи. Відтак об'єктом наукового дослідження має стати вивчення кожного окремого інноваційного циклу та певних груп таких циклів за їх траєкторією чи ланцюгом відповідно, з метою більш чіткого розуміння загроз таким процесам та створенню заходів протидії та подолання таких загроз.

Потрібно створити класифікацію інноваційних траєкторій за окремими критеріями. Залежно від постійності існування можна виокремити: постійно діючі інноваційні, тимчасові, разові інноваційні траєкторії. Залежно від частоти використання: типові, групові, індивідуальні технологічні траєкторії. Відповідно до наявності перетину інноваційним процесом кордону України: національні, зовнішні, мішані. Залежно від кількості суб'єктів, що здійснюють контроль інноваційного процесу: моносуб'єктні, бісуб'єктні, полісуб'єктні інноваційні траєкторії. Залежно від присутності всіх етапів інноваційного процесу у конкретній траєкторії можна виокремити: повні неповні інноваційні траєкторії. Залежно від типів використання інноваційної траєкторії: типові специфічні інноваційні траєкторії.

4. **Інноваційна система – певна ієрархічно побудована та законодавчо закріплена сукупність суб'єктів та відносин, що забезпечують створення, трансфер, застосування, вдосконалення, забезпечення залучення інноваційних продуктів у сфері господарювання з метою підвищення конкурентоздатності окремих суб'єктів господарювання та національної економіки в цілому за рахунок випуску та реалізації інноваційної продукції, а також використання інновацій.**

5. Технології можна розглядати у двох додаткових значеннях: 1) на мікрорівні, як об'єкт господарко-правового обігу та об'єкт інноваційних правовідносин – це певна система інформації, прав інтелектуальної власності та/або матеріальних об'єктів, що ма-

ють здатність до передачі, дозволені Законом для залучення у обіг та мають всі характерні риси технології як об'єкту інноваційної системи; 2) на макрорівні, як визначальний чинник технологічної бази (платформи) – базовий технологічний уклад, що полягає у певній сукупності наукових знань відсутність яких унеможливило створення певної інновації і саме використання яких є основним підґрунтям для проведення відповідних досліджень.

Можливо виокремити виділити такі технології: базові, критичні, військового призначення, біотехнології, технології соціального управління тощо. Враховуючи стрімкий розвиток світової наукової думки, важливим є виокремлення нових класифікацій з метою надання більш ефективного господарсько-правового забезпечення відповідним правовідносинам. Необхідним для більш ефективного господарсько-правового забезпечення національної технологічної безпеки є створення визначень нових видів технологій та зміну формулювання визначення деяких існуючих видів технологій:

- критичні технології – технології, найважливіші для забезпечення довгострокової якісної переваги держави і державного виробника у найважливіших сферах виробництва і надання послуг, необхідні для забезпечення обороноздатності та національної безпеки країни та технології, що мають значну комерційну чи наукову цінність.

- технології подвійного використання – їх можна використати як для створення конкурентоздатного продукту (основна мета), так і для зміцнення обороноздатності держави.

- базові технології – з їх допомогою можливо зробити якісний технологічний стрибок у певній галузі, та без використання яких такий стрибок є неможливим.

- технології-послуги – являє собою послугу, що завдяки інформації, що в ній міститься, може розглядатись одночасно як технологія.

- технології соціального управління – вони прямо не впливають на виробництво, однак має місце опосередкований вплив через управління групою людей чи суспільством в цілому.

- екологічні технології – їх використання значно знижує забруднення чи робить більш ефективним очищення навколишнього середовища.

- технологічна виробнича лінія – технологія має лише матеріальне втілення і не супроводжується передачею інноваційного компоненту в інноваційній формі.

6. Механізм забезпечення технологічної безпеки поділяється на основні рівні: реактивний механізм забезпечення національної технологічної безпеки (полягає у подоланні та нейтралізації вже існуючих загроз, які становлять значну загрозу національній технологічній безпеці, а подолання та нейтралізація яких має відбутися у короткостроковий період часу) та механізм стратегічного забезпечення національної технологічної безпеки (має на меті або превенцію потенційних загроз і полягає у превентивних заходах держави щодо забезпечення певного рівня її участі у світовій економіці, забезпечення її перспективної обороноздатності та протидії іншим потенційним загрозам, або подолання та нейтралізацію існуючих загроз, що мають довгостроковий характер).

8. Корисним є поділ сфери технологічної безпеки на активну (має справу з загрозами, що впливають із волі певного суб'єкта чи групи суб'єктів) та пасивну (що мають справу з загрозами, що виникають незалежно від волі суб'єктів) складові з метою оптимізації розподілу господарсько-правових засобів впливу на них з боку держави.

9. Загрози національній технологічній безпеці – це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку спроможності держави забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників та виробників оборонної продукції. Наразі не існує чіткої класифікації загроз національній технологічній безпеці, а тому необхідно розробити таку комплексну класифікацію та перелік відповідних загроз базуючись на структурі інноваційної системи країни.

10. Існують окремі правові режими технологій та необхідним вбачається закріпити за кожним з них відповідні господарсько-правові засоби, що використовуються державою до суб'єктів, що приймають участь у обігу відповідних технологій. Слід виходити із необхідності інституціалізувати такі правові режими технологій: рестриктивний режим, загальний режим, режим пріоритетної реалізації, режим найбільшого стимулювання впровадження та

розробки. Основними правовими засобами, що використовуються при рестриктивному режимі мають бути: заборона, контроль та обмеження. Для звичайного режиму має бути створений стандартний механізм застосування господарсько-правових засобів. Для режиму пріоритетної реалізації характерним має стати широке використання встановлених державною пільг. Для режиму найбільшого стимулювання впровадження та розробки пропонується найширше використання таких правових засобів як гарантії, пільги, різноманітні засоби державної підтримки, використання правових форм державно-приватного партнерства.

11. Необхідним є подальший розвиток класифікації суб'єктів національної технологічної безпеки, що має стати основою для аналізу загроз відповідним суб'єктам з метою розробки господарсько-правових засобів подальшої протидії та нейтралізації таких загроз. Виокремлено такі групи суб'єктів національної технологічної безпеки: суб'єкти державного регулювання; суб'єкти освіти; суб'єкти генерації знань; суб'єкти інноваційної інфраструктури; інвестори; суб'єкти-актори; складні суб'єкти; стихійні дослідники; споживачі. Доцільно забезпечити надання правового забезпечення діяльності таких на разі слабо захищених суб'єктів, як стихійні дослідники, що наразі не є постійним елементом національної інноваційної системи.

12. Сучасний стан інфраструктури з трансферу технологій вимагає створення окремого інституту – біржі технологій, що має бути у державній власності та має служити основним майданчиком для трансферу технологій в Україні. Ця біржа має функціонувати у вигляді єдиної біржі технологій України. Для ефективного функціонування необхідно прийняти спеціальний нормативно-правовий акт – Закон України «Про єдину біржу технологій України». Засновником та єдиним володільцем єдиної біржі технологій України виступатиме держава, а всі суб'єкти, що виявлять бажання приймати участь у процесі трансферу технологій будуть виступати як її учасники.

13. Необхідно утворити центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки чи надати відповідні повноваження вже існуючому органу. Таким органом має стати Державне агентство з питань науки, інновацій

та інформатизації України (вбачається доцільним відновити його роботу). Відповідно необхідно внести зміни до Положення «Про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України», де має бути викладено норми, що відповідним чином розширюють компетенцію Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, та інші норми, що регулюватимуть діяльність агентства, пов'язану з регулюванням центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки відносин, пов'язаних з забезпеченням національної технологічної безпеки України.

14. Доцільним є створення господарсько-правового механізму надання дозволів на ліквідацію чи передачу окремих майнових прав на окремі підприємства, що мають критичне значення для національної інноваційної системи України з метою попередження можливості навмисної ліквідації чи банкрутства таких підприємств. Це дозволить протидіяти зловмисним діям, що загрожують підприємствам, що займають важливе становище для державної економіки в цілому.

15. Сучасне нормативно-правове забезпечення діяльності технологічних парків в Україні є неефективним, тому необхідні певні зміни до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». Зокрема, викладення поняття технологічного парку як «технологічний парк (технопарк) – юридична особа або група юридичних осіб та/або фізичних осіб підприємців (далі – учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції чи фінансування такої діяльності». Також необхідно змінити фактично обов'язковість державної підтримки технологічних парків на систему, коли державна підтримка здійснюється, виходячи з результативності діяльності технологічних парків.

16. Необхідним є створення чіткого механізму господарсько-правових засобів подолання та нейтралізації загроз національній технологічній безпеці України. Це в першу чергу потребує закріп-

лення всіх господарсько-правових засобів, які держава має використовувати для подолання та нейтралізації загроз національній технологічній безпеці України. Такими засобами є:

- правові гарантії прав на інвестиції, захисту майнових і немайнових інтелектуальних прав;
- пільги для інвесторів, суб'єктів, що впроваджують перспективні технології та розробників технологій у певних областях;
- державна підтримка у вигляді фінансування інноваційних проектів;
- застосування державного замовлення на розробку та впровадження у виробництво технологій на підприємствах державної форми власності.
- спеціальний правовий режим господарювання для окремих суб'єктів, що здійснюють розробку, інвестування чи впровадження у виробництво окремих критичних технологій;
- введення ряду стандартів товарної продукції для заохочення суб'єктів, що мають високі показники екологічності, конкурентоздатності тощо;
- інші господарсько-правові засоби.

17. З метою надання ефективного правового регулювання відносинам, пов'язаним з забезпеченням національної технологічної безпеки України, має бути прийнято спеціальний нормативно-правовий акт – Закон України «Про основи технологічної безпеки України», що має регулювати основні відносини, пов'язані з забезпеченням національної технологічної безпеки. Запропоновано основні положення, що мають міститись у цьому Законі. Доцільно доповнити нормативний та доктринальний матеріал у сфері забезпечення національної технологічної безпеки України шляхом прийняття Концепції по забезпеченню технологічної безпеки. Державної програми забезпечення технологічної безпеки України, Закону України «Про єдину біржу технологій України», Закону України «Про особливості порядку ліквідації суб'єктів господарювання та передачі майнових прав на інноваційні активи, щодо яких виникають публічні інтереси».

З метою більш ефективного регулювання відносин у сфері забезпечення національної технологічної безпеки України необхідним є внесення змін до Господарського кодексу України, За-

конів України «Про основи національної безпеки України», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про Службу безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», Положення «Про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України» та інших нормативно-правових актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. І. Національна безпека як філософська категорія [Електронний ресурс] / В. І. Абрамов, О. Г. Афоніна // Державне управління: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2010. – № 1. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10avibfk.pdf> – Назва з екрана.
2. Андрощук Г. Государственная инновационная политика / Г. Андрощук // Бизнес-информ. – 1997. – № 1. – С. 37–40.
3. Антонович Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л. Л. Антонович, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – Київ : КНЕУ, 2003. – 394 с.
4. Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія / Ю. Є. Атаманова ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, НДІ інтелектуал. власності Акад. прав. наук України. – Харків : ФІНН, 2008. – 424 с.
5. Байдін Ю. В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції (питання теорії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Юрій Валерійович Байдін ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; наук. керівник І. В. Яковюк. – Харків, 2012. – 244 с.
6. Баранецький І. О. Особливості та перспективи розвитку венчурного підприємництва в Україні / І. О. Баранецький // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 4. – С. 46–52.
7. Білоусов Є. М. Інноваційна сфера та економічна безпека держави (постановка проблеми) / Є. М. Білоусов // Право та інновації. – 2013. – № 4. – С. 5–10.
8. Бочаров А. В. Государственная инновационная политика – формирование инновационной системы / А. В. Бочаров, Ю. М. Шмелев // Национальные инновационные системы: Формирование. Развитие : темат. информ.-аналит. подборка / сост. В. Нежиборец. – Киев, 2005. – Вып. 5. – С. 38–41.
9. Бочкова І. І. Господарсько-правове забезпечення впровадження та розвитку біотехнологій в промисловості України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / І. І. Бочкова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; керівник роботи Р. П. Бойчук. – Харків, 2015. – 23 с.

10. Бочкова І. І. Питання організаційно-господарського впливу держави на обіг біотехнологій в Україні / І. І. Бочкова // Юрист України. – 2014. – № 2. – С. 82–91.
11. Буднікевич І. М. Становлення регіонального ринку інновацій: теорія та практика (на прикладі Карпатського регіону) : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.10.01 / І. М. Буднікевич; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2002. – 20 с.
12. Буравльов Є. Науково-технологічна безпека України у контексті глобалізації / Є. Буравльов, В. Стогній // Вісник Національної академії наук України. – 2005. – № 3. – С. 32–40.
13. Бюджетний кодекс України : від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50/51. – Ст. 572.
14. Ваксман Р. В. Рекламна діяльність: проблеми господарсько-правового забезпечення : монографія / Р. В. Ваксман ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Юрайт, 2014. – 208 с.
15. Величко О. Ф. Критичні технології як національний пріоритет у забезпеченні обороноздатності держави / О. Ф. Величко, О. І. Затинайко, П. П. Скурський // Наука і оборона. – 2011. – № 4. – С. 23–30.
16. Виноградов С. И. Закономерности развития рынка инноваций : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.01 / Виноградов Сергей Иванович. – СПб., 2010. – 23 с.
17. Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. – Київ : Атіка, 2004. – 624 с.
18. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін. та допов. – Київ : Прав. єдність, 2008. – 766 с.
19. Гелич Ю. О. Правові основи формування режиму комерційної таємниці на підприємстві / Ю. О. Гелич // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 204–208.
20. Гладка О. В. Комерційна концесія як форма інноваційного інвестування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Гладка Олена Валентинівна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 19 с.
21. Голюков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека / І. В. Голюков // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 309–314.

22. Головінов О. М. Теорія і практичні аспекти розвитку ринку інновацій в Україні / О. М. Головінов, М. О. Головінов // Торгівля і ринок України : зб. наук. пр. – Донецьк, 2013. – Вип. 36. – С. 352–361.
23. Горбань О. М. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посіб. / О. М. Горбань, В. Є. Бахрушин ; Гуманітар. ун-т “Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.”. – Запоріжжя, 2004. – 204 с.
24. Гордон М. В. Советское авторское право / М. В. Гордон. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1955. – 232 с.
25. Гордуновський О. М. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України / О. М. Гордуновський // Фінансовий простір. – 2014. – № 2. – С. 23–29.
26. Господарське право України : навч. посіб. / за заг. ред. Н. О. Саніахметової. – Харків : Одиссей, 2005. – 608 с.
27. Господарський кодекс України : від 16 січ. 2003. р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 18–22. – Ст. 144.
28. Громова О. М. Правове забезпечення захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Громова Ольга Миколаївна ; Донец. юрид. ін-т МВС України ; наук. керівник Б. В. Деревянко. – Кривий Ріг, 2015. – 202 с.
29. Давидюк О. М. Господарсько-правове регулювання обігу технологій в Україні: перспективи доопрацювання / О. М. Давидюк // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. – Харків, 2010. – № 1. – С. 150–158.
30. Давидюк О. М. Господарсько-правові аспекти реалізації принципу децентралізованої державної підтримки впровадження технологій / О. М. Давидюк // Економічна теорія та право : зб. наук. пр. – Харків, 2015. – № 1. – С. 152–160.
31. Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / О. М. Давидюк ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2010. – 20 с.
32. Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : монографія / О. М. Давидюк. – Харків : ФІНН, 2010. – 176 с.

33. Державна цільова економічна програма “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009–2013 роки : затв. постановою Каб. Міністрів України від 14 трав. 2008 р. № 447 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 36. – Ст. 1201.
34. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади : постанова Каб. Міністрів України від 4 черв. 2014 р. № 255 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 59. – Ст. 1597.
35. Деякі питання організації діяльності технологічних парків : постанова Каб. Міністрів України від 29 листоп. 2006 р. № 1657 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 48. – Ст. 3199.
36. Дозорцев В. А. Законодательство и научно-технический прогресс / В. А. Дозорцев. – М. : Юрид. лит., 1978. – 191 с.
37. Дурицька Г. В. Інвестиційно-інноваційна безпека країни в умовах транснаціоналізації / Г. В. Дурицька // Фінансовий простір. – 2015. – № 2. – С. 314–318.
38. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; за ред. Л. С. Шевченко. – Харків : Право, 2009. – 312 с.
39. Жаворонкова Г. В. Стратегія технологічної безпеки регіону / Г. В. Жаворонкова // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” : зб. наук. пр. – 2012. – № 15. – Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – С. 89–95.
40. Задихайло Д. В. Визначальні політико-правові чинники економічної стратегії держави / Д. В. Задихайло // Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення : колект. монографія / за наук. ред. Д. В. Задихайла. – Харків, 2013. – Т. 1. – С. 10–53.
41. Задихайло Д. В. Державне регулювання ринкових відносин як актуальна юридична проблема / Д. В. Задихайло // Українське комерційне право. – 2005. – № 6. – С. 18–29.
42. Задихайло Д. В. Кодифікація інноваційного законодавства: окремі концептуально-правові підходи / Д. В. Задихайло // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. – Харків, 2010. – № 4. – С. 177–185.
43. Задихайло Д. Д. Функції уряду України в економічній сфері: модернізація конституційно-правового забезпечення / Д. Д. Задихайло

хайло ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Харків : Юрайт, 2013. – 112 с. – (Наукові доповіді ; вип. 9).

44. Заявление ФАО по биотехнологии [Электронный ресурс] // Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций. – Электрон. текстовые данные. – Режим доступа: <http://www.fao.org/biotech/fao-statement-on-biotechnology/ru/> – Загл. с экрана.

45. Зенин И. А. Наука и техника в гражданском праве / И. А. Зенин. – М. : Изд-во МГУ, 1977. – 208 с.

46. Иванова Н. Национальные инновационные системы / Н. Иванова // Вопросы экономики. – 2001. – № 7. – С. 59–70.

47. Инновационная кузница // Голос Украины. – 2006. – 5 мая (№ 82). – С. 3.

48. Інноваційна політика: європейський досвід та рекомендації для України. – Київ : Фенікс, 2011. – Т. 1: Ключові особливості інноваційної політики в якості основи для розробки заходів сприяння інноваціям, що спрямовують Україну до заснованої на знаннях конкурентоспроможної економіки – порівняння ситуації в ЄС і Україні. – 214 с.

49. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Гець, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – Київ : Знання України, 2002. – 326 с.

50. Інноваційне інвестування в Україні: проблеми правового забезпечення : колект. монографія / за наук. ред. Д. В. Задихайла. – Харків : Юрайт, 2013. – Т. 2. – 536 с. – (Серія “Наукові праці кафедри господарського права Національного університету “Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого”).

51. Кант И. Сочинения в шести томах / Иммануил Кант ; под общ. ред.: В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана. – М. : Мысль, 1964. – Т. 3. – 544 с.

52. Коммерческое право : в 2 ч. : учеб. / под ред. В. Ф. Попондопуло, В. Я. Яковлевой. – 3-е изд. – М., 2004. – Ч. 1. – 680 с.

53. Конвенция учреждающая Всемирную организацию интеллектуальной собственности [Электронный ресурс] : подписан. в Стокгольме 14 июля 1967 г. и изменен. 2 окт. 1979 г. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_169 – Назва з екрана.

54. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

55. Концепція економічної безпеки споживчої кооперації України [Електронний ресурс] : затв. постановою шостих зборів Ради Укоопспілки дев'ятнадцятого скликання від 12.11.2008 р. // Закони України : інформ.-прав. портал. – Електрон. текстовые данные. – Режим доступа: http://www.uazakon.com/documents/date_3c/pg_gnguso.htm – Загл. с экрана.

56. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України : схвалено постановою Верхов. Ради України від 13 лип. 1999 р. № 916-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 37. – Ст. 336.

57. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : схвалена постановою Верхов. Ради України від 16 січ. 1997 р. № 3/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – Ст. 85.

58. Концепція розвитку національної інноваційної системи : схвалено розпорядж. Каб. Міністрів України від 17 черв. 2009 р. № 680-р // Офіційний вісник України. – 2009. – № 47. – Ст. 1593.

59. Корецкий В. И. Авторские правоотношения в СССР / В. И. Корецкий. – Сталинабад : Таджик. гос. ун-т, 1959. – 372 с.

60. Красномовец В. А. Участь Украины у процессах международного трансфера технологий в контексте обеспечения конкурентных переваг / В. А. Красномовец, А. М. Прощаликіна // Фінансовий простір. – 2015. – № 2. – С. 312–319.

61. Кривенко Л. В. Формування інноваційної моделі розвитку України – запорука економічного зростання / Л. В. Кривенко, В. М. Милашенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2. – С. 16–20.

62. Кривоус В. Б. Інтеграція України в світовий ринок інновацій : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.02 / В. Б. Кривоус ; Терноп. нац. економ. ун-т. – Тернопіль, 2008. – 20 с.

63. Кудрявцева В. В. Кодифікація інвестиційного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. В. Кудрявцева. – Харків, 2010. – 20 с.

64. Кудрявцева В. В. Концептуальні засади кодифікації інвестиційного законодавства України / В. В. Кудрявцева // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Харків, 2009. – Вип. 17. – С. 175–185.

65. Лазутін Г. І. Форми, методи та інструменти реалізації інноваційної політики / Г. І. Лазутін // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 6. – С. 50–58.

66. Макаров М. О. Ринок інновацій в аграрному секторі / М. О. Макаров // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 86–90.

67. Мамутов В. К. Хозяйственный кодекс в системе правового обеспечения экономики в Украине / В. К. Мамутов // Государство и право. – 2008. – № 6. – С. 65–73.

68. Матвеева А. В. Спеціальний правовий режим інноваційної діяльності: до визначення поняття / А. В. Матвеева // Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 15 груд. 2009 р. – Харків, 2011. – С. 34–38.

69. Матюшенко І. Ю. Перспективи створення національної інноваційної системи в Україні [Електронний ресурс] / І. Ю. Матюшенко // Інститут Еволюційної Економіки – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://iee.org.ua/files/alushta/13-matyushenko-perspektivy_stv.pdf – Назва з екрана.

70. Методика проведення державної експертизи інноваційних проектів [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 21 лют. 2008 р. № 114 // UA Pravo: Правова бібліотека України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base10/ukr10972.htm> – Назва з екрана.

71. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва економ. розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : офіц. веб-сайт. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii> – Назва з екрана.

72. Милейко И. Структурно-отраслевая политика государства: правовые аспекты реализации / И. Милейко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 21–24.

73. Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій у 2 ч. / В. С. Мілаш. – Харків : Право, 2008. – Ч. 1. – 496 с.

74. Мірошніченко О. В. Визначальні функції системи національної економічної безпеки / О. В. Мірошніченко // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Економічні науки. – 2007. – № 12. – С. 8–11.

75. Ніколаєнко С. Національна інноваційна система – дорога в майбутнє / С. Ніколаєнко // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 9. – С. 4–7.

76. О мероприятиях по повышению эффективности работы научных организаций и ускорению использования в народном хозяйстве достижений науки и техники [Электронный ресурс] : постановление ЦК КПСС, Совмина СССР от 24 сент. 1968 г. № 760 // Мировая и рыночная экономика: статьи и книги. – Электрон. текстовые данные. – Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15254.htm> – Загл. с экрана.

77. Об улучшении планирования и усилении воздействия хозяйственного механизма на повышение эффективности производства и качества работы [Электронный ресурс] : постановление ЦК КПСС, Совета министров СССР от 12 июля 1979 г. № 695 // Электронный фонд правовой и нормативно-технической документации. – Электрон. текстовые данные. – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/600369> – Загл. с экрана.

78. Олефір А. О. Проблеми господарсько-правової політики України та зарубіжний досвід / А. О. Олефір // Актуальні питання цивільного та господарського права : зб. матеріалів круглого столу, 24 груд. 2015 р. – Полтава, 2015. – С. 57–59.

79. Орлюк О. Економіко-правові засади формування в Україні національної інноваційної системи / О. Орлюк, В. Нежиборець, С. Ревуцький // Інтелектуальний капітал. – 2005. – № 5. – С. 3–8.

80. Остапенко Ю. І. Щодо тенденцій розвитку господарського законодавства України / Ю. І. Остапенко // Актуальні питання цивільного та господарського права : зб. матеріалів круглого столу, 24 груд. 2015 р. – Полтава, 2015. – С. 61–62.

81. Пабат О. В. Економічна безпека держави: інноваційні фактори : монографія / О. В. Пабат ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2012. – 165 с.

82. Пашков В. М. Господарсько-правова політика у сфері охорони здоров'я: проблеми вітальної безпеки : монографія / В. М. Пашков. – Київ : Моріон, 2007. – 152 с.
83. Пашков В. М. Економічна політика держави на фармацевтичному ринку: правові засоби та механізми реалізації / В. М. Пашков // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 7. – С. 51–55.
84. Пашута М. Т. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання / М. Т. Пашута, О. М. Шкільнюк. – Київ : Центр навч. літ., 2005. – 118 с.
85. Погрібний Д. І. Проблемні аспекти правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій / Д. І. Погрібний // Актуальні питання цивільного та господарського права : зб. матеріалів круглого столу, 24 груд. 2015 р. – Полтава, 2015. – С. 65–66.
86. Покотилова В. І. Технологічні парки України: стан, проблеми, перспективи розвитку / В. І. Покотилова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 19. – С. 21–23.
87. Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України : затв. Указом Президента України від 8 квіт. 2011 р. № 437/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1245.
88. Положення про порядок контролю за експортом, імпортом і транзитом товарів, що стосуються ядерної діяльності та можуть бути використані у створенні ядерної зброї : затв. постановою Каб. Міністрів України від 12 берез. 1996 р. № 302 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 9. – С. 268.
89. Попович З. Экономический рост и перспективы инновационного развития / З. Попович // Экономика Украины. – 2004. – № 12. – С. 41–47.
90. Правовые вопросы научно-технического прогресса в СССР / под ред. и с предисл. М. М. Богуславского. – М. : Наука, 1967. – 511 с.
91. Прилуцька І. Ринок технологій як невід'ємна складова розвитку інноваційного підприємництва в Україні / І. Прилуцька // Вісник Київського Національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка. – Київ, 2013. – Вип. 4. – С. 63–65.

92. Приходько В. П. Система загроз національним економічним інтересам України / В. П. Приходько // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 14. – С. 10–13.
93. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37/38. – Ст. 2004.
94. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – Ст. 195.
95. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 верес. 2006 р. № 143-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
96. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20 лют. 2003 р. № 549-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 23. – Ст. 148.
97. Про державні цільові програми : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1621-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 25. – Ст. 352.
98. Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних економічних зон) : Закон України від 13 жовт. 1992 р. № 2673-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 676.
99. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
100. Про індустриальні парки : Закон України від 21 черв. 2012 р. № 5018-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 22. – Ст. 212.
101. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 лип. 2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
102. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 берез. 2015 р. № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.

103. Про наукові парки : Закон України від 25 черв. 2009 р. № 1563-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 51. – Ст. 757.
104. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 черв. 1993 р. № 3322-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.
105. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листоп. 2015 р. № 848-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 3. – Ст. 25.
106. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
107. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
108. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 верес. 2011 р. № 3715-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19/20. – Ст. 166.
109. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 берез. 1998 р. № 183/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237.
110. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
111. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 991-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 363.
112. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12 лют. 2007 р. № 105/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 11. – Ст. 389.
113. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15 берез. 2006 р. № 3528-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34. – Ст. 291.
114. Проект Інноваційного кодексу України. – Харків : Право, 2012. – 168 с. – (Серія “Інноваційне суспільство і розвиток законодавства”).

115. Рассохин В. П. Организационно-правовые проблемы внедрения в производство принципиально новых достижений науки и техники : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / В. П. Рассохин ; Акад. наук СССР, Ин-т государства и права. – М., 1987. – 45 с.
116. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 336–340.
117. Самойлова Н. І. Господарсько-правова політика держави щодо розвитку інноваційних виробництв / Н. І. Самойлова // Юрист України. – 2014. – № 1. – С. 60–66.
118. Сарана С. В. Спеціальні податкові режими технологічних та наукових парків / С. Сарана // Публічне право. – 2012. – № 3. – С. 83–90.
119. Сас Б. Б. Розвиток системи венчурного фінансування в Україні / Б. Б. Сас, Г. І. Спьяк // Економічний аналіз : зб. наук. пр. – Тернопіль, 2014. – Т. 18, № 1. – С. 195–202.
120. Семенишин А. В. Оборонно-промисловий комплекс України: господарсько-правові аспекти реформування : монографія / А. В. Семенишин. – Харків : Юрайт, 2015. – 192 с. – (Наукові праці кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого).
121. Семенишин А. В. Правові засади необхідних для ОПК України реформ в умовах кризи / А. В. Семенишин // Право та інноваційне суспільство. – 2014. – № 2. – С. 45–51.
122. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учеб. / А. П. Сергеев. – 2-е изд. – М. : Проспект, 2005. – 752 с.
123. Седоволоса Н. І. Господарсько-правове забезпечення експорту інноваційної продукції суб'єктами господарювання України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Н. І. Седоволоса ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 19 с.
124. Сіденко В. Деградація економічних відносин України та Росії: що далі? / В. Сіденко // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 5/6. – С. 92–96.
125. Сляднева Г. О. Право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю та його захист : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :

12.00.04 / Сляднева Ганна Ованесівна : НАН України, Ін-т економ.-прав. дослідж. – Донецьк, 2005. – 16 с.

126. Собкевич О. В. Забезпечення економічної безпеки держави у процесі реалізації інноваційної політики у промисловості України : дис. ... д-ра економ. наук : 21.04.01 / Оксана Володимирівна Собкевич ; Нац. ін-т стратег. дослідж ; наук. консультант А. І. Сухоруков. – Київ, 2015. – 455 с.

127. Стельмашук А. М. Проектування інноваційного аграрно-технопарку як основи сталого розвитку сільського господарства / А. М. Стельмашук // Інноваційна економіка. – 2014. – № 2. – С. 215–225.

128. Степанов В. В. Правовая охрана технологий / В. В. Степанов. – СПб. : Изд-во СПбГТУ, 2001. – 106 с.

129. Стратегический ответ России на вызовы нового века : моногр. / РАН, Ин-т экономики ; под общ. ред. Л. И. Абалкина. – М. : Экзамен, 2004. – 606 с.

130. Сыроваткина Т. Н. Теория инновационной экономики : учеб. пособие для студентов фак. дистанц. образоват. технологий / Т. Н. Сыроваткина ; М-во образования и науки Рос. Федерации, Федер. агентство по образованию, Гос. образоват. учреждение высш. проф. образования “Оренбург. гос. ун-т” ; под ред. С. Н. Булганиной. – Оренбург : ГОУ ОГУ, 2009. – 141 с.

131. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування / В. В. Третяк, Т. М. Гордієнко // Економіка і держава. – 2010. – № 1. – С. 6–8.

132. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : від 15.04.1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.

133. Уёмов А. И. Л. фон Бергаланфи и параметрическая общая теория систем / А. И. Уёмов // Системный подход в современной науке. – М., 2004. – С. 37–52.

134. Цивільний кодекс України : від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

135. Чайкін І. Б. Правове регулювання страхування інновацій: валютний ризик / І. Б. Чайкін // Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 15 груд. 2009 р. – Харків, 2011. – С. 44–47.

136. Черницька Т. В. Науково-технологічний компонент економічної безпеки держави / Т. В. Черницька // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Серія “Економічні науки”. – 2014. – № 1. – С. 18–28.

137. Чорна Н. П. Галузеві фактори інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування / Н. П. Чорна // Економічний часопис – XXI. – 2012. – № 11/12. – С. 40–42.

138. Швидка Т. І. Господарсько-правові засоби забезпечення конкурентоздатності національної економіки / Т. І. Швидка // Економічна теорія та право : зб. наук. пр. – Харків, 2015. – № 1. – С. 257–267.

139. Швидка Т. І. Забезпечення зростання конкурентоздатності національної економіки: господарсько-правовий аспект : монографія / Т. І. Швидка. – Харків : Юрайт, 2015. – 184 с. – (Наукові праці кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого).

140. Шевченко Л. С. Освітній ресурс економіки інноваційного типу / Л. С. Шевченко // Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 15 груд. 2009 р. – Харків, 2011. – С. 20–25.

141. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.

142. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : монографія / В. С. Щербина. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.

143. Яковенко Р. В. Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи / Р. В. Яковенко, А. М. Чернега // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 22. – С. 434–439.

144. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави / І. І. Яремко // Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності : тези доп. першої міжвузів. наук.-практ. конф., 24–26 квіт. 2013 р., Львів. – Львів, 2013. – С. 74–75.

145. Deok Soon Yim. Korea's National Innovation System and the Science and Technology Policy [Electronic resource] / Soon Yim Deok // UNESCO. – Electronic text data. – Access mode: <http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SC/pdf/korea.pdf> (date of the application: 08.09.2016). – Title screen.

146. Foreign spies stealing US economic secrets in cyberspace [Electronic resource]: Report to Congress on Foreign Economic Collection and Industrial Espionage. 2009–2011. October, 2011 / Counterintelligence Office of the National Counterintelligence Executive // GlobalSecurity.org. – Electronic text data. – Access mode: http://www.globalsecurity.org/jhtml/jframe.html#http://www.globalsecurity.org/intell/library/reports/2011/foreign-economic-collection_2011.pdf (date of the application: 08.09.2016). – Title screen.

147. Miles Kahler. Economic security in an era of globalization: definition and provision / Miles Kahler // The Pacific Review. – 2004. – Vol. 17. – Pp. 485–502.

148. National Security Through Technology: Technology, Equipment and Support for UK Defence and Security [Electronic resource] : Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence By Command of Her Majesty February 2012 / Ministry of Defence. – 63 p. – Electronic text data. – Access mode: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/27390/cm8278.pdf (date of the application: 08.09.2016). – Title screen.

149. The Global Competitiveness Index 2013–2014: Country Profile Highlights [Electronic resource] // World Economic Forum. – Electronic text data. – Access mode: http://www3.weforum.org/docs/GCR2013-14/GCR_CountryHighlights_2013-2014.pdf (date of the application: 08.09.2016). – Title screen.

150. Urmas V. How to improve the National Innovation Systems of catching-up economies? / Urmas Varblane, David Dyker, Dorel Tamm // Trames. – 2007. – Vol. 11, № 2. – Pp. 106–123.

ДОДАТКИ

Додаток А**1. Обґрунтування необхідності прийняття акта**

Розвиток вітчизняної економіки залежить від підвищення конкурентоздатності продукції українського виробника. У сучасних умовах стрімкого розвитку науки лише запровадження у виробництво новітніх технологій може дозволити зберегти конкурентоздатність вітчизняного товаровиробника і, як наслідок, стабільний розвиток економіки. Тим більше враховуючи технологічне відставання України від промислово розвинутих країн. Для цього необхідно забезпечити на державному рівні комфортність для вітчизняних суб'єктів процесу створення, розробки, впровадження та реалізації нових технологій. Для цього вкрай важливим є утворення нормативно-правового підґрунтя у сфері забезпечення технологічної безпеки України. Нажаль, наразі воно є недосконалим та неповним. Саме тому держава має зосередити зусилля на забезпеченні національної технологічної безпеки України. Національна технологічна безпека є різновидом національної економічної безпеки, яка в свою чергу визначена у ст. 17 Конституції України як одна з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу. Чинний Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV враховує аспект цієї проблеми абсолютно недостатньо. Метою прийняття Закону, що пропонується, є врегулювання низки проблем, що існують у сфері забезпечення технологічної безпеки України та подолання існуючих колізій та прогалів у цій сфері.

Функціонування інституту забезпечення національної технологічної безпеки України торкається широкого кола публічних та приватних інтересів, функціонування національної інноваційної системи, реалізації інноваційної, науково-технічної, оборонної та інших напрямів державної політики. Тому необхідно наголосити, що без адекватного забезпечення технологічної безпеки держави неможливим є забезпечення стабільного економічного та наукового розвитку, а також обороноздатності.

Враховуючи світову динаміку постійного збільшення загроз технологічній безпеці кожної держави як кількісно, так і якісно, необхідно створити ефективно діючий гнучкий механізм протидії таким загрозам.

2. Цілі і завдання прийняття проекту

Ціллю законопроекту є визначення основних понять у сфері технологічної безпеки, виокремлення загроз національній технологічній безпеці та утворення механізму господарсько-правових засобів подолання та нейтралізації таких загроз.

Основними завданнями законопроекту є створення на законодавчому рівні цілісної концепції національної технологічної безпеки як цілісної підсистеми суспільно-економічних відносин в системі національної безпеки України та водночас, як окремих об'єкт правового забезпечення в сфері інноваційних відносин.

3. Загальна характеристика та основні положення проекту

Законопроект містить основну понятійну базу у сфері забезпечення технологічної безпеки. Законопроект покликаний також визначити основні загрози державній технологічній безпеці та утворити ефективно діючий механізм застосування державних засобів подолання та нейтралізації таких загроз. Законопроект систематизує технології за окремими новими видами з метою застосування до кожного виду певних спеціальних режимів обороту технологій виходячи з їх специфіки. Законопроект визначає повноваження та функції окремих суб'єктів забезпечення технологічної безпеки України. Також законопроект містить керівні засади функціонування єдиної біржі технологій України та обігу технологій взагалі.

4. Фінансово-економічне обґрунтування реалізації Закону

Реалізація Закону потребуватиме додаткових витрат із Державного бюджету України на запровадження низки нових засобів протидії та нейтралізації загроз національній технологічній безпеці, а також на функціонування апарату державного контролю та реагування у відповідній сфері. Також витрат потребуватиме забезпечення функціонування Єдиної біржі технологій України. З іншого боку, запровадження передбачених законопроектом положень дозволить підвищити конкурентоздатність вітчизняного товаровиробника, шляхом залучення у виробництво новітніх технологій, що збільшить його прибуток і, як наслідок, нарахування у Державний бюджет України у вигляді податків та зборів.

5. Стан нормативно-правової бази в даній сфері правового регулювання

Регулювання правовідносин у цій сфері здійснюється Конституцією України, Господарським кодексом України, Законами «Про інноваційну діяльність», «Про основи національної безпеки України» «Про інвестиційну діяльність», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття Закону

Прийняття «Про основи технологічної безпеки України» підвищить захист державного товаровиробника і сприятиме залученню нових технологій у всі сфери виробництва. Це дозволить підвищити випуск продукції, сприятиме збереженню та підвищенню зайнятості, підвищить прибуток товаровиробника, що дозволить підняти рівень добробуту населення, стабілізує економічну ситуацію у країні та підвищить відрахування у державний бюджет України через підвищення податків та зборів. Крім того, у оборонній сфері це дозволить підвищити обороноздатність країни та міць Збройних Сил України.

Законопроект

«Про основи технологічної безпеки України»

Розділ I. Загальні положення.

Стаття 1. Визначення термінів.

Технологічна безпека – властивість ефективного функціонування правового господарського порядку, що полягає у досягненні спроможності держави та суб'єктів господарювання забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників і виробників оборонної продукції шляхом створення для цього необхідних умов господарювання та стимулювання створення й використання нових технологій за рахунок активного організаційно-господарського впливу держави на ефек-

тивність функціонування національної інноваційної системи, та забезпечення конкурентоздатності національної економіки й національної безпеки.

Інноваційна система – це ієрархічно побудована та законодавчо закріплена сукупність суб'єктів та відносин, що забезпечують створення, трансфер, застосування, вдосконалення, забезпечення залучення інноваційних продуктів у сфері господарювання з метою підвищення конкурентоздатності окремих суб'єктів господарювання та національної економіки в цілому за рахунок випуску та реалізації інноваційної продукції, а також використання інновацій.

Інноваційна траєкторія – кінцева конфігурація інноваційних відносин між суб'єктами та учасниками національної інноваційної системи, що поєднує окремі елементи (стадії) інноваційного циклу різної правової природи в єдиний інноваційний процес.

Інноваційний ланцюг – стабільна інноваційна траєкторія, що використовується для одного інноваційного процесу протягом значного часу.

Загрози національній технологічній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку спроможності держави забезпечувати стабільний технологічний розвиток виробничої бази національних товаровиробників та виробників оборонної продукції.

Типова технологічна конфігурація комплекс інноваційних ланцюгів, притаманний значній кількості інноваційних процесів у певній сфері за участю широкого кола суб'єктів інноваційної діяльності.

Критична технологічна конфігурація – інноваційна траєкторія, обов'язкова для всіх інноваційних процесів у певній сфері, що має критичне значення для держави.

Стаття 2. Принципи забезпечення технологічної безпеки.

1. Забезпечення державою. Технологічна безпека має забезпечуватись державою двома основними шляхами. По-перше, необхідним вбачається створення правової регламентації, що регулювала б окремі положення забезпечення технологічної безпеки, закріплювала б функції і повноваження як держави, так і окремих її органів по забезпеченню такої безпеки, стимулювала б вітчизня-

ний інноваційний сектор створювати, а виробників - застосовувати нові технології, тощо. По-друге, важливим є створення нових і забезпечення діяльності існуючих державних органів, що мають забезпечувати технологічну безпеку. При цьому слід наголосити, що забезпечення технологічної безпеки здійснюється не тільки державою, а й в значній мірі приватним сектором.

2. Інноваційність. Важливим аспектом є забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних виробників шляхом надання новітніх технологій. Ключовий інтерес полягає в стимулюванні створення і використання технологій, що відповідають п'ятому та шостому технологічним укладам.

3. Конкурентоспроможність. Важливою функцією технологічної безпеки є забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробника на українському і світовому ринках. Це має здійснюватися завдяки стимулюванню створення нових технологій, їх купівлю чи іншими видами залучення з-за кордону; надання вітчизняним виробникам стимулів впроваджувати інноваційні технології; забезпечувати на рівні держави охорону вітчизняних технологічних здобутків з метою протидії їх неправомому використанню закордонними виробниками.

4. Забезпечення технологічного суверенітету. Держава не може залежати у своєму технологічному розвитку від інших країн чи окремих корпорацій. Саме тому важливим завданням держави має бути стимулювання розвитку розгалуженої системи науково-дослідних установ, підтримка вітчизняних і зарубіжних корпорацій, що створюють технології, права на які в подальшому будуть належати вітчизняним суб'єктам.

5. Соціальність. Забезпечення технологічної безпеки має на меті в першу чергу підвищення рівня життя населення шляхом створення більш доступних і якісних товарів і послуг.

6. Екологічність. Одним з найважливіших завдань забезпечення технологічної безпеки є покращення стану навколишнього природного середовища шляхом впровадження новітніх технологій, що зменшують шкідливий вплив на екологію.

7. Програмність. Необхідною умовою є забезпечення всебічного і довгострокового планування забезпечення технологічної безпеки як у державі, так і у окремих регіонах.

Стаття 3. Система технологічної безпеки.

Реактивно-тактична технологічна безпека полягає у подоланні та нейтралізації вже існуючих загроз.

Стратегічна технологічна безпека має на меті превенцію потенційних загроз і полягає у превентивних заходах держави щодо забезпечення певного рівня її участі у світовій економіці, забезпечення її перспективної обороноздатності та протидії іншим потенційним загрозам.

Стаття 4. Правова основа національної технологічної безпеки.

Правову основу у сфері національної технологічної безпеки України становлять Конституція, цей та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання законів інші нормативно-правові акти.

Відповідно до цього Закону розробляються і затверджуються Президентом України Стратегія національної технологічної безпеки України, Державна програма забезпечення технологічної безпеки України і доктрини, концепції, стратегії і програми, якими визначаються цільові настанови та керівні принципи технологічного розвитку держави, а також напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національній технологічній безпеці України. Стратегія національної технологічної безпеки України є документом, обов'язковим для виконання, і основою для розробки конкретних програм за складовими державної політики національної безпеки.

Стаття 5. Об'єкти національної технологічної безпеки

Об'єктами національної технологічної безпеки виступають:

Національний товаровиробник – здатність його створювати конкурентоздатну продукцію, захист його прав на підприємницьку діяльність.

Фізичні та юридичні особи – захист права інтелектуальної власності.

Суспільство - його інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси.

Держава – її економічний та територіальний суверенітет.

Стаття 6. Суб'єкти забезпечення національної технологічної безпеки

Суб'єктами забезпечення національної технологічної безпеки є:

Президент України;

Верховна Рада України;

Кабінет Міністрів України;

Рада національної безпеки і оборони України;

центральный орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки;

суди загальної юрисдикції;

прокуратура України;

Національне антикорупційне бюро України;

місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;

Служба безпеки України;

юридичні та фізичні особи.

Спеціальними суб'єктами забезпечення національної технологічної безпеки, що мають найбільші повноваження та здійснюють генеральний нагляд та контроль у сфері забезпечення національної технологічної безпеки є:

Рада національної безпеки та оборони;

Центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки;

Служба безпеки України.

Стаття 7. Основні завдання держави з забезпечення національної технологічної безпеки України.

1. Надання ефективно діючого нормативно-правового забезпечення.

2. Визначення кола критичних технологій та механізмів їх захисту.

3. Розробка механізмів організаційно-господарського стимулювання створення нових технологій.

4. Стимулювання суб'єктів господарювання до інноваційного інвестування, в тому числі шляхом експорту технологій.

5. Ефективно діюча форма державного управління інноваційної діяльності. Вона полягає у створенні певного забезпечення такої діяльності, для чого створюються відповідні державні установи, що мають на меті її «апаратне забезпечення» - ведені відповідних реєстрів, держаний сервіс, функціонуванні інших установ.

Стаття 8. Основні загрози національній технологічній безпеці України.

На сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній технологічній безпеці України є:

для суб'єктів державного регулювання:

конфлікт компетенції регулюючих органів;

для суб'єктів освіти:

відтік кваліфікованого наукового персоналу за кордон;

низька якість матеріально-технічної бази;

недоступність вищої освіти для широкого кола населення;

спрямованість профілів освітньої діяльності у ВИШах не відповідно до тенденцій наукових розробок;

для суб'єктів генерації знань:

відсутність достатньої кількості державних замовлень;

недостатньо ефективного планування і контроль проведення досліджень, що замовлені державою;

використання іноземних розробок замість вітчизняних при наявних вітчизняних аналогах;

відсутність доступу інших суб'єктів до розробок;

низька якість матеріально-технічної бази;

складність саморегулювання з причини переважно державної форми власності і адміністративно-командної системи управління;

для суб'єктів інноваційної інфраструктури:

недосконалість законодавчої бази;

недобросовісність суб'єктів інфраструктури по відношенню до суб'єктів, що володіють чи отримують права на технології;

для суб'єктів-інвесторів:

відсутність єдиної моделі інвестування;

ризик з причини вагання курсу валюти;

нестабільність економіки;
 банкрутство чи значна втрата капіталу підприємствами через інші причини;
 відсутність достатнього потенційного прибутку;
 для суб'єктів-акторів:
 слабкий розвиток ринку високих технологій;
 пов'язані з суб'єктами, що займають значну частину певного ринку: монополізація ринку;
 можливість «обвалення» ринку шляхом виходу з нього одного з суб'єктів
 для стихійних дослідників:
 недостатньо ефективна нормативно-правова база, що регулює відносини, пов'язані з стихійними дослідженнями;
 брак коштів;
 для споживачів:
 невизначеність правового статусу;
 неможливість отримання окремими суб'єктами, що є важливими для національної технологічної безпеки, певних технологій, чи інноваційної продукції, що необхідна їм для ефективного здійснення їх діяльності;
 міжсуб'єктні загрози:
 недостатня співпраця між суб'єктами, що проводять дослідження.
 складність продовження досліджень іншими суб'єктами через проблеми з переходом прав інтелектуальної власності та використанням інтелектуальної власності попередніх дослідників;
 складність у отриманні прав на окремі технології;
 зовнішні загрози:
 інноваційний шпіонаж;
 зовнішньоекономічні санкції;
 окремі загрози:
 екологічна загроза;
 оборонна загроза.

Стаття 9. Основні засоби подолання та нейтралізації загроз національній технологічній безпеці.

Основними засобами подолання та нейтралізації загроз національній технологічній безпеці є:

економічні та інші програми, метою створення яких є забезпечення національної технологічної безпеки України в цілому, чи в окремій частині;
 прогнозування;
 планування;
 створення нормативно-правових актів, що регулюють відносини з забезпечення національної технологічної безпеки України;
 державне замовлення;
 надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій;
 надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
 спеціальні режими господарювання;
 ліцензування;
 застосування нормативів державна закупівля;
 регулювання цін і тарифів;
 освітні гранти;
 податковий імунітет;
 державна гарантія стабільності курсу валюти;
 державне страхування господарських ризиків;
 створення нових свободних (вільних) економічних зон;
 часткова заборона на використання коштів підприємства;
 отримання дозволів на ліквідацію чи передачу прав на окремі підприємства;
 моніторинг світового інноваційного ринку;
 імпорт державою новітніх технологій;
 державні закупівлі інноваційної конкурентоспроможної продукції.

Стаття 10. Повноваження суб'єктів забезпечення національної безпеки

Відповідно до Конституції і законів України:

Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України здійснює загальне керівництво у сферах національної технологічної безпеки України;

Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної технологічної безпеки, формує законодавчу базу в цій сфері;

Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сферах національної технологічної безпеки; з урахуванням змін у геополітичній обстановці вносить Президенту України пропозиції щодо уточнення Стратегії національної технологічної безпеки України;

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, вживає заходів щодо забезпечення високого рівня конкурентоздатності продукції вітчизняного товаровиробника, обороноздатності, національної технологічної безпеки України; міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Служба безпеки України в межах своїх повноважень забезпечують виконання передбачених Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України завдань, здійснюють реалізацію концепцій, програм у сфері національної технологічної безпеки;

центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки, що діє на підставі Положення про центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки у межах своїх повноважень здійснює моніторинг світового інноваційного ринку, ліцензування та нагляд за діяльністю критичних для національної технологічної безпеки підприємств, розробку та прийняття прогнозів, нормативів, державних цільових програм, приймає рішення про закупівлю інноваційної конкурентоспроможної продукції, імпорт технологій, надання державної фінансової підтримки, розробляє проекти законів у сфері забезпечення технологічної безпеки, надає дозвіл на ліквідацію чи передачу прав на окремі підприємства та вчиняє інші дії, що передбаченні законодавством;

місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують вирішення питань у сфері національної технологічної безпеки, віднесених законодавством до їхньої компетенції;

суди загальної юрисдикції здійснюють судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди національній технологічній безпеці України;

прокуратура України здійснює повноваження у сфері національної технологічної безпеки України відповідно до Конституції України та Закону України «Про прокуратуру України»;

Юридичні та фізичні особи, привертаючи увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах національної технологічної безпеки та у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку.

Стаття 11. Основні функції суб'єктів забезпечення національної безпеки України

Основними функціями суб'єктів забезпечення національної безпеки є:

вироблення і періодичне уточнення Стратегії національної технологічної безпеки України, доктрин, концепцій, стратегій і програм у сфері національної технологічної безпеки, планування і здійснення конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз національній технологічній безпеці України;

створення нормативно-правової бази, необхідної для ефективного функціонування системи національної технологічної безпеки;

удосконалення її організаційної структури;

комплексне кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне та інше забезпечення життєдіяльності складових (структурних елементів) системи;

підготовка сил та засобів суб'єктів системи до їх застосування згідно з призначенням;

постійний моніторинг впливу на національну технологічну безпеку процесів, що відбуваються в політичній, соціальній, економічній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній, військовій та інших сферах; прогнозування змін, що відбуваються в них, та потенційних загроз національній технологічній безпеці;

розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень з метою забезпечення національної технологічної безпеки України;

нейтралізація та подолання існуючих загроз національній технологічній безпеці;

оцінка результативності дій щодо забезпечення національної технологічної безпеки та визначення витрат на ці цілі;

Стаття 12. Контроль за здійсненням заходів щодо забезпечення національної безпеки.

Контроль за реалізацією заходів у сфері національної безпеки здійснюється відповідно Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Радою національної безпеки і оборони України в межах їх повноважень, визначених Конституцією і законами України.

Стаття 13. Правові режими, що застосовуються для технологій та/або інноваційних ланцюгів.

Спеціальні правові режими застосовуються для певних груп чи окремих технологій та/або інноваційних ланцюгів виходячи з їх специфіки та/або важливості їх для забезпечення національної технологічної безпеки.

Рішення про запровадження спеціального правового режиму для окремих технологій та/або інноваційних ланцюгів приймається центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки у межах його повноважень.

В Україні існують наступні правові режими, що застосовуються для технологій та/або інноваційних ланцюгів:

Рестриктивний режим – режим обмеження використання. Такий режим застосовуватися до екологічно шкідливих, старих та інших технологій та/або інноваційних ланцюгів, використання яких може мати негативні наслідки для навколишнього середовища, обороноздатності, економіки, здоров'я та життя громадян;

Звичайний режим;

Режим пріоритетної реалізації – застосовується для технологій та/або інноваційних ланцюгів, що покращують конкурентоздатність вітчизняних виробників, екологічне становище, обороноздатність держави тощо;

Режим найбільшого стимулювання впровадження та розробки – спеціальний правовий режим для технологій та/або інноваційних

ланцюгів, що мають першочергове значення та застосування яких є критично важливим для забезпечення технологічної безпеки держави.

Розділ II. Окремі види технологій

Стаття 14. Особливий режим захисту окремих видів технологій.

Для окремих видів технологій запроваджується особливий режим захисту, що полягає у посиленому контролі за суб'єктами, що їх створюють, розробляють чи використовують, більш інтенсивному використанні господарсько-правових засобів захисту, пріоритетності розвитку та підтримки цих видів технологій органами держави та/або існування для них спеціального правового режиму.

Стаття 15. Критичні технології.

Критичні технології – це технології, найважливіші для забезпечення довгострокової якісної переваги держави і державного виробника у найважливіших сферах виробництва і надання послуг, необхідні для забезпечення обороноздатності та національної безпеки країни та технології, що мають значну комерційну чи наукову цінність.

Стаття 16. Базові технології.

Базові технології – технології, завдяки використанню яких можливо зробити якісний технологічний стрибок у певній галузі, та без використання яких такий стрибок є неможливим.

Стаття 17. Технології військового призначення.

Технології військового призначення – спеціальна інформація в будь-якій формі (за винятком загальнодоступної інформації), необхідна для розроблення, виробництва або використання виробів військового призначення та надання послуг військового призначення. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги.

Стаття 18. Технології подвійного призначення.

Технології подвійного використання – це технології, спеціально не призначені для використання з метою підвищення обороноздатності держави, однак використання яких може суттєво підвищити оборонну міць країни.

Стаття 19. Екологічні технології.

Екологічні технології – це технології, що мають велике значення для зниження шкоди чи очищення навколишнього середовища від виробництва та відновлення екосистем.

Стаття 20. Захист інноваційних траєкторій окремих видів технологій.

1. Особливий режим захисту може здійснюватися для окремих підприємств, що займають положення у інноваційній траєкторії технологій з особливим режимом захисту.

2. Особливий режим захисту здійснюється для окремих підприємств, що займають положення у інноваційному ланцюгу технологій з особливим режимом захисту.

3. Для більш ефективного нагляду та полегшення роботи підприємств, що задіяні у окремих технологічних траєкторіях державний орган виконавчої влади з питань забезпечення технологічної безпеки створює перелік типових технологічних конфігурацій.

4. Щодо окремих інноваційних процесів, що мають особливо велике значення для національної технологічної безпеки України, державний орган виконавчої влади з питань забезпечення технологічної безпеки створює перелік критичних технологічних конфігурацій, які є обов'язковими для даних інноваційних процесів.

Розділ III. Особливості обігу технологій.**Стаття 21. Біржа технологій.**

З метою більш ефективного контролю за процесом обігу технологій та створення найбільш сприятливих для всіх суб'єктів умов трансферу технологій утворюється Єдина біржа технологій України.

Єдина біржа технологій України є державним підприємством.
Єдина біржа технологій України діє на підставі Закону України «Про Єдину біржу технологій України».

Для обслуговування діяльності Єдиної Біржі Технологій України можуть залучатися приватні суб'єкти господарювання.

Стаття 22. Технологія як об'єкт господарського обігу.

Технологія – це актив суб'єкта господарювання, що є закритою системою взаємопов'язаних в суворій послідовності та логічній взаємодії компонентів, а саме: виробничих методів і процесів; відомостей про послідовність окремих операцій; результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, проектно-документації; охоронних документів, що підтверджують правомірність використання об'єктів права інтелектуальної власності, які входять до її складу; механізмів, устаткування, приладів, приборів, верстатів і т.д., що нерозривно пов'язані між собою матеріальними, енергетичними, інформаційними зв'язками, взаємодія між якими, за визначеним алгоритмом, дозволяє реалізувати спільну мету – виробництво певного продукту чи надання певної послуги, який за своїми характеристиками та внутрішніми властивостями здатний внести кардинальні зміни до розвитку технологічного укладу та характеру виробництва з різноманітними соціальними наслідками.

Технологія є синтетичним об'єктом права інтелектуальної власності і має всі відповідні властивості, що визначені у законодавстві.

Обіг технологій – вчинення правочинів, пов'язаних з переходом прав на технології.

Стаття 23. Окремі види технологій, що можуть бути об'єктом обігу.

1. Технології-послуги – технології, що існують у вигляді надання спеціальної послуги.

2. Виробнича лінія – специфічний вид технології, що полягає у створенні специфічної виробничої лінії, що дозволяє сама по собі виробляти новий товар (надавати нову послугу) чи значно підвищує конкурентоздатність виробника товару (суб'єкта, що надає послугу).

3. Технології соціального управління – це технології, що не впливають на виробництво товару чи надання послуги, однак впливають на обсяги реалізації товару чи надання послуг, загальну продуктивність праці тощо, внаслідок впливу на суспільство в цілому чи окремі групи людей.

Стаття 24. Контроль за обігом технологій.

Контроль за обігом технологій здійснює центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення національної технологічної безпеки у межах своїх повноважень.

Наукове видання

**Денисов
Андрій Ігорович**

кандидат юридичних наук

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Монографія

Відповідальний за випуск Н. М. Ярошенко
Видано в авторській редакції.
Комп'ютерна верстка та дизайн І. В. Москалюк

Підписано до друку 27.02.2017р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум.-друк. арк. 9,96. Наклад 100 прим. Зам. № 2702/1

Надруковано з оригінал-макета,
виготовленого Видавництвом “Юрайт”
(Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів
видавничої діяльності: серія ДК № 4236 від 22.12.2011 р.),
в друкарні ФО-П Дуюнова Т.В.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12. тел: (057)717-28-80
e-mail: promart_order@ukr.net